

ARCHEOLOGISCHE OPGRAVING ZINNIKSTRAAT 32 IN BRUSSEL

Bert Heyvaert & Tina Kellner

Archéologie à Bruxelles
Archeologie in Brussel

013/01

BRUXELLES DÉVELOPPEMENT URBAIN
BRUSSEL STEDELIJKE ONTWIKKELING
SERVICE PUBLIC RÉGIONAL DE BRUXELLES
GEWESTELIJKE OVERHEIDSDIENST BRUSSEL

GROUP
MONUMENT

Leden van het begeleidingscomite: Ann Degraeve en Sylvianne Modrie (Gewestelijke Overheidsdienst Brussel - Directie Monumenten en Landschappen)

Gemeente: Brussel

Adres: Zinnikstraat 32

Perceel: 21810_L_2069_R_000_00

Nr. dossier: BR253-01

Datum rapport: 2012

Periode van uitvoer: 06/09/2012 - 12/10/2012

Aard van de overheidsopdracht: Onderhandelingsprocedure met bekendmaking

Aanbestedende overheid: Gewestelijke Overheidsdienst Brussel

Beheer en plaats documentatie: Directie Monumenten en Landschappen - Vooruitgangstraat 80 - 1035 Brussel

Dienstverlener: Monument Vandekerckhove nv

Verantwoordelijke uitgever: Arlette Verkruyssen - Brussel Stedelijke Ontwikkeling - Vooruitgangstraat 80 - 1035 Brussel

Wettelijk depot: D/2016/6860/018

Layout: Concepcion Ortigosa (GOB-DML)

Omslag: Overzicht van de kelderruimtes in zone I, met aanduiding van de belangrijkste muurstructuren en kruik in Westerwald-steengoed uit US 235, foto: B. Heyvaert. © GOB-DML

De artikelen zijn gepubliceerd onder de verantwoordelijkheid van de auteurs. Alle rechten voor het reproduceren, vertalen of herwerken zijn voorbehouden.

Link: <http://www.erfgoed.brussels/ontdekken/publicaties>

Inhoud

Inleiding	4
Topografische en bodemkundige situering	4
Historische situering	5
Onderzoeksmethode	7
Resultaten	10
Fase I: 14de - 16de eeuw	10
Beschrijving en interpretatie van de voornaamste sporen	10
Beschrijving en interpretatie van de voornaamste vondsten	11
Conclusie en datering	13
Fase II: eerste helf 17de eeuw (ca. 1639)	13
Beschrijving en interpretatie van de voornaamste sporen	13
Beschrijving en interpretatie van de voornaamste vondsten	14
Conclusie en datering	18
Fase III	19
Beschrijving en interpretatie van de voornaamste sporen	19
Conclusie en datering	21
Fase IV: 1678 - eerste kwart 18de eeuw	21
Beschrijving en interpretatie van de voornaamste sporen	21
Beschrijving en interpretatie van de voornaamste vondsten	24
US 199	25
US 239-235-232	35
US 123	36
Conclusie en datering	38
Fase V: midden 18de - 19de eeuw	38
Beschrijving en interpretatie van de voornaamste sporen	38
Beschrijving en interpretatie van de voornaamste vondsten	40
Conclusie en datering	46
Fase VI: tweede helf 20e eeuw	47
Algemeen besluit	47
Résumé	48
Bibliografie	49
Bijlage	50

Hydrografisch gezien hoort Brussel bij het Scheldebekken, met als belangrijkste waterloop de Zenne. Het Zennebekken kent zijn ontstaan op het einde van het Mioceen, ongeveer 2 miljoen jaar geleden, toen de Diestiaanzee die het noorden van België bedekte zich terugtrok in noordoostelijke richting. Hierdoor ontstonden verschillende rivieren die van het zuidzuidwesten naar het noordnoordoosten stromen, onder andere de Zenne, de Dender en de Dijle.¹

Een groot deel van de afdekkingslagen die terug te vinden zijn in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn eolische lösssedimenten die werden afgezet tijdens de laatste ijstijden, tussen 20 000 en 17 000 v. C. Deze afzettingen rusten op tertiaire sedimenten, voornamelijk mariene zanden en kleien. De dikte van de lössafzettingen varieert volgens de ligging in het landschap. Ze zijn doorgaans minder dik of zelfs afwezig op zuidelijke, zuidwestelijke en westelijke flanken en bovenaan verschillende hellingen.²

De Zenne vormt de grens tussen twee zeer verschillende groepen tertiaire sedimentgesteenten: het Paniseliaan (i.e. klei- en zandgronden op de linkeroever), en Brusseliana (zand en kwartszandsteen afgewisseld met zand en kalkzandsteen op de rechteroever, waar ook het onderzoeksgebied zich bevindt). De rivier vormt ook de grens tussen de lage Vlaamse Heuvels en het Brabants Plateau.³

De site ligt in de Zennevallei, op één van de laagste punten van Brussel. Ten tijde van de stichting van de stad werd de vallei gekenmerkt door een moerasachtige of natte bodem, een probleem dat later door ontwatering met windmolens zou worden opgelost. De bodem bestaat dus uit alluviale klei, die een vrij dik pakket kan beslaan.

Historische situering

Over de oudste geschiedenis van de site is weinig geweten. Ze lag een flink eind buiten de eerste stadsomwalling en had tot de late middeleeuwen waarschijnlijk geen andere specifieke functie dan een drassig moeras in de Zennevallei, dat weliswaar af en toe als weiland kan zijn gebruikt. Alhoewel ze met de bouw van de tweede stadsomwalling in de tweede helft van de 14de eeuw *intra muros* kwam te liggen, veranderde er waarschijnlijk weinig aan het karakter van de site.

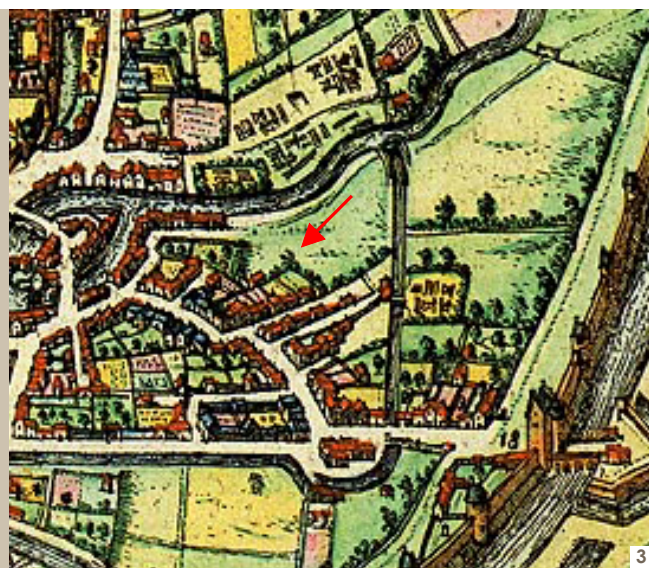
Op basis van historische kaarten is het mogelijk om de evolutie van de site doorheen de laatste 5 eeuwen goed te reconstrueren. Eén van de eerste plannen waarop het gebied goed staat afgebeeld is *Bruxella, urbs auliquorum frequenta, fontium copia* van Georg Braun en Frans Hogenberg uit 1572 (fig. 2).⁴ Hierop is duidelijk te zien hoe de plaats van de site op dat moment nog onbebouwd is. Het terrein bevindt zich tussen

1: DEGRAEVE e.a, 2010, p. 142.

2: DEGRAEVE e.a, 2010, p. 142.

3: CABUY & DEMETER, 1997b, p. 17.

4: DANCKAERT, 1989, p. 54.

2 *Bruxella, urbs auliquorum frequenta, fontium copia* van Braun & Hogenberg uit 1572. Met aanduiding van de site.

© MAPAMUNDI, KNOKKE

3 Fragment uit *Bruxella, fontium Copia* van L. Guicciardini uit 1581-1582, met aanduiding van de site.

© MAPAMUNDI, KNOKKE

4 Fragment uit de kaart *Bruxella* van J. Blaeu uit 1649. Met aanduiding van de site.

© MAPAMUNDI, KNOKKE

5 *Plan Topographique de la ville de Bruxelles* van Louis-André Dupuis uit 1777.

© KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, K.P. AFBEELDING 37

6 *Plan détaillé manuscrit de la ville de Bruxelles, Grand plan nr. 2* van Lefebvre d'Archambault uit 1774. Met aanduiding van het refugehuis (kader) en de Zinnikstraat (transparant).

© STADSARCHIEF BRUSSEL

de achtererven van de huizen langs de duidelijk zigzaggende Anderlechtsesteenweg en de Zenne. Gelegen tussen twee Zennearmen op één van de laagste punten van Brussel had dit gebied ongetwijfeld een drassig karakter.

Op de kaart *Bruxella, fontium Copia* van Lodovico Guicciardini uit 1581-1582 is de situatie nog steeds dezelfde (fig. 3).⁵ Ook op een aanpassing van dit plan uit 1612 is het stratenplan nog quasi ongewijzigd.

Dat er tijdens het tweede kwart van de 17de eeuw hierin verandering kwam is duidelijk te zien op de kaart *Bruxella* van Joan Blaeu uit 1649 (fig. 4).⁶ Deze kaart maakte deel uit van het *Stedeboek der Nederlanden* en toont duidelijk de expansie van de stad. Op het drassige gebied tussen de Anderlechtsesteenweg, de Zenne en het kanaal dat de twee Zennearmen met elkaar verbond verschenen nieuwe huizenblokken. De Zinnikstraat, toen *Monnikstraat*, is duidelijk te zien en eindigt op de kruising met de *rue des Vierges*. Honderddertig jaar later is op het plan van Louis-André Dupuis uit 1777 duidelijk te zien hoe ook de *Vieux-Marché*, het huidige Anneessensplein, op het toneel is verschenen (fig. 5). L. Danckaert plaatst deze stadsontwikkeling in zuidwestelijke richting, die zo bepalend was voor de site, rond 1639.⁷

Er kan van uit gegaan worden dat tijdens het tweede kwart van de 17de eeuw het huis dat het onderwerp van dit onderzoek vormt (zie verder) werd gebouwd. In 1678 werd het verworven door de Anderlechtse Miniemen, die er hun refugehuis *intra muros* inrichtten. Het huis diende vooral als infirmerie voor oudere en zieke kloosterlingen. Vanaf 1753 werd het gedeeltelijk verhuurd als werkruimte voor het bedrag van 77 florijnen.⁸ Vanaf het laatste kwart van de 18de eeuw zijn de eerste kadastrale gegevens ter beschikking, die een duidelijk

5: DANCKAERT, 1989, p. 54.

6: DANCKAERT, 1989, p. 56.

7: DANCKAERT, 1989, p. 59.

8: LORTHOIS, 2000, p. 35.

beeld geven van de indeling van de site. Op het plan van Lefebvre d'Archambault uit 1774 is het refugehuis met tuin duidelijk te zien als een gesloten bebouwing met het hoofdgebouw langs de straatkant met daarachter een aangelegde tuin met rechthoekig bijgebouwtje (fig. 6). Hierop is ook vaag te zien hoe de tuin in twee delen werd verdeeld door een dwarse muur. In 1798 werd het gebouw door het Franse revolutionaire bestuur genationaliseerd en verkocht, waardoor de kloosterlingen het huis definitief verlieten.⁹

Op het kadasterplan van Bastendorff uit 1821 is deze situatie opnieuw te zien doch ditmaal zonder de tuindingeling (fig. 7). De kaart toont een gebouw van 127 m² aan de straatkant en een tuin van 169 m² met bijgebouw tussen het huis en achterliggende impasse *Cul de sac de la Couronne*.

De omgeving van de site veranderde tijdens de eerste helft van de 19de eeuw nog drastisch door de overwelving van de Zenne en de aanleg van de Anspachlaan. In de onmiddellijke omgeving waren het vooral ingrijpende sloopwerken in de tweede helft van de 20de eeuw die bijna de helft van de gebouwen aan de zuidwestkant van de Zinnikstraat deden verdwijnen. Ook het gebouw van het refugehuis overleefde deze evolutie niet. Reeds in 1939 werden er plannen gemaakt voor de afbraak en in 1956 werd het uiteindelijk gesloopt.¹⁰ Op de plaats kwam een pleintje, ernaast namen flatgebouwen de plaats van de huizenblokken en de Pottenbakkersstraat is.

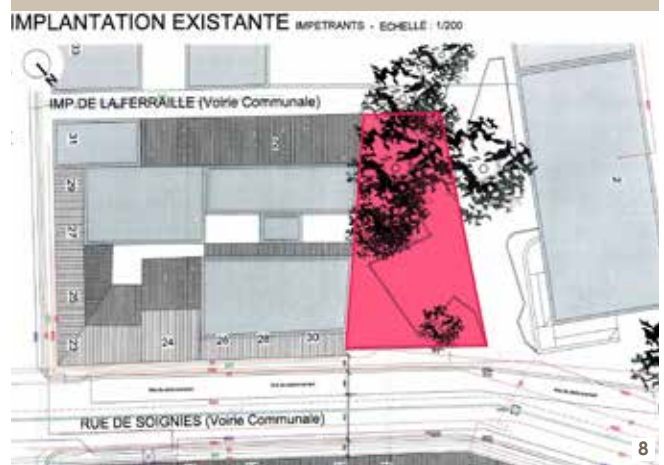
Onderzoeksmethode

Daar de afgegraven aarde op het terrein diende te worden gestockeerd, werd er voor geopteerd om de site in twee delen op te graven. Hierdoor was steeds ongeveer de helft van het terrein beschikbaar als opslagplaats. Het noordoostelijke deel van het opgravingsgebied werd aangeduid als **zone I**, in het zuidwesten werd dit **zone II**. Vóór de aanvang van het terreinwerk was het reeds duidelijk dat het terrein archeologisch in twee delen kon worden verdeeld: een gebouw aan de straatkant vooraan en een tuinzone achteraan. Zone I werd dan ook aangelegd op het voorste perceel, waar de restanten van het refugehuis werden verwacht, terwijl zone II focuste op de tuin (fig. 9-10).

Om de stabiliteit van de aanpalende gebouwen en het voetpad niet in het gedrang te brengen en de passage van voetgangers niet te hinderen werd tussen de grens van het terrein en het opgravingsvlak een buffer van 1,5 tot 2 m in acht genomen. In het oosten van het terrein werd tegen de gevel van huis nr. 30 tevens een zone van 28 m² gevrijwaard voor de werfinrichting (werkkeet en materiaalopslag). Op deze manier kon van het terrein van 218 m² ongeveer 120 m² archeologisch worden onderzocht.

Het huis had een originele grootte van 127 m². Daarvan viel 101 m² binnen het terrein en kon in zone I 55 m² worden onderzocht. De tuin omvatte 169 m², waarvan er 112 m² binnen het onderzoeksterrein viel en er in zone II en een deel van zone I 72 m² kon worden onderzocht.

Voorafgaand aan de registratie van het grondvlak werd dit

7 Projectie van het kadastraal plan van J.P. Bastendorff (Plan parcellaire de Bruxelles, 1821, Section 3, feuille 1/8 48) en het huidige kadaster. © STADSARCHIEF BRUSSEL EN GOB-DML

8 Ontwerpplan van het onderzoeksgebied (ingekleurde zone) en de aanpalende gebouwen. © CV DE BRUSSELSE HAARD - LE FOYER BRUXELLOIS

9 Aanduiding van de verschillende opgravingszones op het kadasterplan van J.P. Bastendorff (1821), met projectie van het huidige kadaster. Huis en tuin van het refugehuis zijn duidelijk te zien en omcirkeld. © STADSARCHIEF BRUSSEL EN MBHG-DML

9: LORTHIOIS, 2000, p. 35.

10: <http://www.bruxelles.be> - le catalogue sur fiches digitalisé des dossiers de permis de bâtir (travaux publics 55698).

11: De hoogtes werden bepaald op basis van het geodetisch punt Bhm_50, aan het instituut L. Cooremans op het Anneessensplein. De hoogte hiervan werd vastgesteld op +19,071 m TAW.

opgeschaafd met schop en truweel. Sporen en muren werden eerst opgeschaafd/schoongemaakt, waarna ze gefotografeerd (voorzien van zonenummer, US-nummer, datum, noordpijl en schaallat), ingetekend op schaal 1/20 en beschreven werden (met vermelding van aard van het spoor, beschrijving van de vulling en de aflijning, textuur...). Hierbij werd gebruik gemaakt van de standaard spoorformulieren van het Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest waarop vind-plaatsnaam, US-nummer, datum, lokalisatie evenals beschrijving van het spoor (vorm, afmetingen, vulling, spoorrelaties en -associaties) vermeld staan. Bij de registratie van de sporen en muren uit dit project werd de sitecode BR253 gebruikt. Sporen werden doorlopend genummerd over de verschillende zones.

Het maaiveld op het terrein bevond zich tussen +18,30 en +18,38 m TAW.¹¹ Vanaf dit niveau werd in eerste instantie mechanisch en vervolgens manueel verdiept tot op de relevante onderzoeksniveaus.

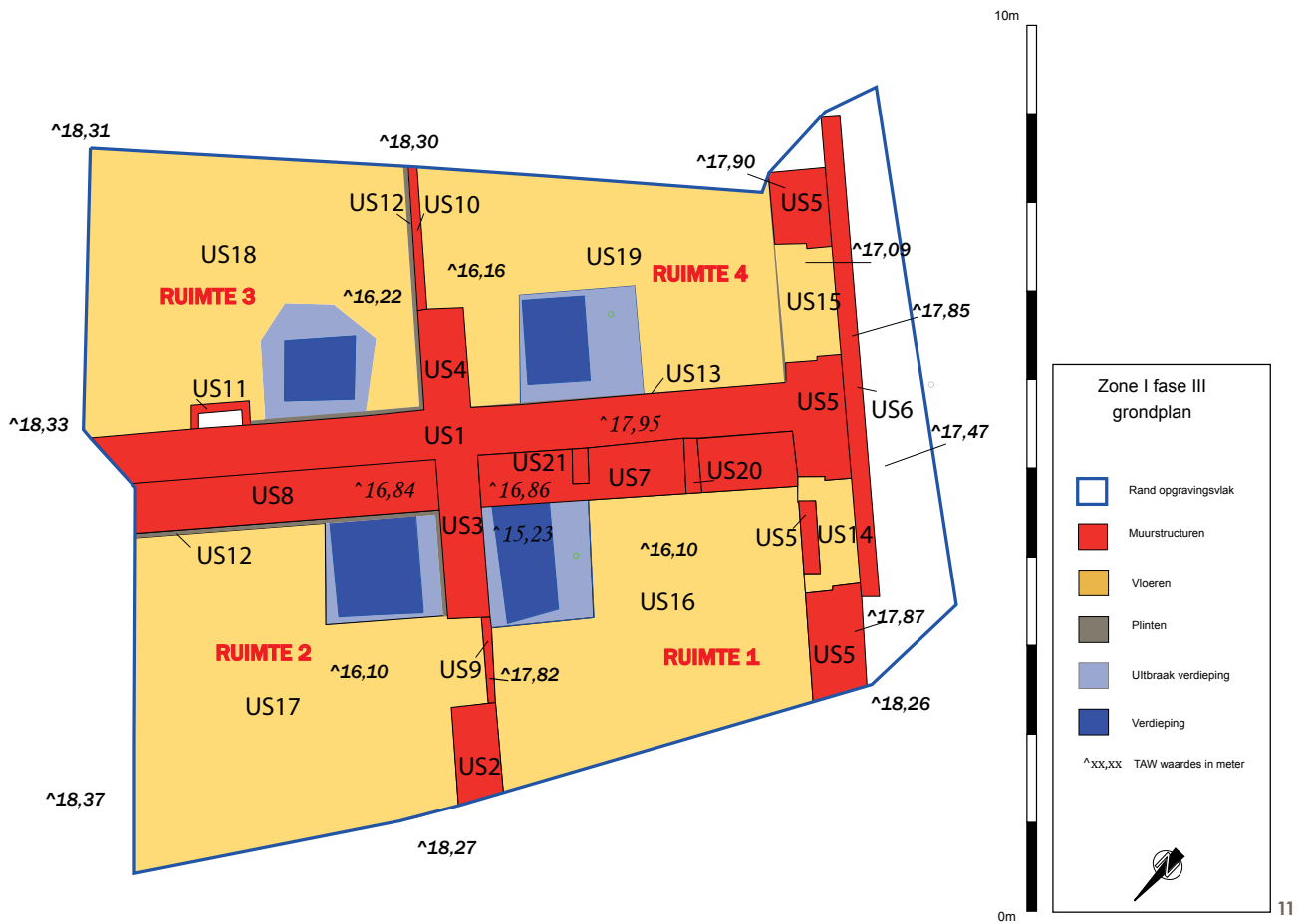
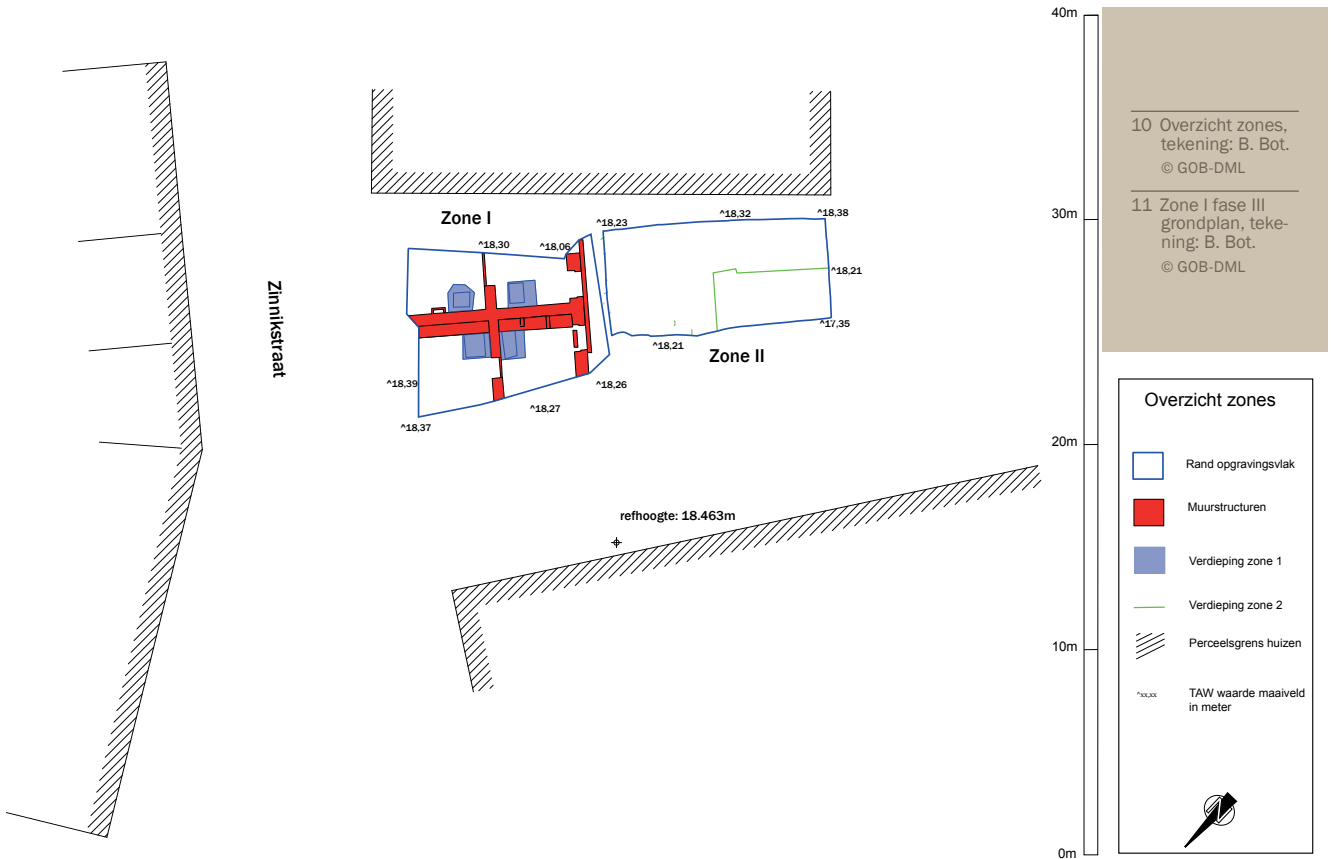
In zone I werden vooral muur- en vloerstructuren aangetroffen (fig. 11). Hierin werden vier duidelijk afgescheiden ruimtes herkend, die genummerd werden van één tot en met vier. In elk van deze ruimtes werd op een strategische plaats onder de vloer over een oppervlakte van ongeveer 1,5 m² verdiept tot op het grondwater-niveau, waarna alle relevante profielen werden geregistreerd.

In zone II werden vooral grondsporen aangetroffen, wat een andere onderzoeks-aanpak vereiste. Hier werd gewerkt in verschillende onderzoeksvlakken, waarin telkens de archeologische sporen werden geregistreerd en onderzocht. Om het aantal archeologische vlakken bij benadering te bepalen, werd in het zuiden van zone II een kleine proefput gegraven van ca. 0,5 x 0,5 m. De relevante sporen werden in doorsnede (coupe) onderzocht. In eerste instantie werden de recente lagen die als verstoring konden worden beschouwd afgegraven tot op een eerste relevant onderzoeksniveau. Dit werd aangeduid als vlak 1 en bevond zich tussen +17,71 en +17,88 m TAW, ongeveer 0,50 m onder het maaiveld. Daarna werd verder verdiept tot op vlak 2, dat zich tussen +17,50 m en +17,63 m TAW bevond, op ongeveer 0,70 à 0,80 m onder het maaiveld. Tenslotte werd tegen de noordwestwand van zone II een rechthoekige put aangelegd van 16 m² (6 m x 3 m) om de verder opbouw van het bodemarchief maximaal te kunnen onderzoeken. Via een tussenvlak (vlak 3) werd de volledige put verdiept tot +15,39 m TAW (vlak 4), ongeveer 3 m onder het maaiveld.

De vondsten werden zoveel mogelijk per context ingezameld en voorzien van een label met vindplaats, localisatie, datum en nummer van de stratigrafische context. De relevante lagen werden uitgebreid bemonsterd en uitgezeefd om een maximale vondstenrecuperatie te verzekeren.

De vondsten werden nadien gewassen, gedroogd en geïnventariseerd in het archeologisch laboratorium van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Waar dit mogelijk was werden de verschillende stukken geplakt en in enkele gevallen ook gerestaureerd. Fragiele vondsten zoals metaal werden op een specifieke, professionele manier gereinigd en geconserveerd. Contexten die rijk waren aan kleine archeologische resten zoals botmateriaal, werden bemonsterd en uitgezeefd op een maaswijdte van 1 mm. US 199 werd bijna integraal bemonsterd en leverde op deze manier heel wat botmateriaal op, met de nadruk op visresten.

Resultaten

12 Zicht op het noordoostprofiel van de verdieping in zone II (vlak 4), met aanduiding van de lagen van fase I, foto: B. Heyvaert.
© GOB-DML

Fase I: 14de – 16de eeuw

Beschrijving en interpretatie van de voornaamste sporen

Het onderzoek van de oudste lagen toonde aan dat het terrein in de Zinnikstraat oorspronkelijk werd gebruikt voor agrarische activiteit. Hoogstwaarschijnlijk ging het hier om drassig weiland. Deze lagen werden plaatselijk bemonsterd door archeopedoloog Yannick Devos.¹² Het toenmalige loopvlak kon in zone II duidelijk worden geïdentificeerd en bevond zich tussen $+16,07\text{ m}$ en $+16,11\text{ m TAW}$, ongeveer 2,20 m onder het huidige maaiveld. Deze oudste lagen bestonden uit kleiig Zennealluvium. Hierin werden verschillende sporen waargenomen. Centraal over Zone II liep een gracht (**US 383** met vulling **279**) met oriëntatie zuidoost – noordwest (fig. 12). Deze was ongeveer 0,65 m diep uitgesneden in het alluvium. De bodem bevond zich op $+15,45\text{ m TAW}$ (2,85 m onder het huidige maaiveld). De gracht kon slechts gedeeltelijk worden onderzocht, waardoor de exacte dimensies onbekend blijven. Waarschijnlijk had deze een drainagefunctie, alhoewel over de beperkte afstand niet kon worden bepaald in welke richting ze afhelde.

Ook in zone I werden verschillende sporen aangetroffen in het Zennealluvium. De diepte waarop het alluvium werd aangetroffen was hier niet meer representatief voor het niveau van het vroegere loopvlak omdat zich hier de uitgraving van de kelders aan de straatkant bevond. Het lijkt er echter sterk op dat bij de aanleg van de kelders slechts 0,15 tot 0,30 m van het bovenste kleipakket werd weggegraven, waardoor ook in zone I nog enkele oudere sporen duidelijk zichtbaar waren. Deze werden zichtbaar onder de keldervloer van het gebouw aan de straatkant, waarin telkens plaatselijk werd verdiept naast de muurfundering.

In ruimte 1 werden de grijsbruine, kleiige pakketten aangetroffen op $+15,90\text{ m TAW}$ (2,40 m onder het maaiveld) (fig. 13). In de eerste 0,20 tot 0,50 m konden enkele onduidelijke lagen of sporen worden geïdentificeerd (**US 48, 49, 52** en **53**), die plaatselijk wat brokjes baksteen, kalkmortel, houtskool en leisteen bevatten. Hieronder bevond zich een homogeen kleipakket (**US 50**) met weinig tot geen inclusies. Ongeveer een meter naar het zuiden werden vanaf $+15,80\text{ m TAW}$ (2,50 m onder het maaiveld) in ruimte 2

12: Tijdens de opmaak van het rapport waren de resultaten van de archeopedologische analyse nog niet bekend.

ongeveer dezelfde pakketten vastgesteld. Een bovenste laagje (**US 41**) van zowat 0,25 à 0,40 m dik was iets donkerder van kleur en bevatte wat meer spikkels houtskool, kalkmortel en brokjes baksteen. Hieronder werd opnieuw **US 50** aangetroffen. Hierin werden op deze plaats zowel een aantal volledig geglazuurde scherven in rood aardewerk als enkele wandscherven in grijs aardewerk aangetroffen.

In ruimte 3 werden lagen van alluviale klei aangetroffen op +15,94 m TAW (2,36 m onder het maaiveld) (fig. 14). In het noordoostprofiel waren vrij homogene, grijsbruine lagen te zien met wat roestvlekjes en vrij weinig inclusies (**US 61, 63, 64, 65 en 66**). In deze pakketten was duidelijk een kuil uitgespaard (**US 395**) van 0,50 m diep. De onderste vulling bestond uit een vast, homogeen kleilig pakket met veel roestvlekjes en wat houtskoolspikkels (**US 62**). Daarboven bevond zich een zwarte, lossere kleiige vulling met vrij veel puin en aardewerk (**US 60**).

Zo'n 2,5 m naar het zuiden bood het noordoostprofiel van ruimte 4 eveneens een blik op sporen in de oudste fase. Hier werden de alluviale lagen bereikt op +16,04 m TAW (2,26 m onder het maaiveld). De onderste lagen (**US 32, 33, 34 en 35**) waren lichter en blauwgrijs van kleur en bevatten zeer weinig inclusies. Daarboven was een donkergrijze band (**US 31**) te zien die sterk afhelde in noordwestelijke richting. Dit kan erop wijzen dat de oorspronkelijke helling van dit terrein afhelde naar het noordwesten of dat er zich hier een grotere depressie bevond. Opvallend was dat de recentste lagen in dit profiel vrij veel fosfaten bevatten. Het gaat om **US 27** en een kuil die hierin werd uitgespaard (**US 394**). De homogene, kleiige opvullingslagen van deze kuil (**US 26, 28, 29 en 30**) bevatten eveneens veel fosfaten. Dit kan wijzen op dierlijke mest of de latere nabijheid van een latrine.

Beschrijving en interpretatie van de voornaamste vondsten

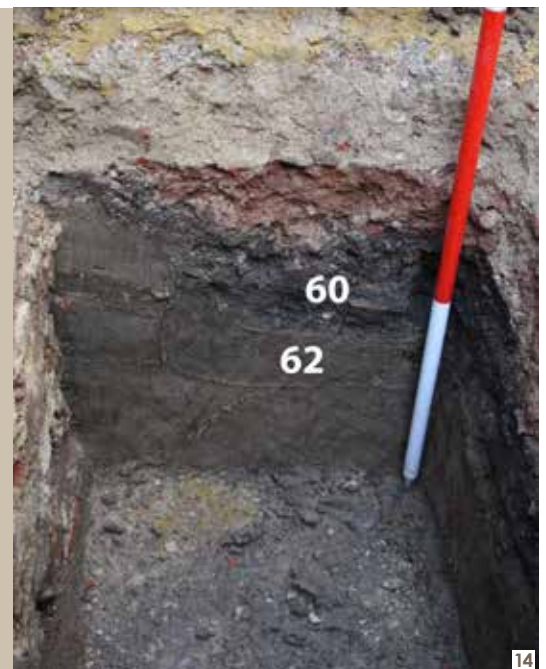
Het vondstenmateriaal uit deze fase bestaat vooral uit aardewerk. Daarnaast werden ook enkele nagels, enkele scherven glas en wat fragmenten van baksteen en dakpannen teruggevonden. Deze zijn echter niet van die aard dat ze een wezenlijke bijdrage leveren aan de studie van de site. De materiaalstudie van fase 1 wordt dan ook beperkt tot het aardewerk.

In totaal werden uit de onderzochte sporen van deze fase 198 stukken aardewerk gerecupereerd. De verdeling over de verschillende groepen is als volgt:

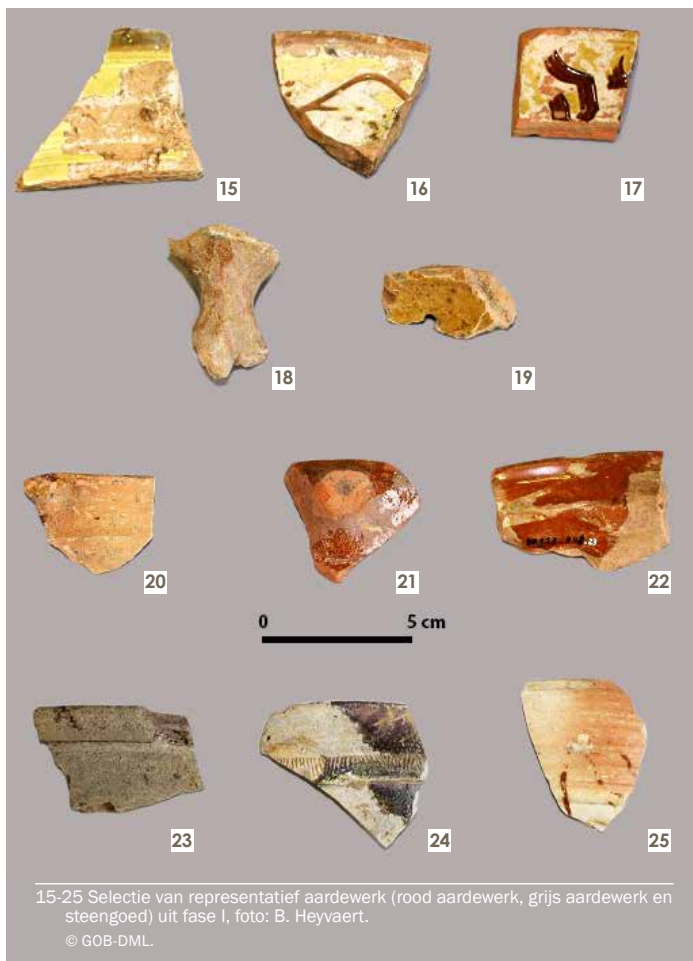
- Rood aardewerk: 153 stuks (77 %).
- Grijs aardewerk: 25 stuks (13 %).
- Steengoed: 20 stuks (10 %).

13 Ruimte 1, noordwestprofiel, foto: B. Heyvaert.
© GOB-DML

14 Ruimte 3, noordoostprofiel, foto: B. Heyvaert.
© GOB-DML

Het grijs aardewerk werd vooral aangetroffen in de onderste grijze, kleiige lagen die als ophogingen met een alluviaal karakter werden beschouwd. In het onderste deel van **US 248** werden naast grijs aardewerk ook andere scherven teruggevonden die wijzen naar de 14de-15de eeuw. Het gaat om een klauwvormig pootje van een grape (*BR253/0248/00049*) dat kan worden gedateerd in de 14de eeuw¹³, een stuk van een oranje gevlamde beker in Sieburgsteengoed (*BR253/0248/00012* - tweede helft 14de-eerste helft 15de eeuw)¹⁴ en een randfragment van een Langerwehekruik met typische verticaal ingesneden lijndecoratie op de hals (*BR253/0248/00013*).¹⁵

Ook in **US 48** kwamen een drietal Langerwehescherven voor. De verhouding tussen grijs en rood aardewerk was hier gelijk, wat in combinatie met het steengoed kan wijzen op een datering in de 14de-15de eeuw.

Ook uit **US 27** kon wat interessant vondstenmateriaal worden gerecupereerd. Het gaat vooral om rood aardewerk waaronder twee bodems van een vergiet (*BR253/0026-0027/00005*). De andere randen lijken afkomstig te zijn van grapes en kleine recipiënten zoals een kommetje, een teiltje en een tas. Er werden slechts drie wandscherven grijs aardewerk uit de context gerecupereerd.

In de opvullingen van de kuilen en grachten die in de kleiige lagen werden uitgegraven was het grijs aardewerk zo goed als afwezig. Het meeste aardewerk kwam hier uit **US 26** en **60**. Het gaat dus vooral om rood aardewerk, hier en daar van gemengde klei en meestal aan beide zijden voorzien van

een transparant tot groenig loodglazuur. De grape blijkt een veel voorkomende vorm te zijn en is niet zelden aan beide zijden geglaazuurd, wat op een datering in de 16de of 17de eeuw kan wijzen. Ook vermeldenswaardig is een vergiet met een helgroen glazuur op witte sliblaag aan de binnenkant (*BR253/0060/00003*). Het Langerwehe- en Sieburgsteengoed dat typisch is voor de laatmiddeleeuwse contexten komen in deze sporen niet meer voor. Het steengoed is Rijnlants, waarschijnlijk afkomstig van de regio Raeren-Keulen.

Aardewerk

- Vlag en rand van een bord in rood aardewerk. Aan de binnenkant voorzien van loodglazuur met gele en groene kleur, verkregen door het aanbrengen van glazuur op een witte sliblaag. Mogelijk Maaslands (fig. 15) (*BR253/0248/00046*).
- Rand van een bord in rood aardewerk. Aan de binnenkant voorzien van transparant loodglazuur op een witte sliblaag, waardoor een gele kleur werd bekomen. Hierin werden decoratieve insnijdingen a sgraffiato aangebracht in de vorm van glanzende lijnen die bruin geglaazuurd werden (fig. 16) (*BR253/0248/00020*).
- Rand van een bord in rood aardewerk met resten van een witte sliblaag en versiering a sgraffiato met brede insnijdingen (gotische letters?) (fig. 17) (*BR253/0248/00027*).
- Klauwvormig pootje van een grape in rood aardewerk. 14de eeuw¹⁶ (fig. 18) (*BR253/0248/00049*).
- Bodemfragment van een vergiet in rood aardewerk. Licht rozig oranje baksel, voorzien van licht transparant groen loodglazuur aan binnen- en buitenkant (fig. 19) (*BR253/0026-0027/00005*).
- Fragment van rand met gietsneb en wand in rood aardewerk. Rozig oranje baksel van gemengde klei met transparant loodglazuur aan de buitenkant op de rand (fig. 20) (*BR253/0026-0027/00004*).
- Fragment van rand en wand van een kruikje in rood aardewerk. Oranjig rood baksel met transparant loodglazuur aan binnen- en buitenkant (fig. 21) (*BR253/0048/00011*).
- Fragment van rand en wand van een schaal in rood aardewerk. Rozig oranje baksel met transparant

13: DE GROOTE, 2008, p. 160.

14: DE GROOTE, 2008, p. 374-375.

15: DEGRÉ, 1995. p. 77-79.

16: DE GROOTE, 2008, p. 160.

loodglazuur aan binnen- en buitenkant. Gele slibversiering aan binnen- en buitenkant (fig. 22) (BR253/0248/00023).

- Fragment van rand en wand in grijs aardewerk (fig. 23) (BR253/0248/00004).
- Fragment van rand en hals van een kruik in Langerwehsteengoed. Voorzien van paarsige engobe en verticale lijntjes op de hals. Mogelijk 14de eeuw¹⁷ (fig. 24) (BR253/0248/00013).
- Fragment van rand en wand van een beker in Siegburgsteengoed. Tweede helft 14de–eerste helft 15de eeuw¹⁸ (fig. 25) (BR253/0248/00012).

17: DEGRÉ, 1995. p. 78-79.

18: DE GROOTE, 2008, p. 374-375.

Conclusie en datering

De archeologische sporen bevestigen het beeld dat de historische kaarten bieden van de site. In fase I was dit terrein een drassig stuk land tussen twee armen van de Zenne, dat mogelijk regelmatig overstroomde. De oudste lagen zijn dan ook kleiig en alluviaal van karakter. Daar de site wel vanaf ca. 1400 binnen de Brusselse omwalling lag, hoeft het niet te verbazen dat de oudste lagen teruggaan tot de 14de eeuw. Vanaf de 16de eeuw was er een verhoogde activiteit. Er werden dan kuilen en grachtjes gegraven, mogelijk omdat het terrein dichter tegen de achtererven van de huizen van de uitbreidende stad kwam te liggen.

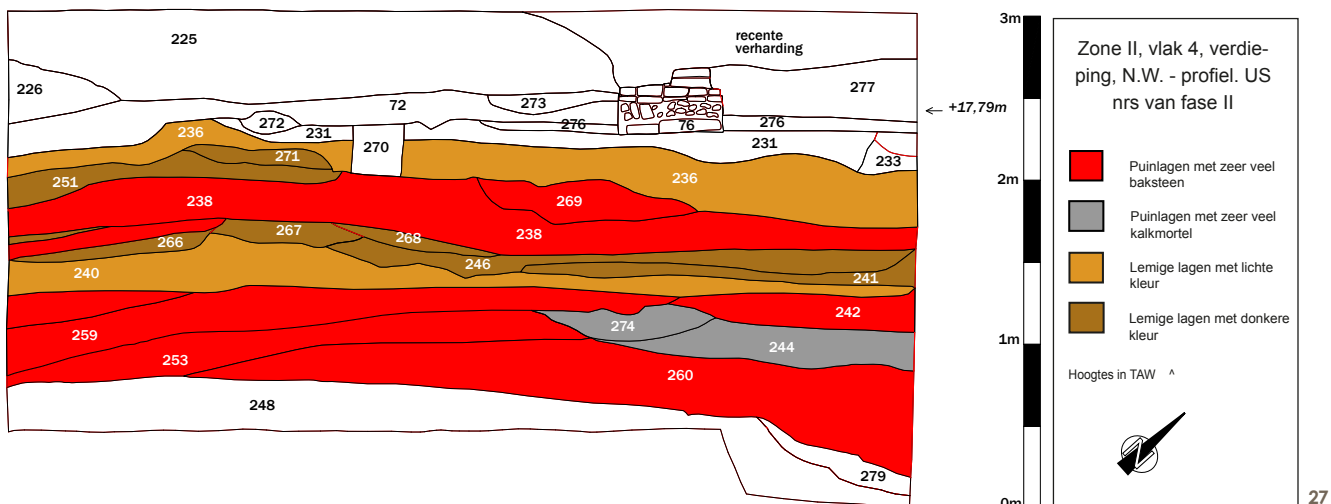
Fase II: eerste helft 17de eeuw (ca. 1639)

Beschrijving en interpretatie van de voornaamste sporen

Om het vermoedelijk zeer drassige terrein bouwrijp te maken, werd op een bepaald ogenblik beslist om het gevoelig op te hogen. Dit gebeurde met vrij homogene puinlagen, afgewisseld met aarde. In deze ophoging zijn verschillende fasen te onderscheiden

27 Plan van de zone II, vlak 4, verdieping, N.W. - profiel. US nrs van fase II. Tekening: B. Bot.
© GOB-DML

Fase IIa

In eerste instantie werden op het terrein enkele zeer puinige pakketten gestort. Deze vulden de aanwezige depressies op en werden ook reeds deels over het terrein verspreid. In zone II vulden **US 384** en **US 247** gracht **US 383** gedeeltelijk op. Dit waren bruingrijze lagen met een vrij losse, zandige textuur, die veel brokken en brokjes baksteen en kalkmortel bevatten. Hierop werd **US 260** aangebracht: een felrood tot roodbruine, zeer compacte laag van vooral vrij fijn baksteenpuin. Deze dekte de rest van gracht **US 383** en vermoedelijk het grootste deel van de rest van het terrein af. De bovenkant van deze laag bevindt zich tussen +16,19 en +16,47 m TAW (2,11 tot 1,83 m onder het maaiveld). Ze varieerde qua dikte tussen 0,15 en 0,65 m. Ook in zone I werden in de verschillende verdiepingen pakketten aangetroffen die zeer gelijkaardig zijn aan **US 260** (fig. 26). Alhoewel een ruimtelijke link tussen beide zones ontbreekt, kan worden vermoed dat het hier om hetzelfde pakket gaat. Concreet gaat het om de volgende lagen:

- Ruimte 2: **US 40**.
- Ruimte 3: **US 25** (bovenste vulling van gracht **US 394**).
- Ruimte 4: **US 59** (bovenste vulling van gracht **US 395**).

Fase IIb

Op **US 260** werden vervolgens verschillende lagen aangebracht die het terrein verder ophoogden (fig. 26-27). Onmiddellijk hierboven ging het om twee lagen die vooral uit zandig puin bestonden met veel baksteenbrokjes en kalkmortel (**US 245** en **253**). Hierop kwamen lagen die donkerder waren van kleur, zandig en minder puinig (**US 258, 257, 255, 243** en **274**). Op **US 274** bevonden zich opnieuw enkele zeer puinige lagen met losse, zandige textuur, gaande van rozig bruin tot opvallend rood, met veel baksteen (**US 242, 259, 387** en **256**). Tenslotte werd het hele terrein afgedekt met drie lagen (**US 240, 386** en **388**) met een homogenere, vastere textuur van zandige leem en minder inclusies. De homogene verdeling van de inclusies en de aanwezigheid van houtskoolspikkels doet denken aan een tuinbouwlaag. De bovenkant hiervan bevindt zich tussen +17,07 en +16,73 m TAW (respectievelijk 1,23 en 1,57 m onder het maaiveld). Mogelijk lag de ophoging van het terrein hier even stil en werd het gedurende een korte tijd in cultuur gebracht vooraleer het verder werd opgehoogd. Alles bij elkaar zijn de lagen van deze fase zo'n 0,40 tot 0,64 m dik.

Fase IIc

Bovenop **US 240** en **US 388** werden opnieuw een aantal kleinere pakketten aangebracht met een gezamenlijke dikte die plaatselijk varieert tussen 0,10 en 0,30 m (fig. 26-27). Het gaat vooral om lagen die bestaan uit lemige, donkere aardepakketten met vrij veel spikkels en brokjes baksteen, kalkmortel en houtskool (**US 241, 246, 267, 268, 266, 265, 261** en **254**). Tussen deze pakketten werden ook twee lagen aangebracht die volledig uit compact puin van baksteen, zand en kalkmortel bestonden, soms vrij fijn van textuur (**US 278** en **392**). De bovenste lagen van dit pakket werden afgedicht door **US 238** (= **220**), een puinpakket dat vermoedelijk bijna het volledige terrein afdekte. Deze laag was 0,05 tot 0,40 m dik. De bovenkant ervan bevond zich tussen +17,24 en +17,39 m TAW (tussen 1,06 en 0,91 m onder het maaiveld). Hierop kwamen nog enkele lagen die het terrein steeds meer nivelleerden (**US 393, 251, 237, 269, 271** en **252** [= **209, 143, 213**]). Tenslotte werd het terrein klaar gemaakt om in cultuur te worden gebracht. Hiertoe werd een laag van 0,20 tot 0,55 m dik (**US 236, 231, 202, 206, 207, 205** en **208**) aangebracht die zou gaan fungeren als tuinlaag. Op de bovenkant van deze lagen werd vlak 2 aangelegd.

Beschrijving en interpretatie van de voornaamste vondsten

Het materiaal dat uit de lagen van fase II werd gerecupereerd bestond vooral uit aardewerk. Verder werd ook wat bouw materiaal en enkele interessante fragmenten van glas en kleipijpjes gevonden.

Keramiek

In totaal werden uit fase 2 281 scherven aardewerk verzameld. De verdeling over de verschillende groepen is als volgt:

- Rood aardewerk: 212 stuks (75%).
- Grijs aardewerk: 17 stuks (6%).
- Steengoed: 34 stuks (12%).
- Majolica & faïence: 17 stuks (6,5%).
- Witbakkend aardewerk: één stuk (0,5%).

In vergelijking met de fase I valt op dat het lokaal geproduceerde grijze aardewerk bijna volledig is teruggedrongen door rood aardewerk en steengoed. Verder zijn ook majolica en faïence reeds vertegenwoordigd, wat al meteen wijst op een datering niet ouder dan de 17de eeuw.

Rood aardewerk

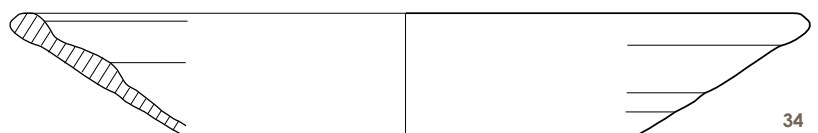
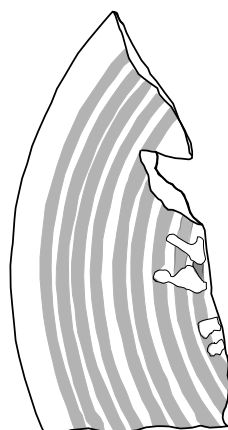
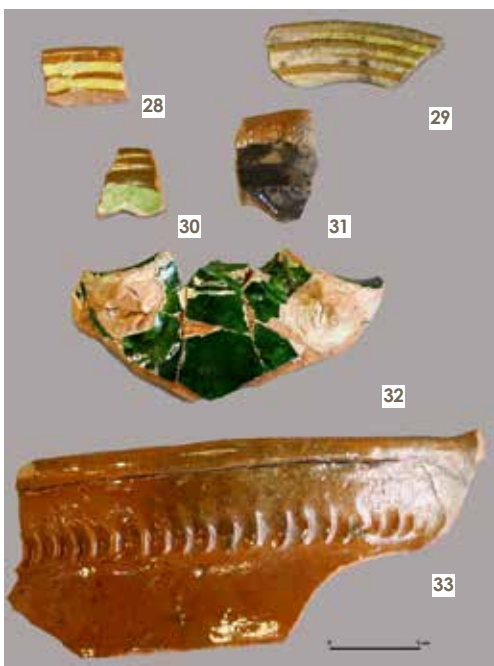
Het rode aardewerk had een overwegend oranje baksel en was rijkelijk geglazuurd met een transparant tot groenig transparant loodglazuur. In meerdere gevallen werd witte en roodbakkende klei gemengd, wat resulteerde in een rozig baksel.

Op basis van de randen en de bodems konden 40 stukken rood aardewerk worden gedetermineerd. Het gaat vooral om grappen (22 stuks) en borden (acht stuks). Verder zijn ook teilen (drie stuks), steelpannen (drie stuks), kom- en schaalvormen (drie stuks) en een beker vertegenwoordigd.

De grappen zijn aan beide zijden rijkelijk met glazuur bedekt en vertonen roetsporen op het oor. De randen hebben een dekselgeul, zijn lang en bandvormig.

Enkele van de borden zijn aan de bovenzijde mooi versierd met concentrische gele cirkels in opgelegde sliblaag (fig. 34) (BR253/0059/00005, BR253/0059/00009-00008, BR253/0253/00003). De vlag was schijnbaar nog iets meer versierd, maar er is niet genoeg van bewaard om precies te zien hoe of wat. Dergelijke versiering wijst op een datering in de late 17de- eerste helft 18de eeuw.

In de komvormen werd aan de binnenkant een helgroene sliblaag aangetroffen, verkregen door het gebruik van loodglazuur met kopervijlsel op een witte sliblaag. Eén fragment van een schaal werd aangetroffen en was op de rand rondom met halve maantjes versierd, verkregen door de vinger steeds over het oppervlak te laten glijden.

28-33 Selectie van representatief rood aardewerk uit fase II, foto: B. Heyvaert.

© GOB-DML

34 Bord in rood aardewerk, versierd met concentrische gele cirkels in een opgelegde sliblaag. Schaal: 1/3, tekening: T. Kellner.

© GOB-DML

19: BARTELS, 1999b, p. 594; REINEKING VON BOCK, 1986, p. 320-321.

20: BARTELS, 1999b, p. 563, 594.

21: REINEKING VON BOCK, 1986, p. 304.

22: REINEKING VON BOCK, 1986, p. 296.

- Rand van een bord in rood aardewerk met 2 concentrische lijnen in gele slibversiering (fig. 28) (BR253/0236/00005).
- Rand van een bord in rood aardewerk met transparant loodglazuur aan binnen- en buitenkant. Voorzien van vier concentrische gele lijnen in barbotineversiering (fig. 29) (BR253/0059/00005).
- Rand van een bord in rood aardewerk, voorzien van een helgroene sliblaag op de spiegel (fig. 30) (BR253/0260/00001).
- Randfragment met gietsneb van een pan in rood aardewerk (fig. 31) (BR253/0238/00017).
- Rand en wand van een onbekende recipiënt in rood aardewerk met twee gietsnebben, voorzien van helgroen glazuur (fig. 32) (BR253/0241/00005).
- Fragment van rand met gietsneb en wand van een grote schaal in rood aardewerk. Voorzien van transparant loodglazuur aan binnen- en buitenkant. Rondomrand versierd met duimindrukken in de vorm van halve maantjes, verkregen door de duim steeds iets over het oppervlak van de schaal te laten glijden (fig. 33) (BR253/0246/00020).
- Fragment van rand, wand en bodem van een diep bord in rood aardewerk. Voorzien van transparant loodglazuur aan de binnenkant. Versierd met concentrische gele lijnen in barbotine, verkregen door opgelegde slibranden die voorzien werden van transparant loodglazuur. De spiegel bevatte vermoedelijk een ander patroon (fig. 34) (BR253/0059/00009-00008).

Steengoed

Het steengoed uit deze fase heeft over het algemeen een grijs, goed versinterd baksel en is voorzien van een transparant tot bruinig zoutglazuur, al dan niet in combinatie met een bruine engobe. Door hun herkenbare blauwe beschildering sprongen enkele scherven uit het productiecentrum Westerwald speciaal in het oog. Ze zijn voorzien van een rijkelijke versiering van repetitieve florale, geometrische en bolletjespatronen in reliëf. Deze bijzonder rijke versiering wijst op de periode tot het derde kwart van de 17de eeuw. Een zeer opvallende vondst was een scherf van een rijk versierde kruik met een brede, horizontale band in het midden van de buik, typisch voor de eerste helft van de 17de eeuw (fig. 39) (BR253/0240/00019). Ze was o.a. versierd met een applique van een zogenaamde 'groene man', een mythologische figuur, op de aanzet van het oor.

Deze afbeelding was bijzonder goed uitgewerkt. Zo is de baard in het gezicht duidelijk te zien en is het hoofd omgeven door een scherpe bladerkrans. Normaal werd deze beeltenis geplaatst op de hals van de kruik. De plaatsing op de buik is zeer uitzonderlijk.¹⁹

- Wandfragment van een kruik in Westerwaldsteengoed. Grijs baksel met blauwe kobaltbeschildering en transparant zoutglazuur. Gedecoreerd met een applique van wijnranken, verspreid over het hele oppervlak. 1575-1650²⁰ (fig. 35) (BR253/0246/00026).

- Fragment van rand en hals van een zogenaamde Vexierkrug: een kleine drinkkruik die werd afgesloten met een metalen deksel dat werd bevestigd aan de bovenkant van het oor en de geprononceerde rand tussen rand en hals. Westerwaldsteengoed met grijs baksel en kobaltblauwe beschildering, voorzien van een transparant zoutglazuur. Versierd met repetitieve patronen in reliëf (o.a. fleur de Lys en ruitjes). 1600-1635²¹ (fig. 36) (BR253/0238/00028).

- Fragment van de hals van een kruik in Westerwaldsteengoed. Witgrijs baksel met transparant zoutglazuur. Versierd met een groteske fries met floraal motief. Begin 17de eeuw²² (fig. 37) (BR253/0240/00015).

- Wandfragment van een steengoedkruik. Grijs baksel met bruinig zoutglazuur. Versierd met repetitieve motiefjes, verkregen door het afrollen van een matrijs (fig. 38) (BR253/0238/00013).

35-38 Selectie van representatieve steengoed-scherven uit fase II, foto: B. Heyvaert. © GOB-DML

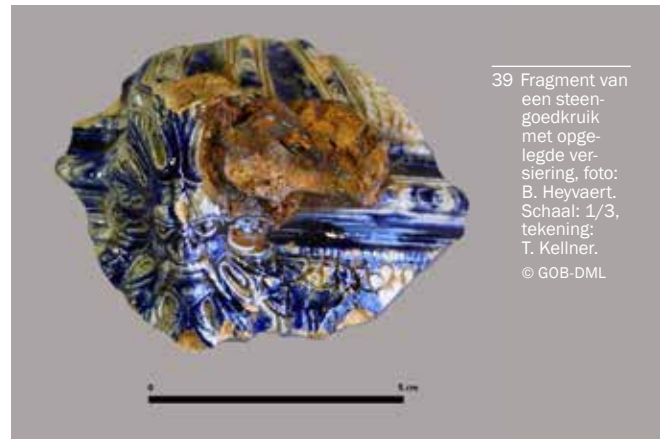
- Wandfragment van het midden van de buik van een Westwäldkruike. Voorzien van een applique van een 'groene man'. Een zeer opvallende vondst te dateren uit de eerste helft van de 17de eeuw²³ (fig. 39) (BR253/0240/00019).

Overige keramiek

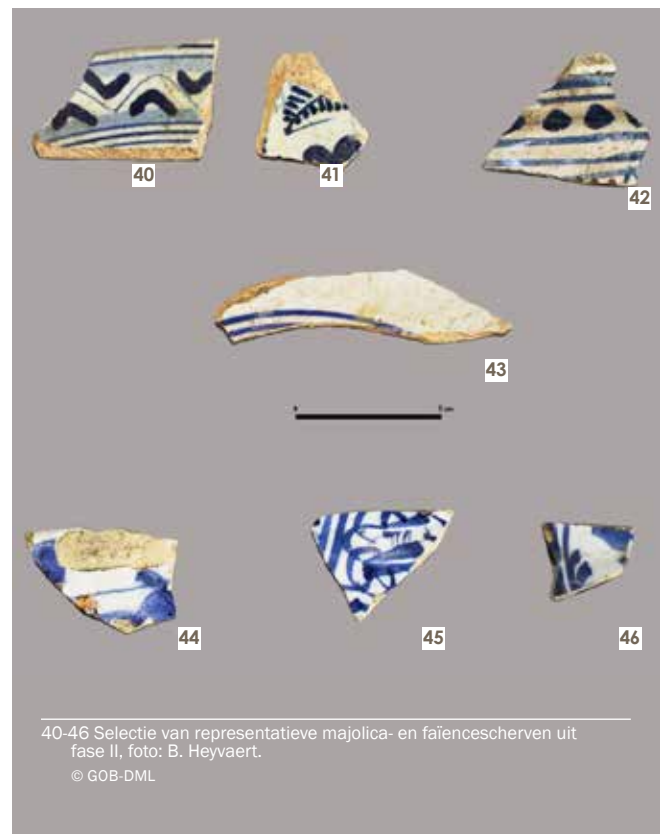
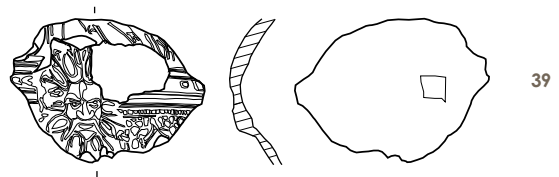
In de aardewerkgroep majolica/faïence waren beide soorten ongeveer evenredig vertegenwoordigd. Ze werden gekenmerkt door een gelig beige baksel en een wit tot blauwig wit tinglazuur. De majolicascherven zijn aan de onderkant voorzien van een transparant loodglazuur. Op zes scherven kon een vorm van decoratie worden vastgesteld. Het gaat om blauwe beschildering in geometrische en florale motiefjes. Slechts op één scherf werd een bichrome beschildering vastgesteld. Het gaat om een stuk majolica dat aan de buitenkant is voorzien van blauwe en bruine lijnen en stippen (BR253/0256/00003). Deze decoratie is typisch voor de tweede helft van de 16de eeuw.²⁴

Het grijze aardewerk vertoonde een homogeen grijs baksel. Er konden hierin geen vormen worden herkend. De scherf witbakkerd aardewerk was voorzien van een gelig transparant loodglazuur en kan worden geïdentificeerd als Maaslands.

- Wandfragment van een bord in majolica. Rozig wit baksel met transparant loodglazuur aan de buiten- en wit tinglazuur aan de binnenkant. Voorzien van monochrome blauwe beschildering in de vorm van repetitieve geometrische figuren (fig. 40) (BR253/0240/00012a).
- Majolicafragment. Rozig wit baksel met transparant loodglazuur aan de buitenkant en wit tinglazuur aan de binnenkant. Voorzien van monochrome blauwe beschildering in de vorm van florale motieven (fig. 41) (BR253/0246/00008).
- Rand- en wandfragment van een kommetje of schoteltje in majolica. Rozig wit baksel met transparant loodglazuur aan de buitenkant en wit tinglazuur aan de binnenkant. Versierd met bichroom decor van blauwe en bruine lijnen en stippen. Vanaf tweede helft 16de eeuw (fig. 42) (BR253/0256/00003).
- Wandfragment van een bord in faïence. Rozig wit baksel met wit tinglazuur aan binnen- en buitenkant, voorzien van monochrome blauwe versiering in de vorm van blauwe concentrische cirkels op de vlag (fig. 43) (BR253/0253/00003b).
- Wandfragment in majolica. Rozig wit baksel met transparant loodglazuur aan de buitenkant en wit tinglazuur aan de binnenkant. Voorzien van monochrome blauwe beschildering aan de binnenkant (fig. 44) (BR253/0254/00014).
- Wandfragment in faïence. Wit baksel met wit loodglazuur aan binnen- en buitenkant. Voorzien van monochrome, blauwe beschildering in floraal motief (fig. 45) (BR253/0246/00007).
- Wandfragment in faïence. Wit baksel met wit loodglazuur aan binnen- en buitenkant. Voorzien van monochrome, blauwe beschildering in florale motiefjes (fig. 46) (BR253/0254/00013).

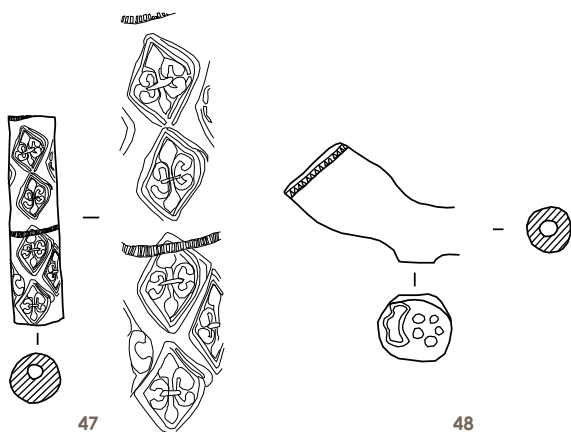
39 Fragment van een steengoedkruike met opgelegde versiering, foto: B. Heyvaert. Schaal: 1/3, tekening: T. Kellner. © GOB-DML

40-46 Selectie van representatieve majolica- en faïencescherven uit fase II, foto: B. Heyvaert. © GOB-DML

23: REINEKING VON BOCK, 1986, p. 320-321.

24: VAN EENHOOGHE, 1999.

47-48 Selectie van kleipijpjes uit fase II. Schaal: 2/3, details: 2/1, tekening: T. Kellner.
© GOB-DML

Kleipijpjes

In de lagen van fase 2 werden vier steeltjes en een kop van pijpjes in witbakkende klei aangetroffen. Bijna alle fragmenten vertonen een vorm van versiering. Het gaat om zigzaglijnen (BR253/0254/00015), gegroepeerde lelies in ruiten (fig. 47) (BR253/0241/00006) en horizontale concentrische bandstempellijnen, opgebouwd uit raderingen (BR253/0143/00001). Deze zijn waarschijnlijk afkomstig uit de Noordelijke Nederlanden. Object 48 is met zekerheid afkomstig uit Gouda, waarschijnlijk uit de periode 1620 - 1660. Het pijpenkopje (fig. 48) (BR253/0246/00021) was versierd met een hielstempel in de vorm van een gekroonde roos. Aan de opening bevond zich een bandstempel. Het kan worden gedateerd rond 1660.²⁵

Bouwmateriaal

Opvallend was de vondst van enkele fragmenten van kacheltegels in **US 246** (fig. 49-50), (BR253/0246/00028 en BR253/0246/00006). Deze waren vervaardigd uit gemengde klei met een dikke laag witbakkende klei

aan de bovenkant en een helgroen loodglazuur. Ze zijn duidelijk gevormd in een malle. De decoratie is niet geheel duidelijk, maar aan de kant zijn ze versierd met guirlandes en geblokte motiefjes. Tegel 33 (fig. 50), (BR253/0246/00028) kon typologisch worden gedateerd tussen 1575 en 1650.²⁶

Verder bevatten deze lagen zeer veel bouwpuin, dat echter in die mate was 'vergruisd' dat het voor typologisch onderzoek niet meer in aanmerking kwam.

Vermeldenswaardig zijn nog de vondsten van enkele dakpannen en daktegels met noppen, enkele grijze haardstenen met formaat ? x 12 x 5,2 cm en ? x 7,6 x 3,1 cm en enkele keramische vloertegels.

Glas

In de lagen van fase II werd zeer weinig glas aangetroffen. Twee scherven zijn hier het vermelden waard. Het gaat om een mooie rand met evenwijdige lijnen in reliëf (BR253/0241/00007) en een wandscherf van een spafles (BR253/0253/00019) die te dateren is in de 17de of de 18de eeuw.

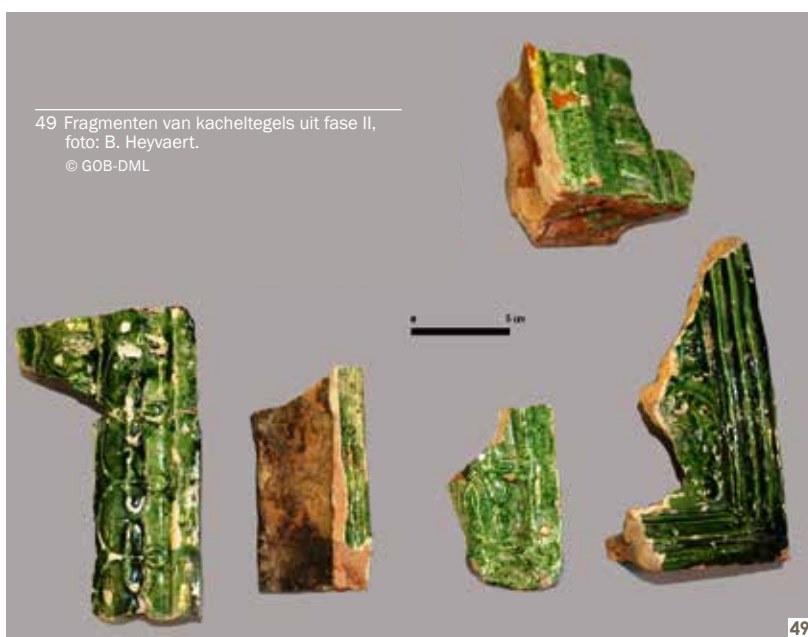
Conclusie en datering

De archeologische lagen van fase II lijken afkomstig te zijn van een intentionele terreinophoging met pakketten die voor een groot deel uit baksteenbrokken en ander bouw- en afbraakpuin bestaan. Vermoedelijk gebeurde deze ophoging om dit drassige gebied droog te maken door het te verhogen. Het gebruik van vast bouwmateriaal hiervoor kan een tweedelige functie hebben. Enerzijds werden op deze manier verzakking tegengegaan, hetgeen noodzakelijk was om het terrein snel te kunnen bebouwen. Anderzijds verzekerden de poreuze lagen een snelle drainage tot op het alluviaal pakket.

Op basis van het onderzochte vondstenmateriaal kan een datering rond het midden van de 17de eeuw naar voren worden geschoven, hetgeen min of meer strookt met de bevindingen uit historisch kaartmateriaal. Enige voorzichtig-

25: DE POORTER, 2001.

26: BARTELS, 1999b, p. 563, 594.

49 Fragmenten van kacheltegels uit fase II, foto: B. Heyvaert.
© GOB-DML

heid is echter geboden, daar een groot stuk van het schervenmateriaal waarschijnlijk samen met het bouwpuin van elders werd aangevoerd. Tenslotte werd het terrein afgedekt met een laag aarde die als tuinlaag kon gaan fungeren.

Fase III

Beschrijving en interpretatie van de voornaamste sporen

Na de ophoging van het gebied werd gestart met de bouwactiviteit op het terrein. De verschillende verbouwingsfasen van het huis zijn niet vast geda- teerd en konden niet duidelijk worden gelinkt aan een fase in de evolutie van de site. Ze werden echter alsnog bij fase III besproken om een over- zichtelijk bouwhistorisch beeld van het gebouw te bieden.

Fase IIIa

Er werd een bouwput van minstens 9 x 12 m (108 m²) uitgegraven met een centrale, kruisvormige verdieping voor de fundering van het huis (fig. 11). In de lengte (zuidoost - noordwest) had deze sleuf een breedte van 0,95 m. In de breedte was ze ongeveer 0,70 m breed. Ze had overal een diepte van ongeveer 0,60 m. In deze sleuf werd de fundering van het huis aangelegd. In de lengte werd in deze sleuf de fundering aangelegd voor muur **US 1** (fig. 51-52). De opbouw hiervan kon in ruimte 3 en ruimte 4 worden onderzocht. De fundering is in het noordoosten (ruimte 3) opgebouwd uit een vrij hard en compact pakket (**US 68**) van vooral gerecycleerd bouw materiaal zoals blokken witte kalkzandsteen, haard- en bakstenen, gebonden met kalkmortel. Bovenop dit pakket van ongeveer 0,48 m dik werd een rij bakstenen gemetst. In het zuidoosten is de fundering iets dieper en werden op de harde, compacte laag van 0,34 m dik vier lagen van kops geplaatste stenen gemetst in halfsteens verband. Ook hier werd de fundering bovenaan afgewerkt met kops geplaatste bakstenen. De bovenkant van deze fundering bevindt zich op deze twee plaatsen op +15,96 m TAW.

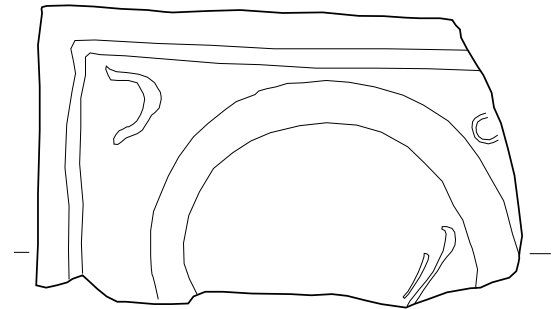
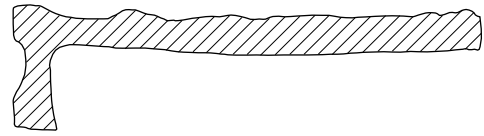
In de dwarse funderingssleuven werd de fundering op dezelfde manier opgebouwd als werd vastgesteld in ruimte 3. Een harde, compacte laag van bouwpuin en kalkmortel (**US 36**) (fig. 53) wordt bovenaan afgedekt met een laagje bakstenen in kops verband (**US 46**).

Vervolgens werden op de funderingen de muren gebouwd die als steunmuren voor het huis en keldermuren dienden. Deze waren vanaf de bovenkant van de fundering tot een hoogte van 2m bewaard (+17,95 m TAW, of zo'n 0,30 m onder het maaiveld). In het lengtegedeelte van de fundering werd eerst muur **US 1** gebouwd, een solide constructie uit bakstenen met formaat 26,5/27 x 11,5 x 5,5 cm en baksteenbrokken, die het centrale steunelement van het gebouw vormde. In de opbouw van de muur was geen duidelijk metselverband vast te stellen. Vervolgens werden de dwarsmuren **US 2, 3, 4** en de achtermuur **US 5** aangebouwd. **US 2, 3** en **4** hadden een breedte van 0,47 m en waren vooral opgebouwd uit halve stenen van het oorspronkelijk formaat 26,5/27 x 11,5 x 5,5 cm die waren gemetst in kops verband. De lagen van kopse stenen werden op onregel- matige afstand afgewisseld met rijen strekken.

Tegen het zuidwesten van **US 1** werd buitenmuur **US 5** geplaatst. Deze muur was 0,70 m breed en opgemetst met stenen van formaat 26,5/27 x 11,5 x 5,5 cm in onregelmatig verband. Langs beide zijden van **US 1** was oorspronkelijk een keldergat van 0,35 x 1,34 m uitgespaard. Verder onder het maaiveld bevinden zich nog keldergaten, waaruit kon worden afgeleid dat elke kelderruimte twee keldergaten had.

Na het metsen van de keldermuren werd het grondvlak geëgaliseerd met een laag van fijn, zandig kalkmor- telgruis. Deze laag varieerde in dikte tussen 0,10 en 0,30 m. Hierop werd een vloer van rode baksteentegels aangebracht met formaat 20 x 20 x 2,5 cm. Deze was tijdens het onderzoek enkel bewaard in ruimte 1 (**US 17**) en ruimte 4 (**US 19**).

Op deze manier werden twee kelderruimtes gebouwd met ieder een volume van 9 x 5/6 m. Deze langwerpige

50

50 Kacheltegel uit fase II. Schaal: 1/3, tekening: T. Kellner.
© GOB-DML

51 Overzicht van de kelderruimtes in zone I, met aanduiding van de belangrijkste muurstructuren, foto: B. Heyvaert. © GOB-DML

52 Fundering van US 1, foto: B. Heyvaert. © GOB-DML

53 Fundering van US 3, foto: B. Heyvaert. © GOB-DML

54 Zicht op de zuidelijke ruimtes van de kelder, met inbegrip van de keldergaten, foto: B. Heyvaert. © GOB-DML

ruimtes waren haaks op de straat georiënteerd en telkens onderverdeeld in twee even grote ruimtes, die tijdens deze fase gescheiden werden door een deur. Aan de tuinzijde van de kelders bevonden zich in elk volume twee keldergaten. Op het einde van deze fase werd langsheen muur **US 1** een soort 'bak' gemetst (**US 7**) die door ruimtes 1 en 2 liep. Deze werd opgemetst in stenen met formaat 18 x 9 x 5 cm. Hierin werd een rioleringsbuis gelegd, waarna het kanaal werd afgesloten met tegels in blauwe natuursteen. De hele structuur reikte tot 0,76 m boven de keldervloer en was 0,62 m breed.

Fase IIIb

Op een gegeven moment werden de twee grote keldervolumes definitief van elkaar gescheiden door het dichtmetsen van de deuropeningen, waardoor 4 duidelijk van elkaar gescheiden ruimtes ontstonden (fig. 11 & 55). Het is niet duidelijk wanneer dit precies gebeurde. Aangezien deze fase op geen enkele manier kan gecorreleerd worden met de archeologische sporen in zone II, wordt ze hier verder besproken.

De doorgangen tussen de kelderruimtes werden dichtgemetst met stenen van formaat 18/19 x 8,5 x 5,5/6 cm. Deze muurtjes (**US 9** en **US 10**) waren slechts een steenbreedte dik. Ze werden opgemetst in halfsteens verband. Nadien werden in ruimtes 2 en 3 ook de vloeren veranderd. Ruimte 2 kreeg een vloer in baksteentichels van formaat 18 x 9 x 4 cm in halfsteens verband (**US 16**). De vervanging van de vloer in ruimte 3 door witte en rode tegels (**US 18**) met formaat 20,5 x 20,5 x ? cm, diagonaal op de muur geplaatst in steens verband, gebeurde later. De nieuwe ruimtes werden, op ruimte 2 na, gedeeltelijk afgeboord met bakstenen tegels, die in steens verband rechtop tegen de muur werden aangebracht. Het gaat om groenig beige tegels met formaat 12 x 12 x 2 cm in ruimtes 1 en 3, en stenen met formaat 12,5 x 12,5 x 2 cm in ruimte 4. Daarnaast werd in ruimte 3 een soort schoorsteen met stookgat geplaatst (**US 11**) en werden in ruimte 2 muurtjes gemetst (**US 20** en **US 21**) met houten schappen op **US 7**.

Op een niet nader te bepalen moment werden de keldergaten die uitgespaard waren in muur **US 5** verder verdiept tot de volledige breedte van de muur (fig. 54-56). Tegen **US 5** werd vervolgens een bakstenen muurtje (**US 6**) van 1 steenbreedte geplaatst om het nieuwe keldergat af te sluiten. Vervolgens werden op het nieuwe keldergat nieuwe vloeren aangelegd (**US 14** en **15**) in baksteentegels met formaat 20 x 20 x 3 cm.

Conclusie en datering

Het volledig onderkelderde, 17de-eeuwse gebouw bestond ondergronds uit twee grote ruimtes, onderling gescheiden door een houten deur. De toegangen waren waarschijnlijk in eerste instantie via de achterkant, waar twee keldergaten waren voorzien. Op een gegeven moment in de evolutie van het huis werden de keldergaten vergroot en de deuropeningen dichtgemetst. Mogelijk valt deze evolutie vast te knopen aan de opsplitsing van het huis voor een gedeeltelijke verhuur in 1753 of de verkoop na confiscatie in 1798.

55 Binnenzicht van ruimte 2 met dichtgemetste deuropening, foto: B. Heyvaert.
© GOB-DML

56 Zicht op de vergroting van het keldergat in ruimte 4, met aanduiding van de belangrijkste sporen, foto: B. Heyvaert.
© GOB-DML

Fase IV: 1678 – eerste kwart 18de eeuw

Beschrijving en interpretatie van de voornaamste sporen

Na het bouwen van het huis werd het perceel in gebruik genomen. Daarvan werden op het achtererf heel wat sporen teruggevonden. Deze kunnen worden onderverdeeld in ophogings- of tuinlagen, kleine en grotere kuiltjes en afvalkuilen met zeer veel vondstenmateriaal.

Een eerste reeks lagen en sporen bevond zich tussen +17,53 m (0,79 m onder het maaiveld) en +17,64 m TAW (0,68 m onder het maaiveld). Ze konden samen worden geïdentificeerd als fase IV van de ontwikkeling van de site (fig. 57-58).

De laag aarde die op het einde van fase II op het terrein werd aangebracht fungeerde als de voornaamste tuinlaag. Deze werden tijdens de jaren dat de tuin in gebruik was nog verder opgehoogd met **US 202**, die bestond uit heterogene, licht gelig bruine zandleem, en **US 207** die was samengesteld uit heterogene donkergrijze zandleem. Deze lagen bevatten vrij veel spikkels en brokjes houtskool en baksteen, evenals scherven keramiek. Het gaat overduidelijk om leeflagen die vermengd raakten met het afval van het dagelijks leven (fig. 59).

In het noordwesten van zone II werd vastgesteld dat een kleine depressie van ongeveer 4 m lang en 0,20 tot 0,30 m diep werd afgegraven en opgevuld met lagen die mee als tuinlaag fungeerden. De opvullingslagen (**US 231 = 151 = 111** en **249**) hadden een bruine kleur en bevatten nogal wat spikkels en brokjes houtskool en baksteen. De definitieve opvullingslaag van de depressie, **US 203**, had een heterogene grijsbruine kleur en bevatte redelijk wat spikkels en brokjes houtskool en baksteen, evenals botmateriaal en keramiek.

Verspreid over zone II werden in de tuinlagen heel wat sporen van vergravingen vastgesteld, wat wijst op het intensieve gebruik van de tuin tijdens deze fase. De meeste sporen waren eerder oppervlakkig en waren het gevolg van intensieve bewerking. Zo werden heel wat kleine spitsporen vastgesteld. Naast deze oppervlakkige sporen, werden een aantal kleine kuiltjes vastgesteld die tot enige diepte waren uitgegraven. Vier van deze

kuiltjes hadden mogelijk een functie als paalkuil. Het gaat om:

US 364 met vulling **US 196**: Dit spoor had een diameter van 0,20 m en een diepte van 0,40 m. Het bestond uit kleiige leem met een donkergrijsbruine kleur en bevatte nogal wat spikkels en brokjes baksteen en houtskool.

US 320 met vulling **US 164**: Het gaat om een rond kuiltje met een diameter van 0,20 m en een diepte van 0,26 m. De vulling van kleiige leem was homogeen bruin en bevatte vrij veel spikkels en brokjes baksteen en houtskool.

US 316 met vulling **US 158**: Een kuiltje met een diameter van 0,22 m en een diepte van 0,24 m. Het was los gevuld met vrij homogene, bruine leem met bijmenging van schelpen, en spikkels en brokjes houtskool en baksteen.

US 381 met vulling **US 270**: Dit ronde spoor had een diameter van 0,31 m en een diepte van 0,28 m. Het was gevuld met zandige, heterogeen donkergrijze leem met bijmenging van spikkels en brokjes baksteen en kalkmortel.

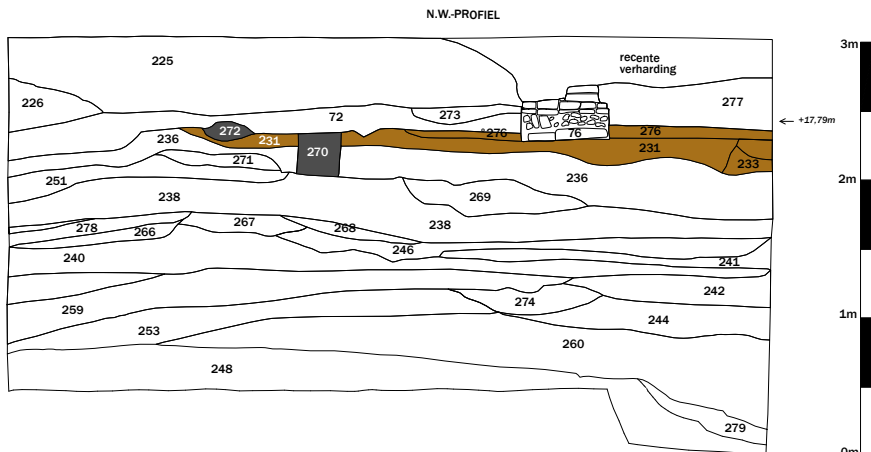
Voor de andere kuiltjes die in vlak 2 werden geregistreerd kon een functie als paalkuil door de vorm worden uitgesloten. Het ging om (fig. 58-60):

US 314 met vulling **US 156**: Een klein spoor met diameter 0,20 m en diepte van 0,26 m, vrij smal onderaan. De vrij homogene, donker bruinig grijze vulling van kleiige leem bevatte vrij veel schelpen en brokjes houtskool en baksteen.

US 337 met vulling **US 138**: Dit ronde kuiltje heeft een diameter van 0,30 m en een diepte van 0,20 m. Het bestond uit heterogene, donkergrijze kleiige leem en bevatte nogal wat spikkels en brokjes baksteen en houtskool.

57

58

57 Zone II fase IV grondplan, tekening: B. Bot. © GOB-DML

58 Zone II, vlak 4, verdieping, N.W. - profiel. US nrs van fase IV, tekening: B. Bot. © GOB-DML

59 Zicht op zone II vlak 2. Op dit niveau werden de sporen in de tuin van fase IV zichtbaar, foto: B. Heyvaert.

© GOB-DML

60 Zicht op het zuidwesten van zone 2, met aanduiding van de belangrijkste sporen van fase IV, foto: B. Heyvaert.

© GOB-DML

61-62 Vlak en coupe: Zicht op kuil US 372 met vullingspakket US 223, 219 en 173, foto: B. Heyvaert.

© GOB-DML

US 330 met vulling **US 116**: Het ging om een kuiltje met diameter 0,22 m en een diepte van 0,20 m. De vulling bestond uit heterogene, donkergrijsbruine leem. Ze bevatte vrij veel spikkels en brokjes baksteen, kalkzandsteen en houtskool.

US 306 met vulling **US 137**: Een kuiltje met een diameter van 0,30 m waarin een grote hoeveelheid oesterschelpen waren gedumpt.

Verspreid over het terrein werden in vlak 2 ook een aantal grotere kuilen geregistreerd (fig. 58):

US 372 met vulling **US 223**, **219** en **173**: Deze ronde kuil had een diameter van 0,40 m en had een diepte van 0,63 m. De onderste vullingen **US 223** en **219** bestonden uit zandige tot kleiige leem met lichtgrijze klei en bijmenging van brokjes houtskool, bak- en kalkzandsteen. De bovenste vulling **US 173** bevatte naast deze inclusies ook redelijk wat oesterschelpen.

US 348 met vulling **US 176**: Deze put met afmetingen 1,30 x 0,92 m werd gebruikt als dump voor bouwafval. De heterogene, donkerbruinig grijze vulling bevatte heel wat brokjes kalkzandsteen, baksteen, houtskool en vooral fragmenten leisteen.

US 305 met vulling **US 135**: Deze kuil met een breedte van 0,60 m werd deels doorsneden door de proefput. De heterogene, donkerbruine vulling van kleiige leem bevatte spikkels en brokjes baksteen en vooral zeer veel houtskool.

US 426 met vulling **US 131**: Deze kuil met een lengte van 1,10 m en breedte van 1,03 m was vrij ondiep (0,19 m). Ze werd gevuld met heterogene, donker grijzig bruine leem en bevatte vrij veel spikkels en brokjes baksteen, kalkmortel en houtskool, alsook schelpen.

US 297 met vulling **US 124**: Een dump voor bouwafval lijkt de voornaamste functie te zijn geweest van deze ronde kuil met afmetingen 0,90 x 0,73 m. Ze werd gevuld door heterogene, bruine leem met zeer veel brokjes en brokken baksteen en kalkmortel.

Veruit de belangrijkste vondsten uit fase IV waren drie afvalkuilen die een zeer grote hoeveelheid vondstenmateriaal bevatten en quasi zeker als stortplaatsen voor het afval van de bewoners van het refugehuis kunnen worden beschouwd. Het gaat om:

US 367 met vulling **US 199** (fig. 63-64): Deze kuil met een bijzonder rijk vondstenspectrum was gedeeltelijk verstoord door de aanleg van de gemetste beerput **US 92** en riolering **US 95** in fase V. Over 1,60 m x 0,95 m

was het grootste deel echter bewaard. De kuil had een diepte van 0,60 m. De vulling was heterogeen bruin en bevatte zeer veel schelpen, brokjes baksteen en houtskool. De belangrijkste inhoud was een enorme hoeveelheid keramiek, glas, pijpjes, metaal, dierlijk bot en schelpen. Gezien de afstand van ongeveer 1 m achter het huis, is het aannemelijk dat het hier om de restanten van een latrine gaat, die mogelijk werd overspannen door een superstructuur in hout. Hiervan werden echter geen sporen teruggevonden.

US 377 met vulling **US 239, 235** en **236**: Deze afvalkuil bevond zich centraal op het terrein. Ze werd uitgegraven in **US 203** en werd aangesneden bij het verdiepen van de profielen, in de hoek van het noordoost en zuidprofiel. Ze was niet duidelijk zichtbaar in het vlak. Het ging om een ronde kuil met een diameter van 0,94 m en een diepte van 0,71 m. De vulling van deze kuil bestond uit drie duidelijk verschillende delen. De onderste vulling **US 239** bestond uit een donkergrijs pakket met losse textuur, vrij veel houtskool en schelpresten. De vulling bevatte ook vrij veel brokjes baksteen en stukken van baksteentegels van formaat 12,5 x 12,5 x 1,5 cm. Hierboven bevond zich een vaster, donkergrijs pakket (**US 235**) met een textuur van lemig zand. Dit bevatte vrij veel houtskool en maakte het gros van de kuilvulling uit. Opvallend was ook de aanwezigheid van heel wat bouwpuin zoals brokjes en brokken bak- en kalkzandsteen. Op de overgang met de bovenliggende laag **US 232** bevond zich daarenboven een opvallend compacte laag van leisteenfragmenten. De bovenste vulling bestond uit een homogene vulling van donkerbruin lemig zand met vrij veel spikkels en brokjes houtskool en wat bouwpuin. Waarschijnlijk maakte ze deel uit van de bovenliggende tuinlaag.

Afvalkuil **US 296** met vulling **US 123** bevond zich achteraan het terrein en werd tegen de achtermuur van het complex uitgegraven (fig. 65-66). Ze loopt deels door onder de noordwestwand, maar kon toch over een lengte van 1 m en breedte van 0,60 m worden onderzocht. Ze was met 0,20 m vrij ondiep, waardoor de stabiliteit van de achtermuur niet in het gedrang kwam. De donkerbruine, heterogene vulling van kleiige leem bevatte naast brokjes baksteen en houtskool heel wat keramiek, bot en glas, alsook nogal wat oester- en mosselschelpen.

Beschrijving en interpretatie van de voornaamste vondsten

Algemeen

De meeste vondsten komen uit vier afvalkuilen. Het materiaal wordt dan ook, na een korte algemene beschouwing, verder per context besproken.

De verdeling van de keramiek uit fase IV ziet er als volgt uit:

- Rood aardewerk: 673 stukken: 68 %.
- Faïence en majolica: 228 stukken: 23 %.
- Steengoed: 81 stukken: 9 %.

Het rood aardewerk maakt het grootste deel van het aardewerk uit in de deze fase. Het is over het algemeen aan beide kanten gelazuurd met een transparant of groenig- transparant loodglazuur. Enkele stukken waren helder groen of net donker, metalig zwart (mangaan) geglazuurd op een sliblaag. Borden, steelpannen, maar vooral grappen lijken de hoofdmoot van de vormen uit te maken. Opvallend is de grote hoeveelheid faïence, die vooral werd aangetroffen in **US 199**. Het gaat vooral om borden en papkommen, met over het algemeen een vrij grove, blauwe beschildering. Het aangetroffen steengoed komt vooral uit Westerwald en is voorzien van de typische kobaltblauwe kleur.

US 199

Keramiek

Uit deze context werden in totaal 739 stukken keramiek gerecupereerd. Het gaat om bijna 75% van het aardewerk uit deze fase. De verdeling over de verschillende aardewerkgroepen was als volgt:

- Rood aardewerk: 475 stukken: 64 %.
- Faïence en majolica: 197 stukken: 27 %.
- Steengoed: 64 stukken: 8,5 %.
- Witbakkend aardewerk: 3 stukken: 0,5 %.

Rood aardewerk

Het rood gebruiksaardewerk typeert zich door een vrij homogeen oranje baksel. Het is opvallend dat pasta met gemengde klei (roodbakkend en witbakkend) vrij vaak voorkomt, wat resulteerde in een eerder rozig baksel. De meeste recipiënten werden aan binnen- en buitenkant geglazuurd met een transparant tot groenig transparant loodglazuur. Enkele malen werd ook een mangaanglazuur gebruikt dat een typische donkere kleur met metaalgans geeft. Er werden ook enkele scherven aangetroffen die waarschijnlijk afkomstig zijn van geïmporteerde stukken uit Niederhein, versierd met opgelegde slibversieringen.

Tussen de scherven die konden worden geïdentificeerd (100 stuks), was het kookgerij duidelijk in de meerderheid met 60 % van de scherven. Het gaat in de eerste plaats vooral om stukken van grappen. Opvallend is dat enkele exemplaren reeds een vlakke bodem hadden, wat erop wijst dat de overgang naar kachelpotten dichtbij was. Daarnaast werden ook onderdelen van steelpannen aangetroffen en enkele stukken van kachelpotten. 25 % van de diagnostische scherven konden worden toegeschreven aan tafelgerei zoals kommen, borden, terrines en kruiken. De overige scherven behoorden toe aan bloempotten en een enkele waarschijnlijk aan een albarello. Concluderend kan gesteld worden dat het rode aardewerk uit deze context vooral kookgerei betreft.

Kannen/Kruiken

- Grote kan op standring met schuin uitstaande, geribbelde rand. Oranje baksel met transparant loodglazuur aan binnen- en buitenkant (fig. 67) (BR253/0199/00024).

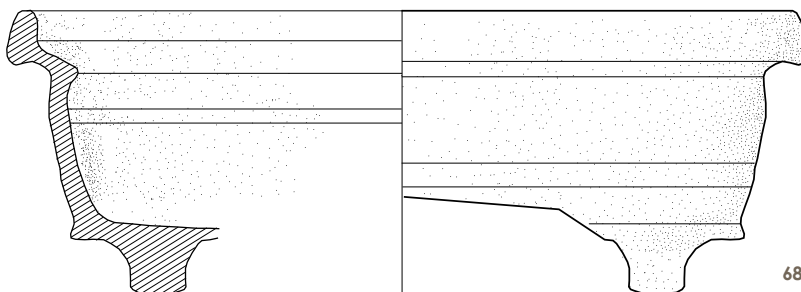
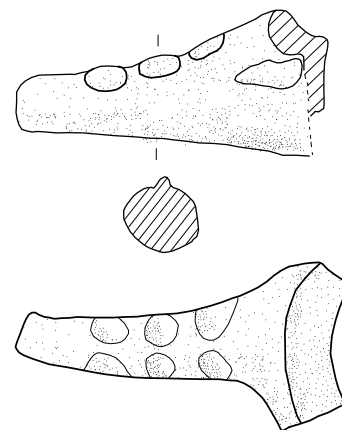
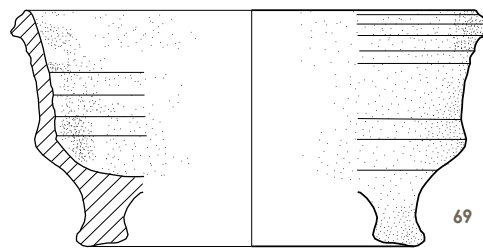
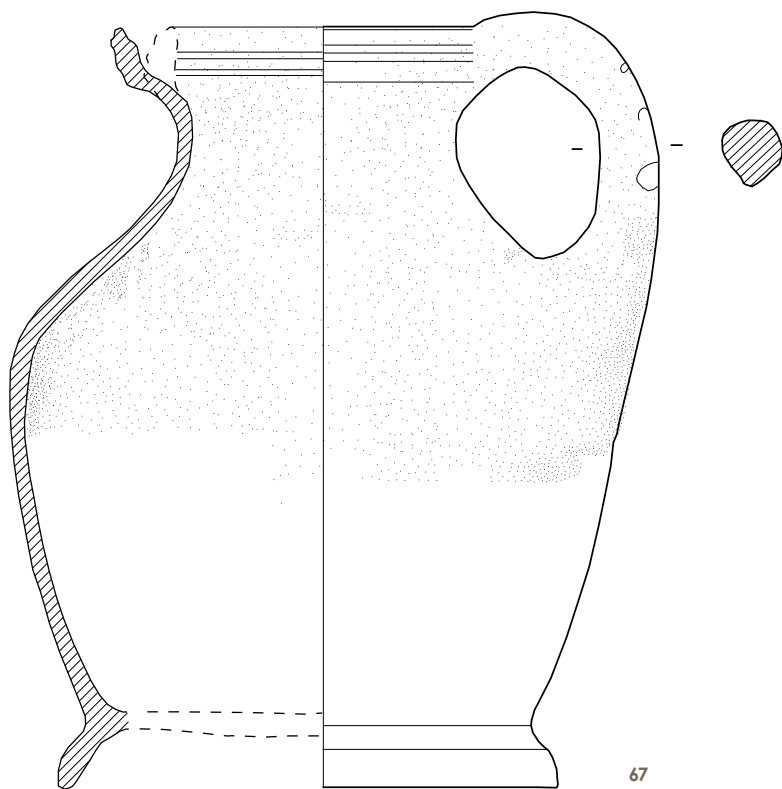
Grapes

Archeologisch compleet fragment van rand, oor, wand en vlakke bodem. Oranje baksel met groenig transparant loodglazuur aan binnen- en buitenkant. Uitgesproken dekselrand.

Archeologisch compleet fragment van rand, oor, wand en afgeronde bodem. Oranje baksel met groenig transparant loodglazuur aan binnen- en buitenkant. De onderkant is slechts sporadisch geglazuurd (BR253/0199/00034).

- Archeologisch compleet fragment van rand, wand, oor, vlakke bodem en pootjes. Oranje baksel met groen loodglazuur aan binnen- en buitenkant. Bevat roetsporen aan de onderkant. Heeft een horizontaal worstoor in het midden van de buik en een uitgesproken dekselrand. Datering 1680-1740²⁷ (BR253/0199/00189) (fig. 68) maar dan zonder het horizontaal worstoor (BR253/0199/00188).
- Archeologisch compleet fragment van rand, wand, afgeronde bodem en pootjes. Gekenmerkt door een

27: BARTELS, 1999b, p. 661.

67 Grote kan op standing met schuin uitstaande, geribbelde rand. Schaal: 1/3, tekening: T. Kellner. © GOB-DML

68 Grape met vlakke bodem en pootjes. Schaal: 1/3, tekening: T. Kellner. © GOB-DML.

69 Grape met afgeronde bodem en pootjes. Schaal: 1/3, tekening: T. Kellner. © GOB-DML

70 Steel en randfragment van een pan of een steelgrape. Schaal: 1/3, tekening: T. Kellner. © GOB-DML

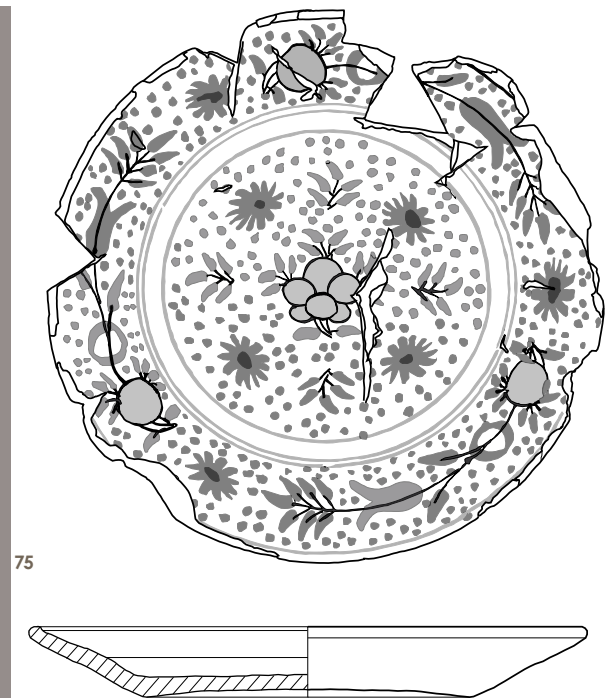
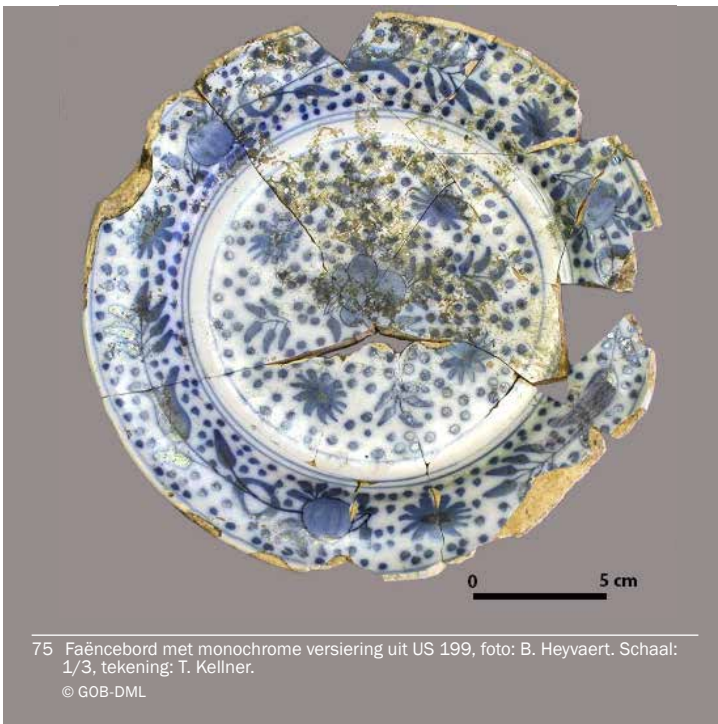
rozig oranje baksel met transparant loodglazuur. Bevat roetsporen aan de buitenkant (fig. 69) (BR253/0199/00300).

71-74 Selectie van stelen en oren in rood aardewerk uit US 199, foto: B. Heyvaert. © GOB-DML

Stelen en oren

- Steel en randfragment van een pan of een steelgrape (fig. 70). Rozig grijs baksel met groenig bruin loodglazuur aan binnen- en buitenkant. Versierd met geometrische duimdrukken (BR253/0199/00104).
- Steel en randfragment van een steelpan (fig. 71). Licht oranje baksel met glazuur gelig groen glazuur aan binnen- en buitenkant. De steel heeft een toegeknepen vorm en vertoont roetsporen aan de onderkant (BR253/0199/00102).
- Steel en randfragment van een steelpan (fig. 72). Oranje baksel met transparant groen glazuur aan

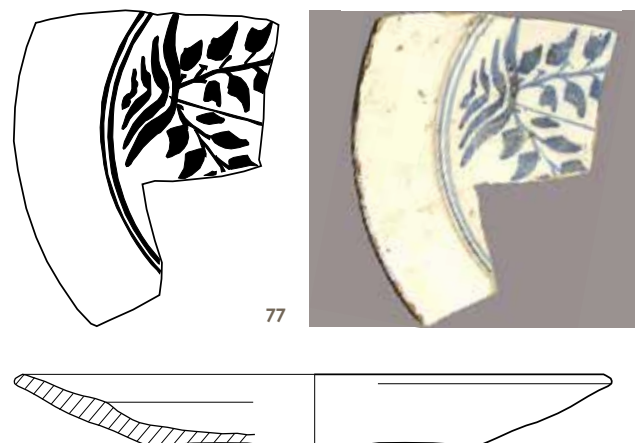
binnen- en buitenkant. De steel heeft een toegeknepen vorm (BR253/0199/00280).

- Steel en randfragment van een steelpan (fig. 73). Grijzig roze baksel. Met transparant geelrood glazuur aan binnen- en buitenkant. De steel heeft een toegeknepen vorm (BR253/0199/00069).
- Oor- en randfragment van een onbekende recipiënt (fig. 74). Oranje baksel met transparant tot gelig groen glazuur aan binnen- en buitenkant. Op de rand staat een groot horizontaal worstoor, wijzend naar boven (BR253/0199/00249).

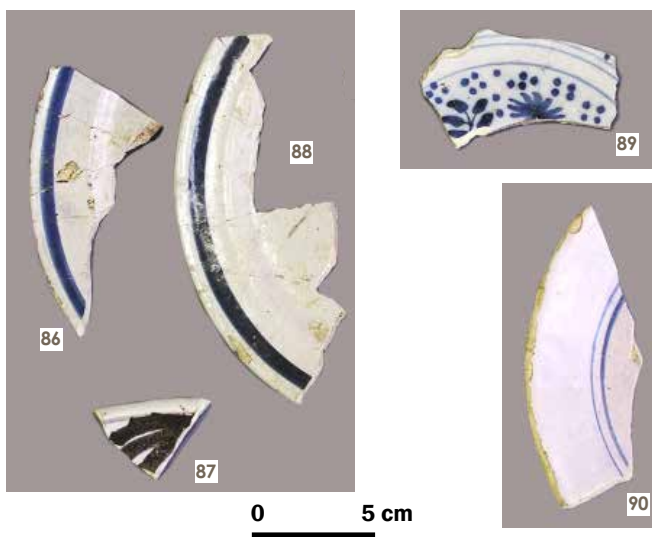
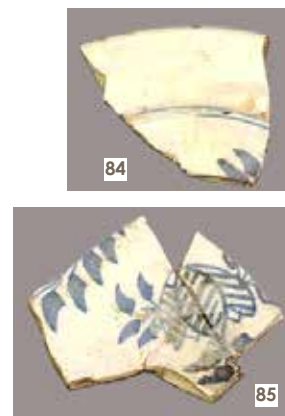
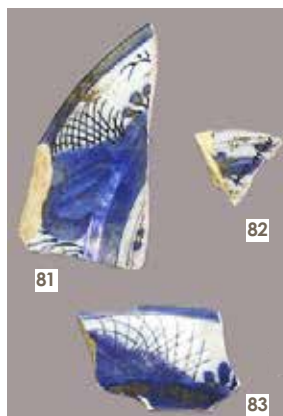
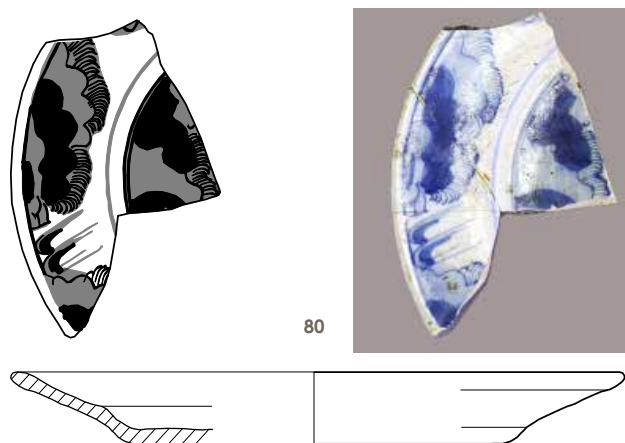
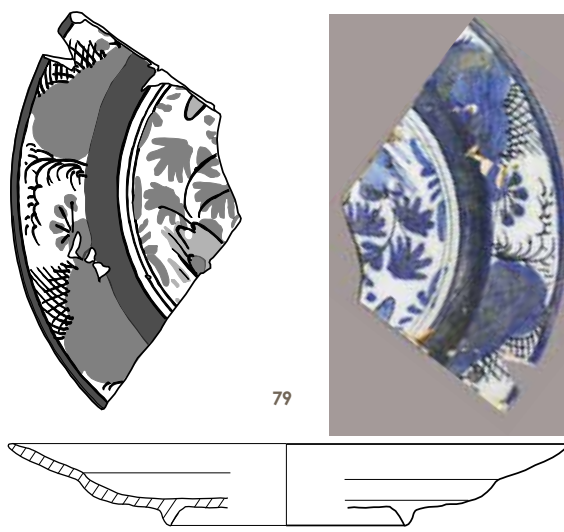
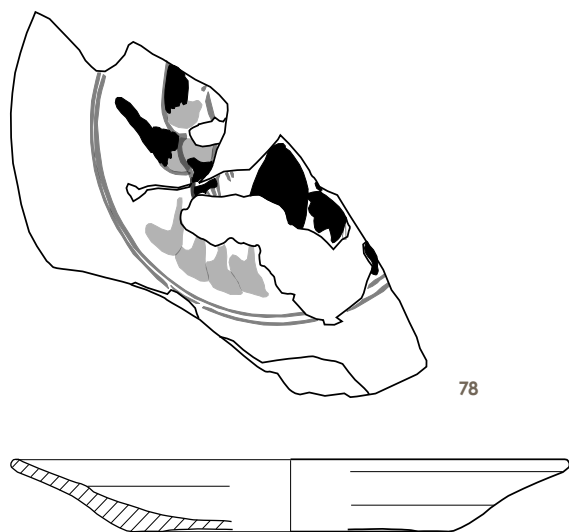

Faïence en majolica

De opvallende hoeveelheid faïence uit deze context kenmerkt zich door een beige tot rozig baksel, dat behandeld werd met een wit tot grijs wit tinglazuur. Heel wat van de stukken die werden aangetroffen waren voorzien van versiering. Het betrof voornamelijk blauwe beschildering, alhoewel hier en daar paarsig bruine en groenig zwarte tinten ook voorkwamen. De decors waren vooral floraal. Wolkjes en fauna kwamen ook voor, evenals concentrische of geometrische patronen van lijnen en stippen. Enkele uitzonderlijke stukken toonden landschapsaferelen in Chinese stijl of waren gemarmerd. Vooral de borden toonden regelmatig sporen van 'proenen', kleine stukken aardewerk die werden gebruikt om het stapelen in de productieovens te vergemakkelijken. De oorsprong van deze faïence is niet helemaal duidelijk. Waarschijnlijk is een deel lokale productie, terwijl er waarschijnlijk ook import uit het Henegouwse (Desmoutiers, St.-Amand), Noord-Frankrijk en Delft aanwezig is. De manier waarop de productiecentra elkaars vormen en motieven overnamen maakt het moeilijk om hierover sluitende uitspraken te doen.

76-77 Selectie van faïenceborden uit US 199, foto: B. Heyvaert. Schaal: 1/3, tekening: T. Kellner.
© GOB-DML

Het is duidelijk dat de faiënce uit deze context een functie had als tafelerei. Van de 97 geïdentificeerde scherven behoorden er 77% toe aan borden en 13,5% aan kruiken. De overige geïdentificeerde scherven behoorden toe aan kommen, albarello's en een bekervaas.

Borden

- Quasi volledig bord met licht concave bodem monochrome blauwe bloem en bladmotieve 'in foglie' decor (fig. 75) (BR253/0199/00001).
- Archeologisch compleet fragment van rand, wand en licht concave bodem (fig. 76). Oranjig beige baksel met grijs wit tinglazuur. Blauwe, monochrome beschildering met blad motief (BR253/0199/00194).
- Archeologisch compleet fragment van rand, wand en licht concave bodem (fig. 77). Gelig beige baksel met grijs wit tinglazuur. Versierd met monochrome blauwe beschildering: een dubbele blauwe lijn rond de spiegel en daarbinnen een bladmotief (BR253/0199/00234).

- Archeologisch compleet fragment van rand, wand en licht concave bodem (fig. 78). Beige baksel met wit tinglazuur. Blauwe, monochrome beschildering met florale motiefjes (BR253/0199/00119).
- Archeologisch compleet fragment van rand, wand en rechte bodem op standring (fig. 79). Beige baksel met wit tinglazuur. Blauwe, monochrome beschildering met florale motiefjes en wolkjes. Waarschijnlijk import (BR253/0199/00012).
- Archeologisch compleet fragment van rand, wand en licht concave bodem (fig. 80). Gelig beige baksel met grijs wit tinglazuur. Sporen van proenen aan de onderzijde van de vlag (BR253/0199/00202).
- Fragment van rand, wand en licht concave bodem (fig. 81). Oranjig beige baksel met grijs wit tinglazuur. Sporen van proenen aan de onderzijde van de vlag (BR253/0199/00239).
- Fragment van bodem en standring (fig. 82). Oranjig beige baksel met lichtblauw tinglazuur. Versierd met monochrome beschildering: 3 concentrische donkerblauwe lijnen rondom de spiegel met daarbinnen een floraal motief (BR253/0199/00232).
- Fragment van rand en wand (fig. 83). beige baksel met wit tinglazuur. Monochrome beschildering met florale motiefjes (BR253/0199/00123).
- Fragment van rand en wand (fig. 84). Oranjig beige baksel met grijs wit tinglazuur. Versierd met monochrome blauwe beschildering: Een dubbele lijn aan de buitenkant van de spiegel met binnenin een vegetaal motief (BR253/0199/00241).
- Bodemfragment (fig. 85). Beige baksel met grijs wit tinglazuur. Monochrome beschildering met florale motiefjes (BR253/0199/00196).
- Fragmenten van rand, wand en bodem (fig. 86 en 88). Gelig beige baksel met beigig wit tinglazuur. Versierd met een donkerblauwe band van 0,8 cm breed op 0,5 cm van de rand (BR253/0199/00215 & 00211).
- Fragment van rand en wand (fig. 87). Beige baksel met wit tinglazuur. Monochrome beschildering (BR253/0199/00131).
- Fragment van bodem en wand (fig. 89). Gelig beige baksel met grijs wit tinglazuur. Monochrome beschildering met florale motiefjes (margrietjes en stippen) (BR253/0199/00018).
- Fragment van rand, wand en bodem. beige baksel met wit tinglazuur (fig. 90). Monochrome beschildering met twee concentrische blauwe lijnen op de spiegel (BR253/0199/00120).
- Fragment van rand, wand en bodem van een bord in majolica (fig. 91). Oranjig beige baksel met wit tinglazuur aan de bovenkant en loodglazuur aan de onderkant. Monochrome beschildering met twee concentrische blauwe lijnen op de spiegel (BR253/0199/00138).
- Fragment van rand, wand en bodem van een bord in majolica (fig. 92). Rozig beige baksel met wit tinglazuur aan de bovenkant en loodglazuur aan de onderkant. Monochrome blauwe beschildering met pinseelstreekdecor (BR253/0199/00137).
- Fragment van rand, wand en bodem (fig. 93-94). Beige baksel met wit tinglazuur. Monochrome beschildering met twee concentrische blauwe lijnen aan de buitenkant van de spiegel (BR253/0199/00005 & 00129).
- Fragment van rand, wand en bodem (fig. 95). Gelig beige baksel met grijs wit tinglazuur. Bevat sporen van proenen aan de bovenzijde van de bordspiegel en een teststreepje voor de kleur aan de onderzijde van de vlag. Versierd met monochrome beschildering van licht- en donkerblauwe florale motiefjes (BR253/0199/00238).
- Fragment van wand en bodem (fig. 96). Beige baksel met wit tinglazuur. Versierd met monochrome licht- en donkerblauwe beschildering: een dubbele lijn aan de buitenkant van de spiegel en een landschaptafereeltje met centraal een pauw (BR253/0199/00124).
- Fragment van rand, wand en bodem (fig. 97 & 99). Beige baksel met grijs wit tinglazuur. Bevat sporen van proenen op de bordspiegel. Versierd met monochrome blauw landschapstafereel. Na tweede helft 17de eeuw. (datering op basis van de schildertechniek met spons).²⁸ Waarschijnlijk geïmporteerd (BR253/0199/00199 & 00111).
- Fragment van rand, wand en bodem (fig. 98). Beige baksel met wit tinglazuur. Versierd met monochrome blauwe beschildering: een dubbele lijn aan de buitenkant van de spiegel en op de spiegel een onduidelijk landschaptafereeltje. Waarschijnlijk geïmporteerd (BR253/0199/00133).

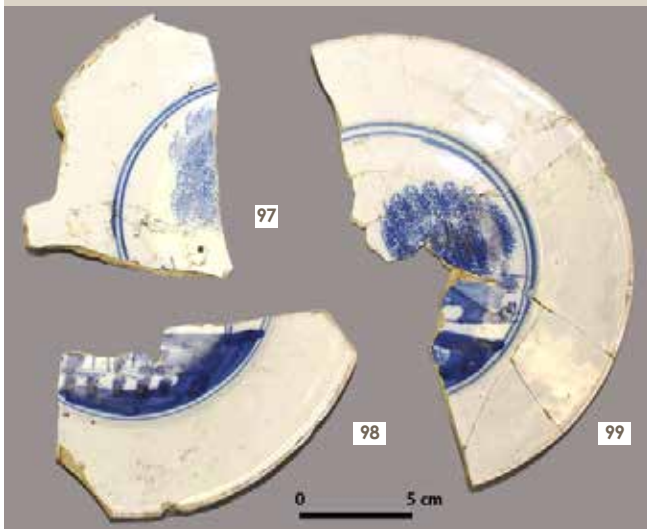
Andere vormen

- Quasi complete papkommen in majolica op standring, met twee geperforeerde horizontale oren (fig. 100 & 101). Rozig beige baksel met grijs wit glazuur aan de bovenkant en transparant loodglazuur aan

²⁸: BARTELS, 1999, p. 204.

91-99 Selectie van
faïenceborden
uit US 199, foto:
B. Heyvaert.
© GOB-DML

de onderkant. Rijkelijk versierd met monochrome blauwe beschildering. Datering: tweede helft 17de tot begin 18de eeuw. Waarschijnlijk afkomstig uit Desmoutiers (St. Amand – Noord-Frankrijk)²⁹ (BR253/0199/00010 & 00008).

- Fragment van wand en licht concave bodem van een faïencekruik op standring (fig. 102). Oranjig beige baksel met lichtblauw tinglazuur aan binnen- en buitenkant. Rijkelijk versierd met monochrome blauw orientals landschapstafereel. Datering 1690-1740³⁰. Waarschijnlijk geïmporteerd (BR253/0199/00017).
- Fragment van wand, schouder en hals van een faïencekruik (fig. 103). Rozig beige baksel met blauwig wit tinglazuur aan binnen- en buitenkant. Rijkelijk versierd met monochrome blauwe beschildering; op de buik met een oosters landschapstafereel, op de schouder met repetitieve guirlandes en op de hals met repetitieve vegetale motieven (BR253/0199/00236).
- Fragment van wand en aanzet van het oor van een faïencekruik (fig. 104). Oranjig beige baksel met lichtblauw tinglazuur aan binnen- en buitenkant. Rijkelijk versierd met monochrome blauwe beschildering (BR253/0199/00190).
- Fragment van rand en wand van een kommetje of beker in faïence (fig. 105). Oranjig beige baksel met lichtblauw tinglazuur aan binnen- en buitenkant. Monochroom versierd met donkerblauwe lijnen parallel met de rand (BR253/0199/00240).
- Fragment van het oor van een faïencekruik (fig. 106). Beige baksel met lichtblauw tinglazuur aan binnen- en buitenkant. Monochroom versierd met donkerblauwe stippen (BR253/0199/00224a).
- Fragment van het oor van een faïencekruik (fig. 107). Oranjig beige baksel met lichtblauw tinglazuur aan binnen- en buitenkant. Monochroom versierd met donkerblauwe stippen en kronkelende guirlandes (BR253/0199/00200).
- Archeologisch complete vaas of kruik in faïence (fig. 108). Gelig beige baksel met tinglazuur aan binnen- en buitenkant. Polychroom 'gemarmerd' in zgn. 'Pisa-stijl'. De marmerlijnen zijn paars, blauw en wit van kleur. Werd tot 1650 geproduceerd in Pisa en daarna nog geruime tijd in andere centra³¹ (BR253/0199/00244).

Fragmenten van wand en bodem op standring van kruikjes of kannetjes in faïence. Oranjig beige baksel met rozig wit tinglazuur aan binnen- en buitenkant (BR253/0199/00208 & 00206). Fragment van wand, bodem en uitgesproken standring van een soort schaal of kom. Oranjig beige baksel met wit glazuur (BR253/0199/00113).

Fragment van wand en vlakke bodem van een bekervaas of albarello. Gelig beige baksel met wit tinglazuur (BR253/0199/00191).

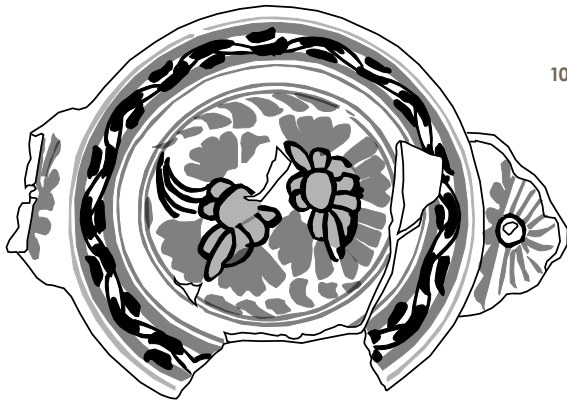
Fragment van rand, wand en bodem van een plooischotel. Oranjig beige baksel met grijsig wit tinglazuur. 1650-1725. Mogelijk import uit Delft³² (BR253/0199/00192).

29: DE POORTER, 2001, p. 130.

30: BARTELS, 1999b, p. 798; SIEBRAND e.a., 2001, p. 148.

31: BARTELS, 1999a, p. 228; SIEBRAND e.a., 2001, p. 148.

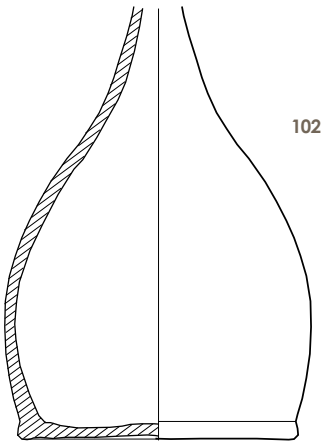
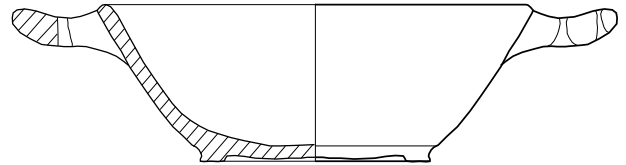
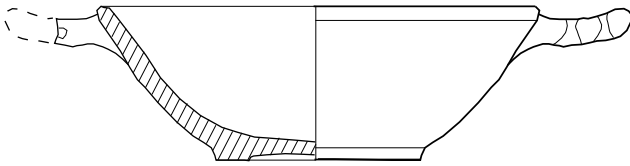
32: BARTELS, 1999b, p. 827; FOULON, 2003.

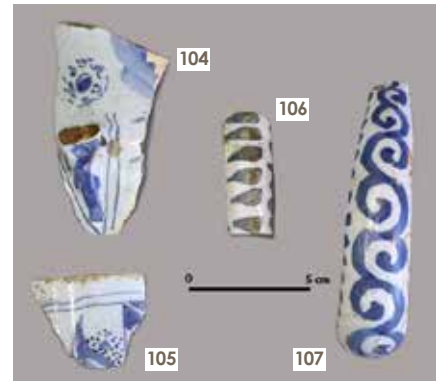
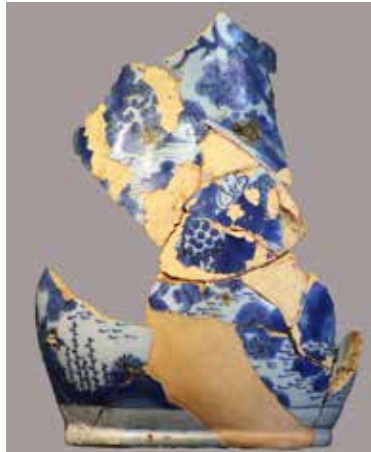
100

101

102

104

106

105

107

0 5 cm

100-101 Papkommen met monochrome beschildering uit US 199, foto: B. Heyvaert. Schaal: 1/3, tekening: T. Kellner.
© GOB-DML

102 Faiencevaas of -kruik met monochrome, oriëntaalse decoratie, foto: B. Heyvaert. Schaal: 1/3, tekening: T. Kellner.
© GOB-DML

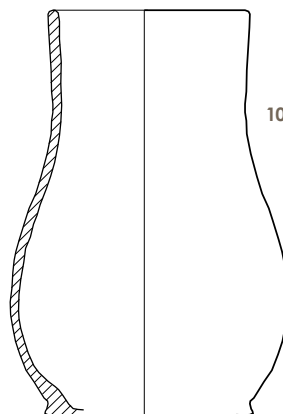
103-107 Fragmenten van faiencekruiken uit US 199, foto: B. Heyvaert.
© GOB-DML

108 'Gemarmerde kruik' in faience uit US 199, foto: B. Heyvaert. Schaal: 1/3, tekening: T. Kellner.
© GOB-DML

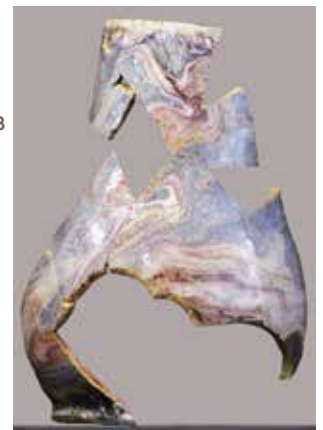

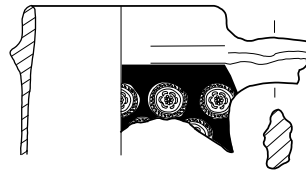
103

0 5 cm

108

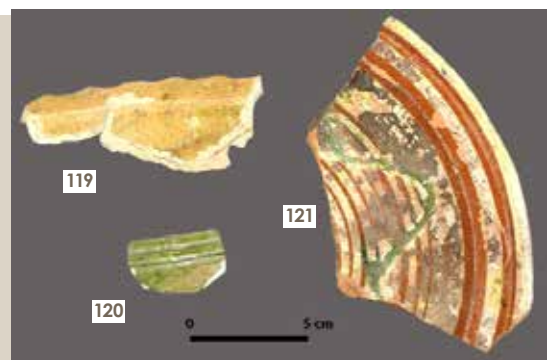
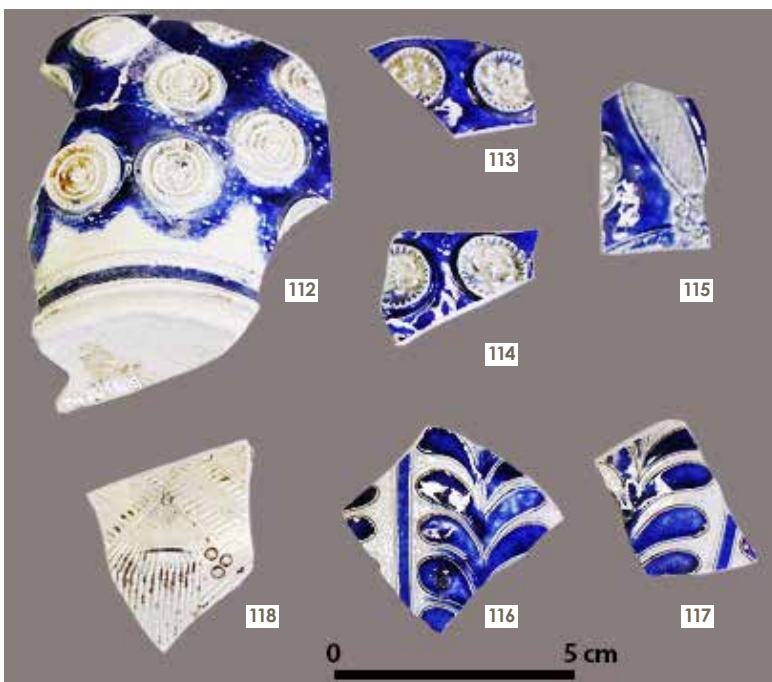
109-111
Fragmente van steengoedkruiken uit US 199, foto: B. Heyvaert. Nr 112: schaal: 1/3, tekening: T. Kellner. © GOB-DML

Steengoed

Het steengoed uit deze context was voornamelijk afkomstig uit het productiecentrum Westerswald, getypeerd door kobaltblauwe beschildering. De versieringen bestonden uit geschilderde lijnen, repetitieve decorbanden in reliëf en opgelegde ronde, florale medaillons. De geïdentificeerde scherven (acht stuks) behoorden allen toe aan kruiken, die dienst deden als schenkgerel.

- Fragment van wand en vlakke ronde voet van een kogelbuikkruik (fig. 109). Grijs versinterd baksel met zoutglazuur. Versierd met kobaltblauwe band op de overgang tussen wand en voet. Afkomstig uit Westerswald (BR253/0199/00047).
- Fragment van wand en vlakke ronde voet van een kogelbuikkruik (fig. 110). Grijs versinterd baksel. Bevat enkele kobaltblauwe vlekjes. Afkomstig uit Westerswald (BR253/0199/00308).
- Fragment van rand, geperforeerd oor en hals van een kogelbuikkruik (fig. 111). Grijs versinterd baksel met zoutglazuur. Kobaltblauwe versiering met ronde, florale appliques op de hals van de kruik (BR253/0199/00309).
- Fragment van wand en ronde, platte voet van een kogel- of peerbuik (fig. 112). Grijs versinterd baksel met zoutglazuur. Kobaltblauwe beschildering met ronde, florale appliques op de buik en een blauwe band op de overgang van buik naar voet. Afkomstig uit Westerswald, 18de eeuw³³ (BR253/0199/00307).
- Wandfragmenten (fig. 113 tot 117). Grijs versinterd baksel met zoutglazuur. Kobaltblauwe beschildering met ronde, florale appliques en blad motieven in reliëf. Westerswald, 18de eeuw (BR253/0199/00022).
- Wandfragment (fig. 118). Grijs versinterd baksel met zoutglazuur. Kerfsneden van lijnen in verschillende patronen (o.a. evenwijdige lijnen en schelpvormige motiefjes) (BR253/0199/00048).

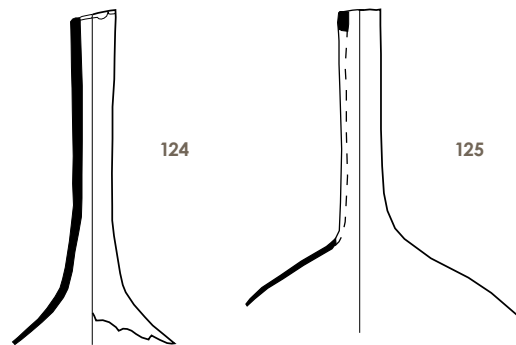
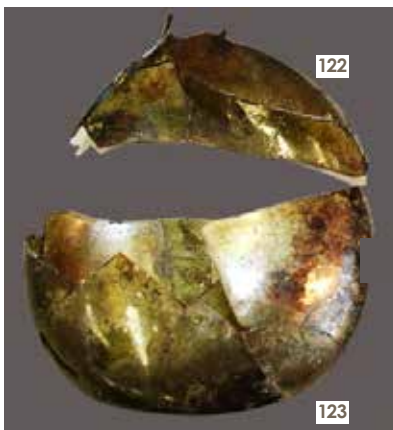
33: REINEKING VON BOCK, 1986, p. 350.

112-118 Selectie van steengoedfragmenten uit US 199, foto: B. Heyvaert. © GOB-DML

119-121 Selectie van witbakkend en importeerderwerk uit US 199, foto: B. Heyvaert. © GOB-DML

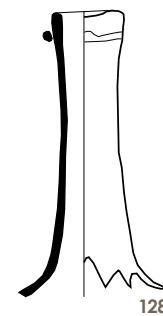

Witbakkend aardewerk

Enkele scherven aardewerk met een wit rozig baksel werden eveneens aangetroffen in deze context. Het gaat om twee stukken van terrines en een papkommetje.

- Fragment van rand en wand van een schaal/schotel (fig. 119). Rozig wit baksel met groenig transparant loodglazuur aan de binnenkant. Golftrand versierd met vingerindrukken (BR253/0199/00036).
- Fragment van rand en wand van een papkommetje (fig. 120). Beigig wit baksel met helgroen loodglazuur aan de buitenkant en transparant loodglazuur aan de binnenkant (BR253/0199/00085).
- Fragment van rand, wand en bodem van een bord (fig. 121). Oranjerood baksel met transparant loodglazuur aan binnen- en buitenkant. Versierd met concentrische gele lijnen, vervaardigd uit opgelegde slijbandjes die oversneden worden door een felgroene, opgelegde zigzaglijn. Mogelijk import uit Noord-Duitsland (Niederheim) (BR253/0199/000251a).

Glas

Het rijke glasensemble dat uit **US 199** werd gerecupereerd, getuigt niet alleen van luxe, maar ook van de rijke glasproductie in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de 17de en de 18de eeuw. Zowel vormen die in de 17de als in de 18de eeuw populair waren, komen voor. De overgang van bloemvormen en rijke versieringen in de 17de eeuw naar meer gestileerde producten in de 18de eeuw is in deze context opvallend aanwezig. Het glas valt onder te verdelen in flessenglas, dat vooral een groene kleur had en drinkgerei met een vooral doorzichtige kleur. Bij de flessen zijn de spaflessen vooral opvallend. Mineraalwater uit Spa werd vanaf het midden van de 17de eeuw in grote hoeveelheden gebotteld en over de Zuidelijke Nederlanden en de buurlanden verspreid. De typische flessen met lange hals en bol lichaam werden ingepakt in stro en op die manier vervoerd. In het drinkgerei vallen de vormen 'op Venetiaanse wijze' op, die vooral populair waren in de 17de eeuw en de kelkglassen en bekers die Duitse en Engelse vormen nabootsen. Hier komt sodaglas geregeld voor.

- Quasi volledige spafles (fig. 122-123). Dun groen potasglas. 1650-1750. Afkomstig uit de Zuidelijke Nederlanden³⁴ (BR253/0199/00018a).
- Hals van een spafles in groen potasglas met geretoucheerde rand (fig. 124). Midden 17de-18de eeuw. Afkomstig uit de Zuidelijke Nederlanden (BR253/0199/00324).
- Fragment van een ampoule is doorzichtig glas, sterk verweerd (fig. 125) (BR253/0199/00314).
- Fragmenten van spa- en/of wijnflessen (fig. 126 tot 130). Donkergroen potasglas. 17de-18de eeuw. 128, 129 en 130 zijn eerder te dateren in de tweede helft van de 17de tot het begin van de 18de eeuw. Afkomstig uit de Zuidelijke Nederlanden (BR253/0199/00326, 00319, 00332, 00320, 00334).

122-123 Fragmenten van spaflessen uit US 199, foto: B. Heyvaert. © GOB-DMS.

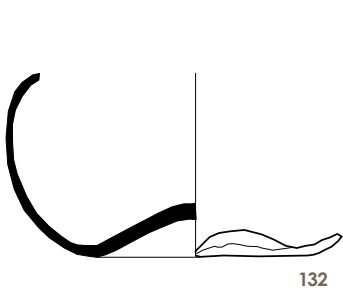
124-130 Fragmenten van spaflessen uit US 199. Schaal: 1/3, foto en tekening: T. Kellner en B. Heyvaert. © GOB-DMS.

131 Wandscherm met inscriptie uit US 199, foto: B. Heyvaert © GOB-DMS.

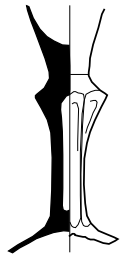

34: FONTAINE, 2001, p. 170; RUEMPOL & VAN DONGEN, 1991, p. 194.

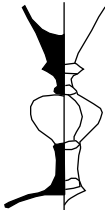
35: RUEMPOL & VAN DONGEN, 1991, p. 239.

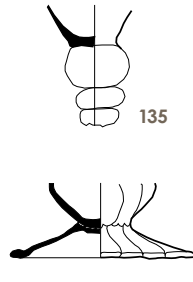
132

133

134

136

137

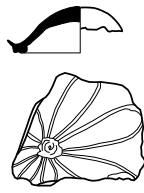
138

132-138 Selectie van glas uit US 199, foto: B. Heyvaert. Schaal: 1/3, tekening: T. Kellner.
© GOB-DML

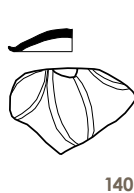
139-140 Selectie van glas uit US 199. Schaal: 1/3, tekening: T. Kellner.
© GOB-DML

141-142 Bodemfragment van noppenbekers, foto: B. Heyvaert.
© GOB-DML

143-148 Selectie van vleugelglasversiering uit US 199, foto: B. Heyvaert. Schaal: 1/3, tekening: T. Kellner.
© GOB-DML

139

140

141

142

143

144

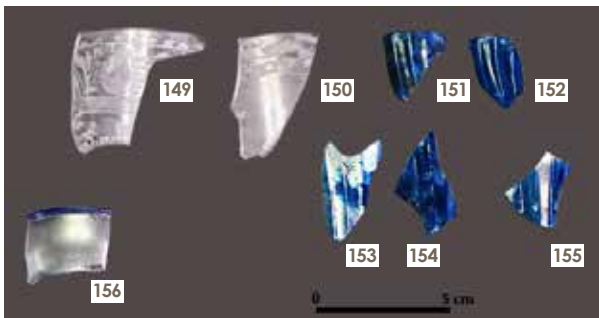
145

146

147

148

149

150

151

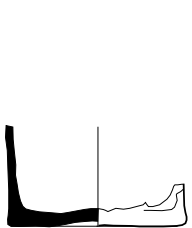
152

156

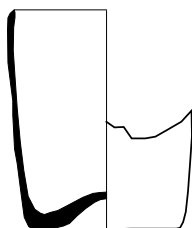
153

154

155

157

158

149-156 Selectie van glazen wandscherven uit US 199, foto: B. Heyvaert.
© GOB-DML

157-158 Fragmenten van platte, dikke bodem en wand van een bekertje in doorzichtig glas uit US 199.
© GOB-DML

36: RUEMPOL & VAN DONGEN, 1991, p. 191.

37: RUEMPOL & VAN DONGEN, 1991, p. 192.

- Fragment van groen potasglas met inscriptie 'W' (fig. 131). Afkomstig uit de Zuidelijke Nederlanden (BR253/0199/00329).
- Bodem en buik van een spafles in groen potasglas (fig. 132) (BR253/0199/00322).
- Voetje en steel van een kelkglas in soda- of loodglas (fig. 133). Zogenaamde 'Silezische stam', gevormd in een malle. Vooral vanaf de 18de eeuw³⁵ (BR253/0199/00363).
- Voetje en steel van een kelkglas, waarschijnlijk in sodaglas. 1650-1700³⁶ (fig. 134) (BR253/0199/00361).
- Fragment van een kelkglas in sodaglas (fig. 135) (BR253/0199/00365).
- Voetje en aanzet van de buik van een beker in sodaglas (fig. 136) (BR253/0199/00349).
- Steel en aanzet van de kelk van een kelkglas in sodaglas (fig. 137). Geblazen in een geribbelde malle. 1700-1725 (BR253/0199/00355).
- Steeltje en aanzet van de kelk van een kelkglas (fig. 138) (BR253/0199/00360).
- Doorzichtige bodemfragmenten van bekers in bloemvorm met paarlemoerglans (fig. 139-140). Eerder 17de eeuw (BR253/0199/00367 & 00373).
- Bodemfragment van noppenbekers (fig. 141-142). Eerder 17de eeuw³⁷ (BR253/0199/00400 & 00409).

- Versieringstukjes van de opengewerkte stammen van vleugelglazen in sodaglas (fig. 143 tot 148). Gedecoreerd op 'Venetiaanse wijze' met slangen, vissen en wafelpatronen. Eerder 17de eeuw (BR253/0199/00376).
  - Wandfragmenten van bekers met witte versiering in potasglas (fig. 149-150). Typische namaak van Duitse producten in de Zuidelijke Nederlanden. Eerder 18de eeuw³⁸ (BR253/0199/00413 & 00369).
  - Blauwe wandfragmenten van bekertjes in potasglas (fig. 151 tot 155). Eerder 18de eeuw³⁹ (BR253/0199/00382, 00408, 00301, 00407).
  - Bekertje met blauwe rand in potasglas (fig. 156) (BR253/0199/00383).
  - Fragment van platte, dikke bodem en wand van een bekertje in doorzichtig glas (fig. 157) (BR253/0199/00414).
  - Archeologisch volledig bekertje met concave bodem (fig. 158) (BR253/0199/00410).
- Dunne, volledig paarsig blauwe bodem van een beker (BR253/0199/00095).

38: RUEMPOL & VAN DONGEN, 1991, p. 237, 243.

39: RUEMPOL & VAN DONGEN, 1991, p. 241.

US 239-235-232

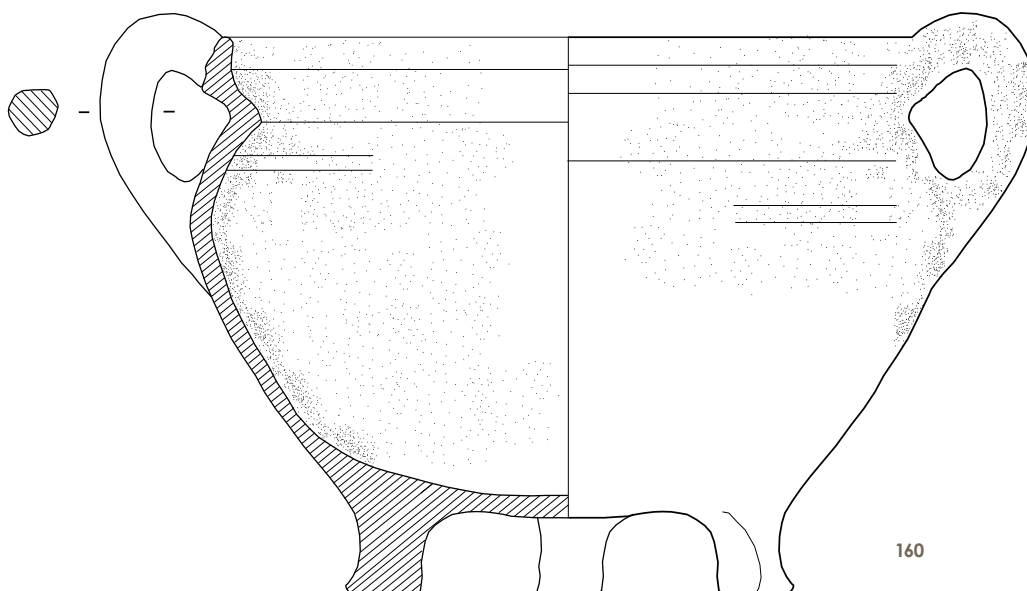
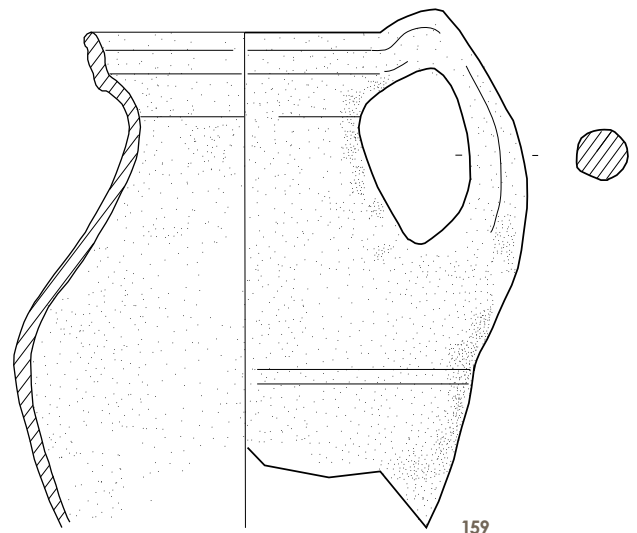
In de centrale vulling US 235 werden, naast enkele losse stukken keramiek, twee archeologisch volledige stukken en één half volledig stuk huisraad uit keramiek teruggevonden.

Rood aardewerk

Er werd een kruik gevonden (fig. 159) die vanaf het midden van de buik vrij volledig bewaard was (BR253/0235/00007). Hoogstwaarschijnlijk was deze kruik in rood aardewerk volledig geglazuurd met een donker glazuur. Er werd ook een quasi volledige kookpot teruggevonden. Het gaat om een tripode met twee oren (fig. 160), gevormd met gemengde klei met een rozig oranje baksel (BR253/0235/00016). Het object is op de buik na volledig gelazuurd. De afwezigheid van glazuur op deze plaats is te wijten aan de functie als kookpot. De roetsporen op de buik zijn hiervan getuige.

Steengoed

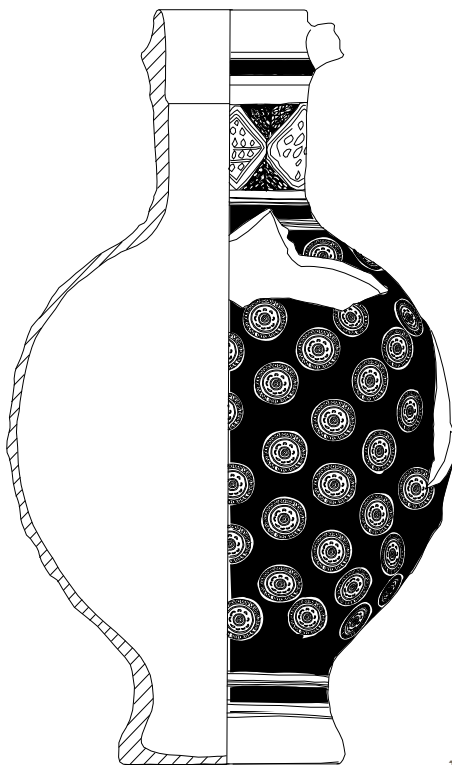
Het meest opvallende item was een steengoedkruik (fig. 161) afkomstig uit Westerwald (BR253/0235/00005). Deze was rijk versierd met florale medaillons van het zogenaamde 'bullseye' - type

159 Kruik in rood aardewerk uit US 235. Schaal: 1/3, tekening: T. Kellner. © GOB-DML

160 Grape in rood aardewerk uit US 235. Schaal: 1/3, tekening: T. Kellner. © GOB-DML

161 Kruik in
Westerwald-
steengoed
uit US 235.
Schaal: 1/3,
tekening:
T. Kellner
en foto: B.
Heyvaert.
© GOB-DML

met kabelring. Tussen de medaillons was kobalt aangebracht dat zorgde voor de typische blauwe kleur. Op de voet bevindt zich een blauwe band van ca. 0,7cm breed. Ook de hals is overdadig versierd door een fries van grote ruiten tussen 2 horizontale blauwe banden. De medaillondecoratie van dit type kende haar opgang op het einde van de 17de eeuw en kwam vooral voor tijdens de eerste helft van de 18e eeuw. Het vormtype komt dan weer voornamelijk voor tijdens de tweede helft van de 17de eeuw. Als gevolg kan de kruik waarschijnlijk relatief gedateerd worden op het einde van de 17de of het begin van de 18de eeuw, zo rond het jaar 1700.⁴⁰

US 123

In de vulling van **US 123** werden 131 stukken aardewerk aangetroffen. Het ging vooral om roodbakkerd gebruiks aardewerk (81%). Verder werden er 19 stukken faïence aangetroffen, voornamelijk afkomstig van borden (14,5%). Verder was ook Westerwaldsteengoed (4%) en witbakkerd aardewerk vertegenwoordigd (1%). Ook werden enkele stukjes van kleipijpjes en heel wat glasscherven (43) aangetroffen. Het glas was voornamelijk groen en dikwandig, afkomstig van wijnflessen.

Aardewerk en pijpje(s)

Bodem van een kleine grape in rood aardewerk. Op de binnenkant is op een witte sliblaag een helgroen loodglazuur voorzien (BR253/0123/00084).

- Fragmenten van borden in faïence (fig. 162 tot 164). Beige baksel met wit tinglazuur en monochrome blauwe beschildering in onduidelijk motief, wellicht landschapsdecor. Mogelijk begin 18de eeuw (BR253/0123/00043, 0199/00046, 0199/00045).
- Fragment van een kommetje in faïence (fig. 165). Gelig baksel met wit tinglazuur en monochrome blauwe beschildering (BR253/0123/00042).
- Fragment van een bord in faïence. (fig. 166) Beige baksel met wit tinglazuur. Monochrome beschildering in de vorm van concentrische banden op de overgang van de spiegel naar de vlag (BR253/0123/00035).
- Kopje van een pijpje in witte klei (fig. 167). Voorzien van een stempel op de hiel met afbeelding van een gekroonde sabel. Afkomstig uit Gouda, 1666-1782 (BR253/0123/00049).

40: BARTELS, 1999b, p. 563; REINEKING VON BOCK, 1986, p. 92-93.

Glas

- Hals van een wijnfles in groen glas (fig. 168) (BR253/0123/00096).
- Fragment van een ampoule in doorzichtig glas (fig. 169) (BR253/0123/00099).
- Fragment van grote hals en schouder van een fles in groen, dikwandig glas (fig. 170). De hals is afgebroken en geretoucheerd (BR253/0123/00097).
- Bodem van een fles in groen, vrij dikwandig glas (fig. 171) (BR253/0123/00098).
- Bodem van een beker in paarsig blauw glas met paarlemoerglans (fig. 172) (BR253/0123/00095).

Overige vondsten van fase IV

Hieronder worden nog enkele opvallende vondsten besproken uit de overige sporen van fase IV.

Glas

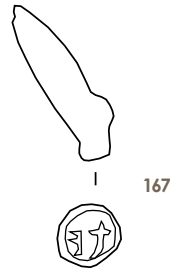
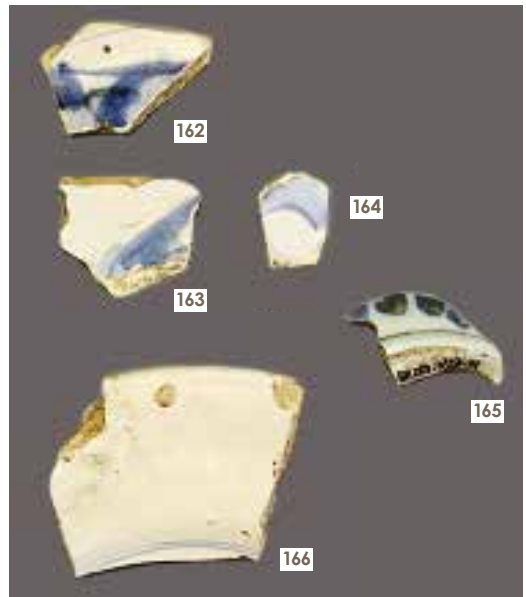
- Klein, volledig flesje in doorzichtig glas (fig. 173) (BR253/0141/00008).

Kleipijpjes

- Fragment van een steeltje in witte klei, plaatselijk versierd met raderingen (fig. 174) (BR253/0143/00001).
- Fragment van een steeltje in witte klei (fig. 175). Gedecoreerd met gegroepeerde lelies in ruiten. Waarschijnlijk afkomstig uit Gouda, 17de eeuw (BR253/0144/00007).
- Fragment van een steel en kop in witte klei (fig. 176). Aan de buitenkant van de kop zit een vrij grote kwartskorrel, wat duidt op een minderwaardig product. De opening van de kop is versierd met raderingen (BR253/0203/00004).

Metaalvondsten

- Toegeknepen lakenloodje van de stad Brussel (fig. 177). Aan de voorzijde is een deel van het wapenschild van de stad te zien en de letter 'B'. Aan de achterkant is een onduidelijk motief zichtbaar (BR253/0145/00001).
- Handvat van een tapkraan in koperlegering (fig. 178). Bevat de merktekens 'MZ' en de afbeelding van een hand (BR253/0207/00001).
- Gespje in koperlegering (fig. 179) (BR253/0203/00001).

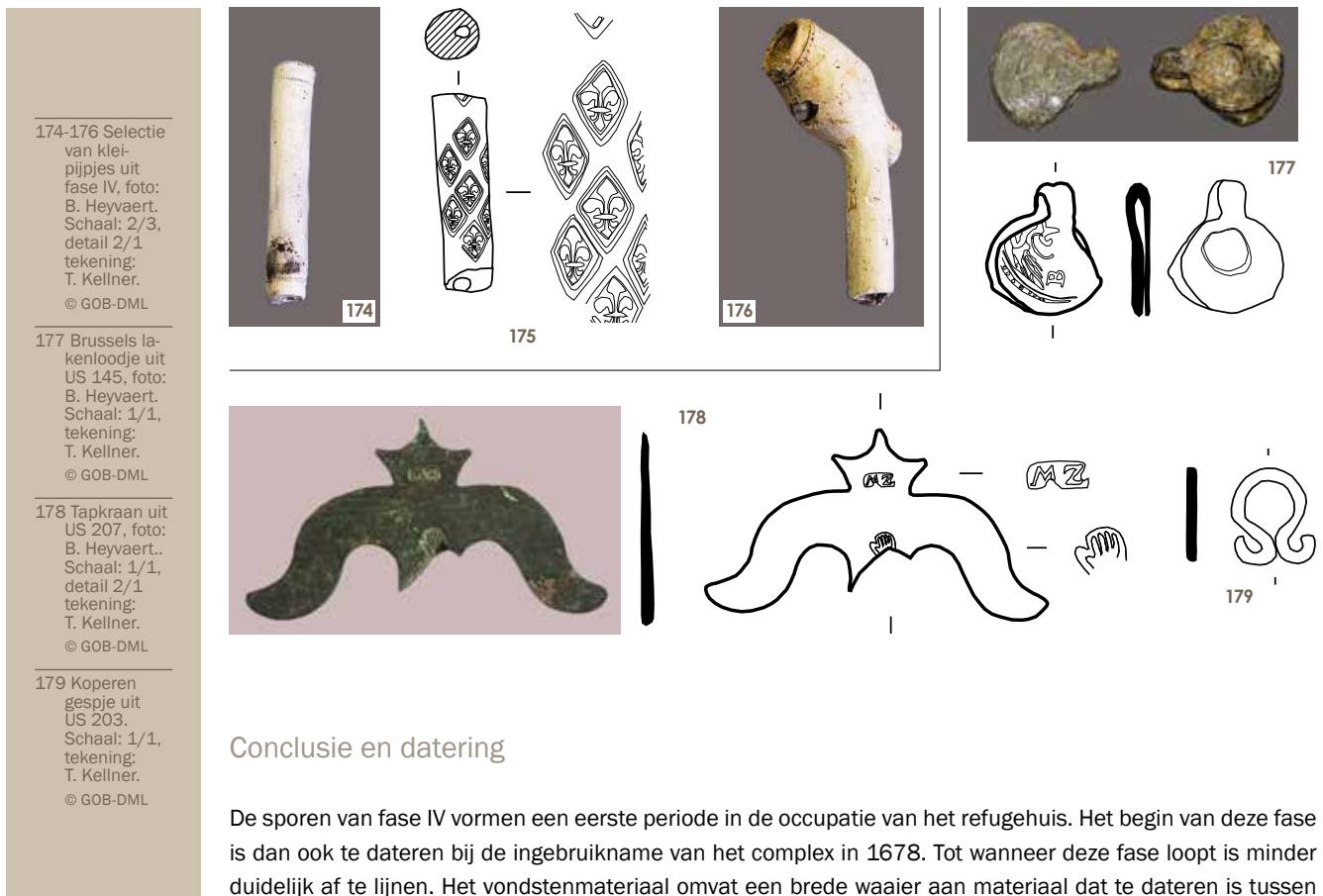
162-166 Selectie van faïence uit US 123, foto: B. Heyvaert.
© GOB-DML

167 Kopje van een pijpje in witte klei uit US 123. Schaal: 2/3, detail 2/1 tekening: T. Kellner.
© GOB-DML

168-172 Selectie van glas uit US 123. Schaal: 1/3, tekening: T. Kellner en foto: B. Heyvaert.
© GOB-DML

173 Flesje uit US 141. Schaal: 1/3, tekening: T. Kellner.
© GOB-DML

Conclusie en datering

De sporen van fase IV vormen een eerste periode in de occupatie van het refugehuis. Het begin van deze fase is dan ook te dateren bij de ingebruikname van het complex in 1678. Tot wanneer deze fase loopt is minder duidelijk af te lijnen. Het vondstenmateriaal omvat een brede waaier aan materiaal dat te dateren is tussen het midden van de 17de en het midden van de 18de eeuw. Onder andere afgaande op het steengoed en de faïence kan echter worden aangenomen dat deze fase loopt tot ongeveer het eerste kwart van de 18de eeuw. Het moet om de bloeiperiode van het refugehuis hebben gegaan. De luxueuze vondstencontexten van faïence en fijn glas getuigen van een grote welstand. Deze contexten bevatten verder ook nog een schat aan informatie voor bijkomend onderzoek naar de levens- en voedingsgewoonten van deze religieuze gemeenschap tussen 1678 en het eerste kwart van de 18de eeuw.

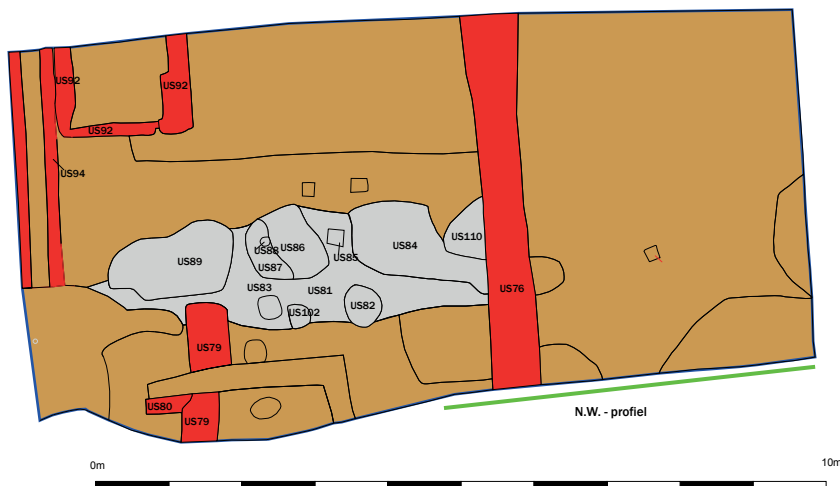
Voor deze fase werden echter geen nieuwe muurstructuren teruggevonden in de tuin, noch werd er in de aangetroffen paalkuilen een zeker patroon ontdekt. Waarschijnlijk was de tuin in deze periode nog niet uitgesproken aangelegd, maar had hij vooral een functioneel karakter.

FASE V: midden 18de – 19de eeuw

Beschrijving en interpretatie van de voornaamste sporen

Fase Va

In deze fase kon een verdere ophoging van het terrein vastgesteld worden door de accumulatie van tuinlagen (fig. 180-181). Het ging om **US 72** (=148=122=69) en **US 90**. Dit zijn bruinigrijze lagen die nogal wat brokjes baksteen, kalkmortel en houtskool bevatten alsook keramiek. Ze bevinden zich tussen +17,57 à +17,62 m TAW en +17,71 (0,60 m onder het maaiveld) en +17,86 m TAW (0,44 m onder het maaiveld). In deze lagen werd de tuin verder aangelegd. In het noordoosten werd in het midden van het onderzoeksterrein een langwerpige sporencluster met oriëntatie noordoost - zuidwest aangetroffen met een lengte van 7 m en een breedte van 1,60 m. Het lijkt om een bruinige leemlaag te gaan die als tuinpad werd gebruikt. Om het geheel enigszins te verharderen bevatte ze reeds in het begin (**US81 = 106 = 104**) nogal wat brokken baksteen en veel steenkoolsintels (fig. 182). Nadien werd het pad waarschijnlijk nog hersteld en verder verhard door het aanbrengen van meer steenkoolsintels (**US 84 en 89**) en zelfs stukken veldsteen (**US 86**).

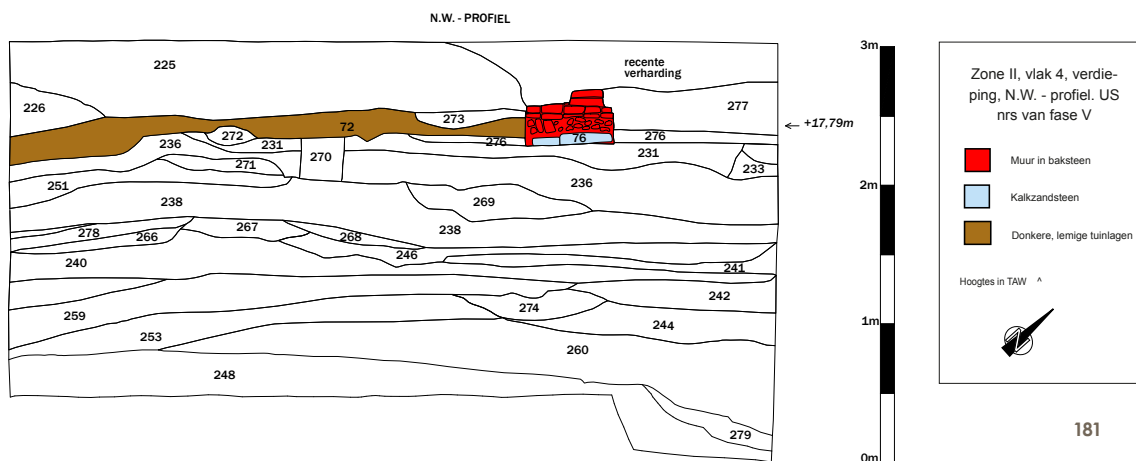

180 Zone 2
fase V
Grondplan.
Tekening:
B. Bot.

© GOB-DML

181 Zone II, vlak
4, verdieping,
N.W. - profiel.
US nrs van
fase V. Teke-
ning: B. Bot.
© GOB-DML

180

181

Nadat het sintelpad al een tijdje in gebruik was, werd de tuin onderverdeeld in een noordoostelijk en zuidwestelijk deel door middel van een muur (**US 76**) die dwars in het midden over het terrein liep. Deze was 0,60 m breed en kon over 5,16 m worden gevolgd. Enkel de fundering was bewaard. Deze was 0,30 m diep. De muur was opgebouwd uit stenen met brokken bakstenen en volledige stenen met formaat 20 x 9 x 5 cm en 27 x 12 x 5 cm in onregelmatig verband. Opvallend was ook dat in de fundering van de muur hele stukken metselwerk als recuperatie zijn gebruikt. Het geheel werd gebonden met witte kalkmortel.

Op de plaats van de latrine **US 199** uit fase IV kwam nu een gemetste beerput (**US 92**), die werd opgetrokken uit bakstenen met hetzelfde formaat als bij **US 76** (fig. 183). Het gebruik van zowel witte, gele als grijze mortel lijkt echter wel te wijzen op verscheidene herstellingen.

Fase Vb

Naast de gemetste beerput werd een gemetste riolering (**US 94**) aangelegd van ongeveer 0,45 m breed die in zuidoostelijke naar noordwestelijke richting over het terrein loopt. Het gaat om een simpel gemetst gootje dat in verbinding staat met **US 92**. De bovenkant zat op +17,75 m TAW (0,50 m onder het maaiveld). Het gebruikte steenformaat duidt op een 19de-eeuwse constructie. In het noorden van zone II werden nog twee gemetste structuren aangetroffen die mogelijk ook uit de 19de eeuw stammen. Ze werden aangetroffen op ongeveer +17,92 m TAW (0,30 m onder het maaiveld). **US 79** was een zeer slecht bewaarde structuur uit baksteenbrokken van 0,56 m breed en 1,83 m lang en oriëntatie zuidoost-noordwest. Haaks hierop staat **US 80**: de onderkant van een klein baksteenconstructie uit stenen met formaat 19,5 x 9 x 5 cm gebonden met geelbeige kalkmortel. Dit spoor was 0,60 m lang en 0,20 m breed.

Naast deze baksteenstructuren lag een onduidelijk grachtje in L-vorm van 2,7 m lang en 0,35 m breed, opgevuld met groenig zand.

182 Zicht op zone II vlak 1. Op dit niveau werden de sporen van fase V vastgesteld. De zone met opvallend veel steenkool-sintels en de belangrijkste muurstructuren werden aangeduid, foto: B. Heyvaert.
© GOB-DML

183 Muur US 76, nadat het vlak tot onder de fundering werd verdiept, foto: B. Heyvaert.
© GOB-DML

Beschrijving en interpretatie van de voornaamste vondsten

Keramik

In totaal werden uit de sporen van fase V 887 stukken keramiek gerecupereerd. De meeste stukken kwamen uit sporen **US 69** en **US 72**, die als tuinlagen werden geïnterpreteerd. De verdeling over de verschillende aardewergroepen ziet er als volgt uit:

- Rood aardewerk: 452 stukken (51%).
- Faïence en majolica: 248 stukken (28%).
- Steengoed: 172 stukken (19,5%).
- Witbakkend aardewerk: 12 stukken (1,5%).
- Porselein: 3 stukken (0,5%).

Rood aardewerk

Met net iets meer dan de helft van de gevonden scherven was het rode gebruiksaardewerk in deze fase veruit het best vertegenwoordigd. Over het algemeen kenmerken de scherven zich door een homogeen oranje baksel. Bij 9% van de scherven (41 stuks) kon duidelijk worden vastgesteld dat lokale roodbakkende klei gemengd was met witbakkende importklei, wat in een rozig baksel resulteerde. De meeste scherven waren geglazuurd aan binnen- en buitenkant met een transparant tot groenig loodglazuur. Bij sommige randfragmenten beperkte het glazuur aan de buitenkant zich tot deze rand. Het gaat hier waarschijnlijk om vormen die in aanraking kwamen met vuur bij kookactiviteit.

Bij iets meer dan 7% van de roodbakkende scherven (29 stuks) werd het gebruik van een speciaal glazuur vastgesteld. Zeventien scherven (4%) waren aan binnen- en buitenkant volledig voorzien van donker mangaan glazuur, in enkele gevallen in combinatie met decoratieve banden voorzien van mesindrukken. Verder waren een zestal scherven (1,5%) voorzien van opgelegde barbotineversiering. Het gaat om geel en groen geglazuurde lijnen en in een enkel geval om een floraal motiefje. Deze scherven waren allen toe te schrijven aan borden of papkommetjes. Tenslotte werden ook 6 scherven gevonden (1,5%) met een helgroen glazuur aan de binnenkant, aangebracht op een sliblaag. Deze scherven zijn allen toe te schrijven aan papkommetjes. Bij 10% van de roodbakkende scherven (49 stuks) konden de vormen waarvan ze afkomstig waren worden achterhaald. Door dit geringe aantal en het feit dat het gaat om goed herkenbare vormen, is enige terughoudendheid inzake representativiteit voor de volledige fase V echter noodzakelijk. Het gaat om:

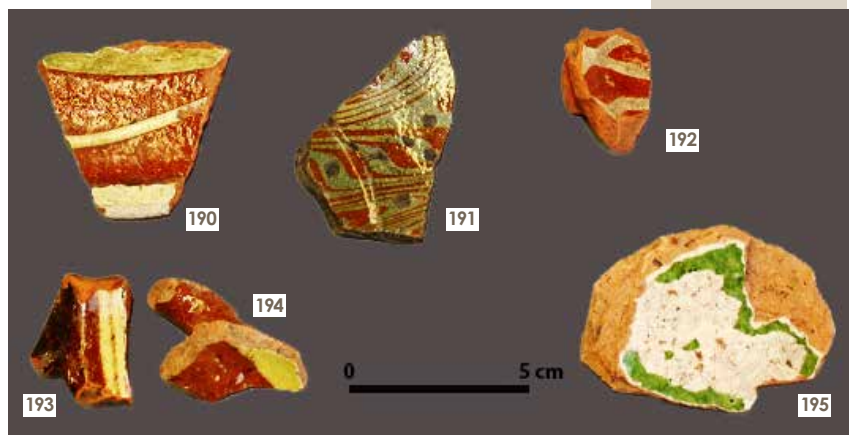
- Kommen: 18 stuks.
- Bloempotten: 13 stuks.
- Grapen: 13 stuks.
- Vergiet: 3 stuks.
- Vetvanger: 1 stuk.
- Teil: 1 stuk.

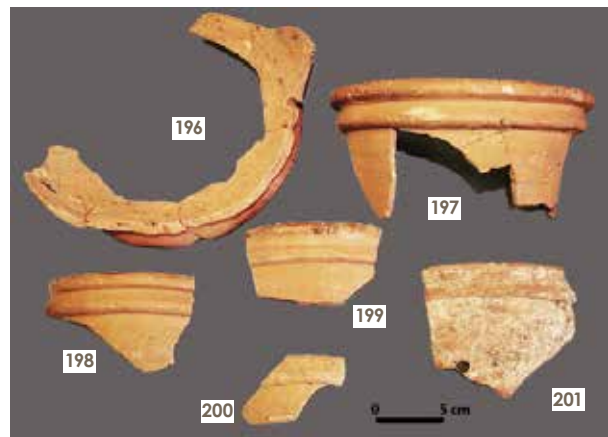

In vergelijking met fase IV valt het op dat het aantal aangetroffen stukken van grappen merkkelijk achteruit is gegaan. Dit zou in verband kunnen worden gebracht met de overgang naar het gebruik van de kachelpot na 1700 en biedt een ondersteuning voor de datering van deze fase in de eerste helft van de 18de eeuw.

- Wand-, rand- en bodemfragment van een kom in gemengde klei met rozig wit baksel (fig. 184). Bestreken met mangaanglazuur en versierd met opgelegde banden voorzien van mesindrukken. Datering: 17de eeuw of jonger (BR253/0072/00074).
- Wand-, rand en bodemfragment van een grape (fig. 185). Oranje baksel, volledig voorzien van transparant groen loodglazuur. Roetsporen op de onderkant.
- Fragment van rand en wand van een grape met gjetsneb (fig. 186). Oranje baksel met gelig groen loodglazuur aan binnen- en buitenkant. Roetaanslag op de buitenkant (BR253/0069/00145).
- Fragment van rand- en wand van een kom (fig. 187). Oranje baksel met transparant groen loodglazuur aan binnen- en buitenkant (BR253/0072/00017).
- Fragment van rand en wand van een vergiet (fig. 188). Rozig oranje baksel voorzien van groenig transparant loodglazuur aan binnen- en buitenkant (BR253/0069/00083).
- Fragment van rand, wand en bodem van een grape, met haakvormig oor (fig. 189). Oranje baksel voorzien van transparant groenig loodglazuur aan binnen- en buitenkant. Roetsporen op de onderkant (BR253/0069/00148).
- Fragment van rand en schouder van een bord (fig. 190). Rood baksel met transparant loodglazuur aan de binnenkant. Sporen van gele barbotine/engobage op de vleugel en op de overgang naar de spiegel. Datering: 17de-18de eeuw (BR253/0069/00171).
- Fragment van wand en bodem van een bord of kommetje (fig. 191). Grijsig baksel met rood loodglazuur aan de buitenkant en transparant groen loodglazuur aan de binnenkant. Donkergeen/oranje floraal motiefje in barbotine/engobage aan de binnenkant (BR253/0069/00091).
- Fragment van de rand van een bord (fig. 192). Rozig oranje baksel met groenig transparant loodglazuur aan de buitenkant (BR253/0069/00103).
- Fragment van rand en oor van een kleine schotel (fig. 193). Oranje baksel met transparant bruin loodglazuur aan de buitenkant en transparant loodglazuur aan de binnenkant. Voorzien van geel decor op sliblaag aan de binnenkant (BR253/0069/00116).
- Fragment van rand en oor van een klein kommetje (fig. 194). Oranje baksel met transparant loodglazuur aan binnen- en buitenkant. Aan de binnenkant onder de rand voorzien van geel decor in barbotine (BR253/0069/00096).

- Bodemfragment van een papkommetje (fig. 195). Rozig oranje baksel met transparant loodglazuur aan buitenkant en helgroen loodglazuur op een sliblaag aan de binnenkant (BR253/0069/00093).
- Bodemfragment van een bloempot op standring (fig. 196). Op de overgang van buik naar bodem is een lekgat te zien (BR253/0072/00012).
- Randfragmenten van bloempotten (fig. 197 tot 201) (BR253/0069/00148, 0069/00107, 0069/00150, 0069/00106, 0069/00194).

196-201 Selectie van bloempotfragmenten uit fase V, foto: B. Heyvaert.
© GOB-DML

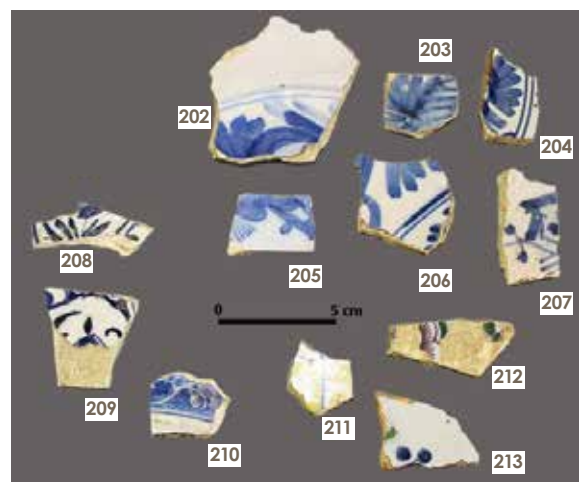
Faïence en majolica

Met zowat 28% van het totaal aantal scherven in fase V zijn faïence en majolica ongeveer

even goed vertegenwoordigd als in fase IV. Het gaat vooral om faïence. Het aantal scherven majolica is eerder klein en de majolicaproductie lijkt qua baksel en decoratie zeer goed op de producten in faïence, met uitzondering van de buitenkant die bestreken werd met loodglazuur.

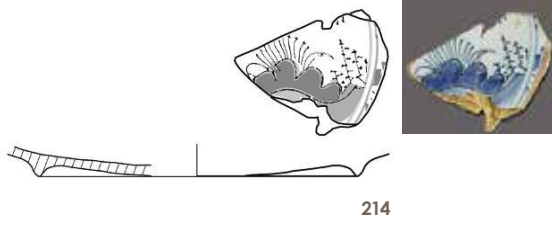
Het baksel van de faïence wordt gekenmerkt door een geelbeige tot witte kleur, over het algemeen voorzien van een witgrijs tinglazuur. 42% van de faïence- en majolicascherven (104 stuks) is voorzien van decor. Het gaat vooral om monochrome blauwe beschildering met motieven die geïnspireerd zijn op de natuur (flora, wolken, landschappen, ...). Enkele malen werd 'Wan-li' beschildering in Chinees-Hollandse stijl vastgesteld. Naast blauw kwam ook beschildering in paars tot zwart en groen voor. Sommige scherven vertonen geometrische beschildering. Het gaat vooral om concentrische cirkels en deze komen vooral voor op de vlag of schouder van borden. Van 21% (52 stuks) van de scherven uit deze groep kon de oorspronkelijke vorm worden achterhaald. Het gaat vooral om platte tot iets diepere borden. Ook kommetjes zijn vertegenwoordigd. Algemeen beschouwd is deze productie niet zo verschillend van de faïence uit fase IV.

- Fragmenten van faïenceborden met beige baksel en wit tinglazuur aan binnen- en buitenkant (fig. 202 tot 213). Mono- en polychrome beschildering met florale motieven in blauw, donkerblauw, groen en bruin (BR253/0069/00005).
- Bodemfragment van een bord in majolica (fig. 206). Beige baksel met wit tinglazuur aan de binnen- en transparant loodglazuur aan de buitenkant. Blauwe monochrome beschildering op de spiegel (BR253/0072/00030).
- Bodemfragment van een bord op standring (fig. 214). Beige baksel met wit tot lichtblauw tinglazuur aan binnen- en buitenkant. Spiegel versierd met monochrome blauwe landschapsschildering (BR253/0072/00026).
- Wand en bodemfragment van een bord in faïence met dunne standring (fig. 215). Beige baksel met grijs wit tinglazuur aan binnen- en buitenkant. Versierd met monochrome, blauwe beschildering in verschillende onduidelijke vormen en lijnen (BR253/0069/00029).
- Fragment van de rand en de wand van een bord in faïence (fig. 216). Beige baksel met blauwig wit tinglazuur aan binnen- en buitenkant. Beschilderd met monochroom blauw 'Wan Li' – decor⁴¹ (BR253/0078/00028).
- Fragment van de rand, wand en bodem van

202-213 Faïence uit fase V, foto: B. Heyvaert.
© GOB-DML

41: SIEBRAND e.a., 2001, p. 147.

214

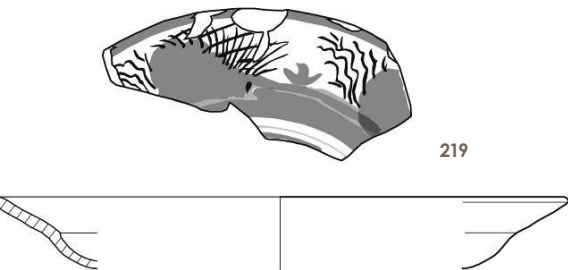
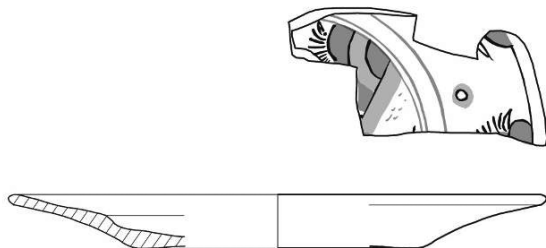
215

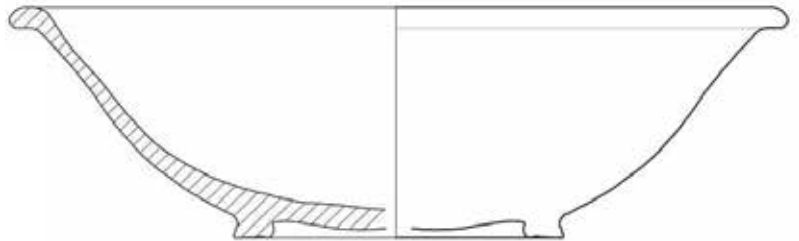
219

216

219

220

214-218 Faïence uit fase V, foto: B. Heyvaert. Schaal: 1/3, tekening: T. Kellner.
© GOB-DML

219 Faïenceschotel uit fase V, foto: B. Heyvaert. Schaal: 1/3, tekening: T. Kellner.
© GOB-DML

220 Tabakspot in faïence uit fase V., foto: B. Heyvaert. Schaal: 1/3, tekening: T. Kellner.
© GOB-DML

42: REINEKING VON BOCK, 1986, p. 357-377.

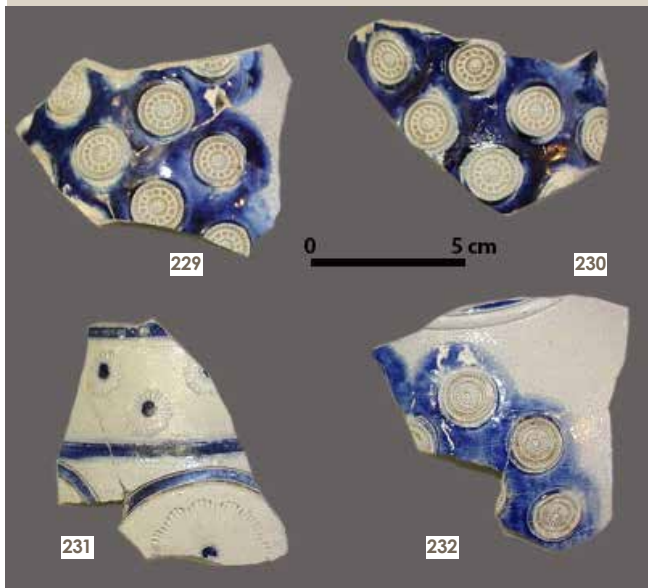
43: REINEKING VON BOCK, 1986, p. 335.

44: [Http://alma.boijmans.nl](http://alma.boijmans.nl).

45: RUEMPOL & VAN DONGEN, 1991, p. 225.

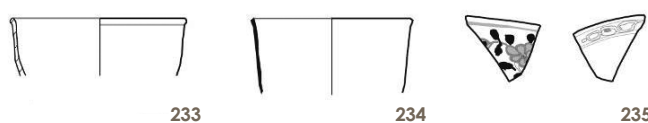
een bord in faïence (fig. 217). Gelig beige baksel met wit tinglazuur aan binnen- en buitenkant. Monochroom blauw beschilderd met zonnietjes op de spiegel en de vlag (BR253/0069/00041).

- Fragment van de rand, wand en bodem van een diep bord in faïence (fig. 218). Beige baksel met wit tinglazuur aan binnen- en buitenkant. Monochroom blauw beschilderd met florale motiefjes (BR253/0069/00040).
- Faïenceschotel met monochrome blauwe beschildering (fig. 219). Beige baksel met wit tinglazuur aan binnen- en buitenkant. (BR253/0091/00004).
- Tabakspotje in faïence (fig. 220). Gelig wit baksel met wit tinglazuur aan binnen- en buitenkant. Met rode verf werd het opschrift. 'Laugier (...) fumeur Rue (bou) rg l'abbé à Paris'. Import uit Frankrijk. Midden 18de eeuw (BR253/0075/00001).

221-228 Selectie van steengoedscherven uit fase V, foto: B. Heyvaert.
© GOB-DML

229-232 Selectie van wandscherven in Westerwaldsteengoed uit fase V, foto: B. Heyvaert.
© GOB-DML

233-235 Porselein uit fase V. Schaal: 1/3, tekening: T. Kellner.
© GOB-DML

Steengoed

Ook de steengoedscherven uit deze fase vertonen nog een grote gelijkenis met deze uit fase IV. Het gaat vooral om grijze scherven. Het gebruik van ronde, florale appliques en ingekraste florale motieven, in combinatie met een kobaltblauwe kleur, wijst overduidelijk naar de producten uit het centrum Westerwald tot het midden van de 18de eeuw. Het aangetroffen vormenspectrum lijkt dit te bevestigen. Verder komen ook nog enkele scherven voor die behandeld werden met een bruin zoutglazuur. Een enkel scherf met oranje beschildering is afkomstig uit het Noord-Duitse productiecentrum Duingen.

Onder de vormen die konden worden herkend, domineren de kogelbuikkruiken. Verder werden ook een humpje en een kamerpot aangetroffen. Het gaat vooral om drink- en schenkgerij.

- Fragmenten van rand- en wand van steengoedkan- of kruiken (fig. 221-222). Grijs baksel met kobaltblauwe beschildering en ronde, florale appliques. Afkomstig uit Westerwald (1720-1760) (BR253/0069/00061 & 0069/00056).
- Fragment van rand- en wand van een kogelbuikkruik (fig. 223). Afkomstig uit Westerwald (1720-1760) (BR253/0069/00046).
- Randfragment van een humpje (fig. 224). Ingekraste florale motiefjes met kobaltblauwe beschildering. Afkomstig uit Westerwald (midden 18de eeuw)⁴² (BR253/0069/00051).
- Fragment van vlakke bodem en wand van een kogelbuikkruik (fig. 225). Afkomstig uit Westerwald (einde 17e - 18de eeuw)⁴³ (BR253/0069/00048).
- Randfragment van een kamerpot met kobaltblauwe beschildering in de vorm van een band net onder de lip (fig. 226). Afkomstig uit Westerwald (eerste helft 18de eeuw)⁴⁴ (BR253/0069/00043).
- Fragment van rand, schouder en oor van een kruik voor bewaren van wijn, zure of olieachtige vloeistoffen (fig. 227). Licht rozig grijs baksel met bruin zoutglazuur. Waarschijnlijk afkomstig uit Frechen (18de eeuw)⁴⁵ (BR253/0069/00130).
- Fragment van rand geribbelde, schouder en oor van een kruik (fig. 228). Grijs baksel met bruin zoutglazuur (BR253/0069/00042).
- Wandfragmenten van kogelbuikkruiken, blauw beschilderd met florale appliques of florale motiefjes in reliëf (fig. 229-232). Afkomstig uit Westerwald (einde 17de-midden 18de eeuw) (BR253/0069/00057, 0072/00025, 0072/00022 & 0069/00055).

Overige keramiek

Er werd een kleine hoeveelheid scherven in witbakkend aardewerk aangetroffen, voorzien van transparant (geel) of groenig transparant loodglazuur. Het gaat o.a. om onderdelen van een zalfpotje en een teil. Er werden ook enkele scherven porselein gerecupereerd, geïmporteerd uit China en voorzien van herhaalde motiefjes op de buitenkant. Het ging om scherven die waarschijnlijk toebehoorden aan theekopjes.

- Fragmenten van rand- en wand van theekopjes in wit porselein (fig. 233-234). Import uit China. 17de-18de eeuw (BR253/0069/00027 & 0070/00036).
- Randfragment van een theekopje in wit porselein (fig. 235). Monochrome blauwe beschildering met florale motiefjes aan de binnenkant en repetitieve, niet nader te identificeren motiefjes aan de buitenkant (BR253/0069/00218).

Kleipijpjes en objecten uit pijpenaarde

Vooral uit de tuinlagen (**US 69** en **72**) werden 19 stukken van kleipijpjes verzameld. Bijna de helft van deze scherven zijn voorzien van een vorm van decoratie. Ze worden hieronder nader beschreven. Deze pijpjes zijn waarschijnlijk afkomstig uit Noord-Nederlandse productiecentra. Een ondubbelzinnige inscriptie wijst ook naar een productiecentrum in Ath. Er werd ook een patacon aangetroffen uit pijpenaarde, met een diameter van ongeveer 3 cm. Patacons werden gebruikt ter versiering van broodbeslag.

- Pijpensteeltje uit witte klei, versierd met raderingen (fig. 236). Afkomstig uit de Noordelijke Nederlanden (eind 17de eeuw) (BR253/0091/00018).
- Pijpensteeltjes in witte klei (fig. 237-238) (BR253/0081-0084/00026, 0081-0084/00027).
- Fragment van de steel van een pijpje in witte klei (fig. 239). Versierd met de fleur de Lys (BR253/0069/00020).
- Pijpensteeltje uit witte klei, gedraaide steel met versieringen (puntjes) in reliëf (fig. 240). Repetitief motiefje rondom de steel (BR253/0081-0084/00028).
- Pijpensteel uit witte klei, met opgelegde gestyleerde Tudorroos (fig. 241). Centraal op de steel staat gestempeld 'Bricq ATH reveté', verwijzend naar het productiecentrum Ath, 1630-1730⁴⁶ (BR253/0095/00003).
- Fragmenten van steel, hiel en kop van pijpjes in witte klei (fig. 242, 243). Op de zijkant van de kop bevindt zich een gestileerde Tudorroos. Afkomstig uit de Noordelijke Nederlanden, 1630-1730⁴⁷ (BR253/0091/00019 & 0070/00022).
- Fragment van steel en hiel van een pijpje in witte klei (fig. 244). Versierd met een hielstempel in de vorm van een pentagram (stilistisch waarschijnlijk eerder 17de eeuw) (BR253/0072/00093).
- Patacon in witte klei (fig. 245), voorzien van een cirkelvormig patroon van 'bolletjes' (BR253/0072/00007).

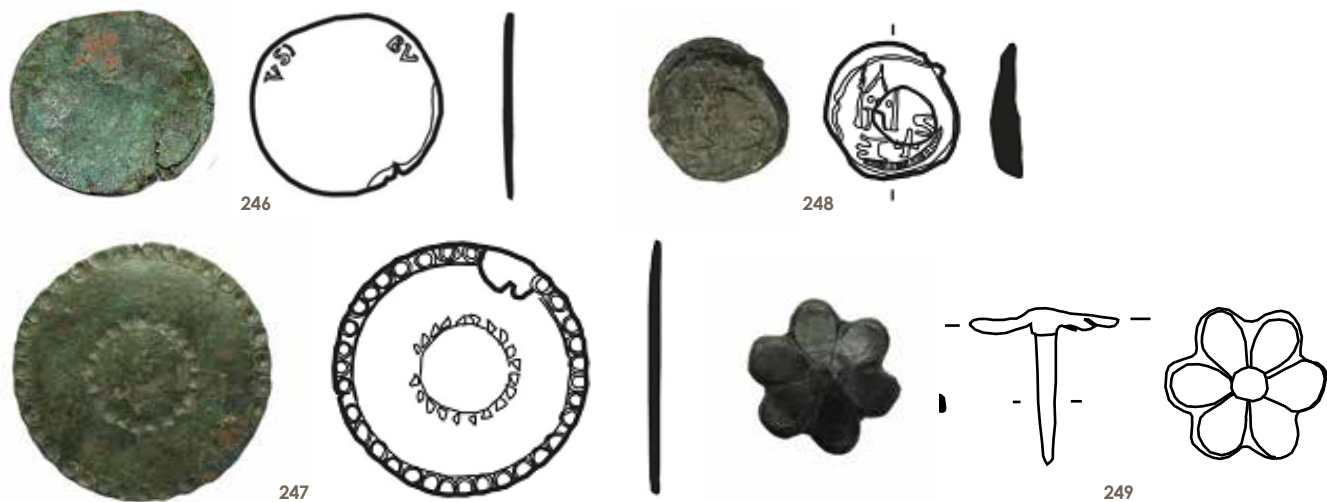

236-244 Selectie van kleipijpjes uit fase V, foto: B. Heyvaert. Schaal: 2/3, detail 2/1, tekening: T. Kellner.
© GOB-DML

245 Patacon uit fase V, foto: B. Heyvaert.
© GOB-DML

46: DE POORTER, 2001, p. 211.

47: DE POORTER, 2001, p. 211.

246 Maria Theresia: dubbele souverein van het tweede of derde type uit fase V, foto: B. Heyvaert. Schaal: 1/1, tekening: T. Kellner. © GOB-DML

247 Onbekend sierobject, foto: B. Heyvaert. Schaal: 1/1, tekening: T. Kellner. © GOB-DML

248 Lakenloodje uit fase V, foto: B. Heyvaert. Schaal: 1/1, tekening: T. Kellner. © GOB-DML

249 Knoopje in koperlegering, uit fase V, foto: B. Heyvaert. Schaal: 1/1, tekening: T. Kellner. © GOB-DML

Metaal

Er werden in de sporen van fase V een 50 tal metalen objecten gevonden. Het gaat vooral om vrij zware ijzeren spijkers. Er werden ook een ijzeren pootje en mogelijk een handvat van een tripode gevonden. Verder werden ook enkele knoopjes in koper en brons gevonden evenals een riemgarnituur. Lood is vertegenwoordigd in enkele ongeïdentificeerde objecten en een lakenlood. Ook een Oostenrijkse munt uit de regeerperiode van Maria Theresia werd gerecupereerd. Het gaat om een dubbele Souverein van het tweede of derde type. Van het tweede type werden er 1 479 154 stuks geslagen in Brussel, van het derde type 227 115 stuks.

- Dubbele souverein van Maria Theresia (tweede of derde type) (fig. 246) met het opschrift ARCH AVST DUX 1759 BURG BRAB C FL. 1759-1766 (tweede type) of 1767-1780 (derde type)⁴⁸ (BR253/0081/00001).
- Versieringsornament in koperlegering (fig. 247). Mogelijk onderdeel van een spiegeldoosje. Op de bovenzijde versierd met twee concentrische lijnen gemaakt uit bolletjes (BR253/0072/00001).
- Ongeïdentificeerd lakenloodje (fig. 248). Op de beeltenis zijn duidelijk een kasteel, een kruis of zwaard en mogelijk een letter 'S' te zien (BR253/0091/00002).
- Knoop in koperlegering (fig. 249). Uitgewerkt als een bloemvorm (BR253/0091/00001).

Glas

Uit de sporen van fase V werden 67 glasscherven verzameld. 30% van deze scherven (20 stuks) bestond uit groen tot bruin, vrij dikwandig glas dat waarschijnlijk afkomstig is van flessen. De rest van de scherven bestaat uit kleurloze/doorzichtige exemplaren, die naar vorm toe moeilijk te identificeren zijn. Met zekerheid werden enkele scherven vensterglas en een drinkglas op hoge voet geïdentificeerd (BR253/0072/00109a). Er werd slechts één gekleurde scherf teruggevonden. Het gaat om een blauw, gespikkeld exemplaar.

Bouwmateriaal

Er werd uit deze fase vrij weinig interessant bouwmateriaal gerecupereerd. Vermeldenswaardig zijn enkele daktegels met nop en S-vormige dakpannen. Daarnaast werden ook vloertegels gevonden van o.a. formaat 10 x 10 x 1,8 cm en enkele haardstenen met formaat 9 x 5,5 x 5,5 cm. Volledige bakstenen werden niet gevonden.

Conclusie en datering

In fase V was zone II nog steeds in gebruik als tuin. De tuinlagen bevatten een rijk scala aan vondsten, wat nog steeds wijst op een intensieve bewoning. In deze fase krijgt de tuin ook iets meer vorm. De oudste lagen van deze fase zijn te dateren in de eerste helft van de 18de eeuw. Er werd een sintelpad aangelegd, waarschijnlijk

48: DEGROOTE, 2005.

rond 1760, en niet lang hierna werd de tuin in twee delen verdeeld door een muur. Er kwam ook een gemetste beerput.

Later, waarschijnlijk in de 19de eeuw kwam er een gemetst rioleringskanaaltje net achter het huis en enkel onduidelijke baksteenstructuren.

Waarschijnlijk werd tijdens de afbraak van het huis en de nivellering van het terrein in de tweede helft van de 20de eeuw het terrein deels afgegraven, waardoor heel wat sporen uit deze fase verdwenen.

Fase VI: tweede helft 20de eeuw

Uit de recentste sporen die in de profielen werden onderzocht bleek dat de afbraak in 1956 voor de site vrij ingrijpend was. De bovenste 0,90 m van het terrein bestond geheel uit puin en opgevoerde lagen. Bij de afbraak werden alle bestaande structuren grondig gesloopt en opgevuld met puin. Het terrein werd deels afgegraven en opgehoogd met een pakket van beige leem (**US 226**) van ongeveer 0,33 m dik. Daarboven kwamen nieuwe, donkere tot beige lemige lagen (**US 418, 225 en 224**) die aan de straatkant dienst deden als buffer tussen de afbraaklagen en de nieuwe verharding. Achteraan werd het terrein braak gelaten. Opvallend was een kuil, **US 191**, die mechanisch uitgegraven was in **US 225**.

Algemeen besluit

In het kader van de geplande bouw van sociale woonegelegenheden op een braakliggend terrein in de Zinnikstraat 32 te Brussel voerde een archeologisch team van Monument Vandekerckhove nv tussen 6 september en 12 oktober 2011 een archeologische opgraving uit op de site. Het onderzoek gebeurde in opdracht van het Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Directie Monumenten en Landschappen, volgens de bijzondere voorwaarden die door hen werden geformuleerd.

Het onderzoek leverde interessante inzichten op in de evolutie van dit deel van Brussel. In de archeologische profielen werd duidelijk waargenomen hoe het drassige terrein oorspronkelijk braak lag en waarschijnlijk dienst deed als weiland. In de eerste helft van de 17de eeuw werd het samen met een aantal andere percelen ten zuiden van de Anderlechtsesteenweg opgehoogd en bouwrijp gemaakt. Archeologisch vertaalde zich dit in dikke pakketten bouwpuin, afgewisseld met aarde, die het terrein bijna 2 m ophoogden. Hierdoor werd het drassige braakland veranderd in een bouwrijp stadsuitbreidingsgebied. Op het onderzoeksterrein werd in het midden van de 17de eeuw aan de straatkant een huis gebouwd dat volledig onderkelderd was. Deze ondergrondse ruimtes konden nauwkeurig worden onderzocht. Ze bestonden oorspronkelijk uit twee lange ruimtes, die later nog eens verder werden onderverdeeld om vier ruimtes te creëren.

Dit gebouw, met bijhorende tuin, werd tussen 1678 en 1798 bewoond door de Anderlechtse Miniemen, die er hun refugehuis intra muros inrichtten. In de tuin werden verschillende opeenvolgende cultuurlagen aangetroffen uit de 17de en 18de eeuw, evenals een groot aantal sporen van hofbewerking en enkele kuilen met huishoudelijk afval. Deze kuilen leverden een bijzonder rijk spectrum aan vondsten op uit de occupatiefase door de Miniemen. Het gaat onder andere om rood aardewerk, steengoed en een luxueus faïence- en glasensemble, bestaande uit lokale en importproducten. Er werd ook een grote hoeveelheid dierlijk bot, met in het bijzonder schelpen en visresten aangetroffen, dat heel wat mogelijkheid biedt voor verder onderzoek.

Bakstenen constructies in de tuin uit de 2e helft van de 18de eeuw tonen aan dat de tuin in deze periode nog verder werd onderverdeeld en ingericht. Bij de afbraak van het gebouw na de Tweede Wereldoorlog werd het terrein echter deels afgegraven en genivelleerd, waardoor het bodemarchief vanaf het einde van de 18de eeuw grotendeels verloren ging.

De resultaten van dit onderzoek bieden naast een inzicht in de evolutie van dit stadsgebied vooral een brede basis voor een gedetailleerde studie van het dagelijks leven van de kleine Miniemengemeenschap die het huis gedurende meer dan 100 jaar bewoonde.

Résumé

Fouilles archéologiques rue de Soignies à Bruxelles

Bert Heyvaert et Tina Kellner

Dans le cadre de la construction d'une unité de logements sociaux à hauteur de la rue de Soignies 32 à Bruxelles, une équipe de Monument Vandekerckhove nv a réalisé des recherches archéologiques sur le site du 6/9/2011 au 12/10/2011. L'intervention a été effectuée à la demande du Service public régional de Bruxelles, conformément aux prescriptions formulées par celui-ci.

Les recherches ont livré des données intéressantes relatives à l'évolution de ce quartier de Bruxelles. Les profils archéologiques ont permis d'observer le terrain marécageux originel qui a sans doute servi de pâturage. Dans la première moitié du ^{xvii} siècle, ce terrain, comme d'autres parcelles situées au sud de la rue d'Anderlecht, a été surélevé pour le rendre constructible. D'un point de vue archéologique, cela se traduit par la présence d'amas de débris de construction épais, mélangés à de la terre, qui rehaussent le terrain de près de 2 m. De cette manière, la prairie marécageuse a pu être convertie en zone d'extension urbaine. Au milieu du ^{xvii} siècle, une maison a été construite côté rue. Le bâtiment était entièrement bâti sur caves. Ces dernières ont pu être examinées avec soin : il s'agissait à l'origine de deux longues pièces qui ont ensuite été subdivisées pour créer quatre espaces distincts.

Entre 1678 et 1798, ce bâtiment, auquel était joint un jardin, a été occupé par les Minimes Anderlecht qui y établissent leur refuge urbain. Plusieurs couches d'occupations successives (^{xvii}° – ^{xviii}° siècles) ont été observées dans le jardin. On note aussi de nombreuses traces de remaniement et des fosses à ordures ménagères. Ces dernières ont livré un matériel particulièrement riche datant de la phase d'occupation par les Minimes. Il s'agit notamment de céramique rouge, de grès et d'un ensemble luxueux de faïence et de verres composé de productions locales et d'importations. Parmi la grande quantité d'ossements d'animaux qui a été découverte, on compte essentiellement des coquilles et des restes de poissons – autant d'éléments des plus intéressants pour la suite de l'étude.

Des structures en briques de la deuxième moitié du ^{xviii}° siècle montrent que le jardin a été subdivisé et aménagé à cette époque. Lors de la démolition du bâtiment après la Seconde Guerre mondiale, le terrain a été partiellement excavé et nivelé ; les archives du sol antérieures à la fin du ^{xviii}° siècle ont ainsi été en grande partie perdues.

Les résultats de cette étude offrent un bel aperçu de l'évolution de cette partie de la ville. Ils ouvrent également un vaste champ d'investigations pour l'étude de la vie quotidienne de la petite communauté de Minimes qui a occupé cette maison pendant plus de cent ans.

Bibliografie

- BARTELS, 1999a: M. BARTELS, *Steden in Scherven 1. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1200-1900)*. Amersfoort, 1999.
- BARTELS, 1999b: M. BARTELS, *Steden in Scherven 2. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1200-1900)*. Amersfoort, 1999.
- CABUY & DEMETER, 1997b: Y. CABUY & S. DEMETER, *Atlas van de archeologische ondergrond van het Gewest Brussel 10.2. Brussel Vijfhoek. Archeologische Ontdekkingen*, Brussel, 1997b.
- DANCKAERT, 1989: L. DANCKAERT, *Brussel, vijf eeuwen cartografie*. Tielt, 1989.
- DANCKAERT, 1997: L. DANCKAERT, De wijzigingen aangebracht aan de omwalling en aan het stratenpatroon in de vijfhoek tijdens de 17de en de 18de eeuw, *Het tijdschrift van het Gemeentekrediet*, 199, 1997/1, pp. 57-62.
- DEGRAEVE e.a., 2010: A. DEGRAEVE, S. DEMETER, Y. DEVOS, S. MODRIE & S. VAN BELLINGEN, Brussel vóór 1200. Een archeologische bijdrage, in: M. DEWILDE, A. ERVYNCK & F. BECUWE (eds) *Cenulae recens factae. Een huldenboek voor John De Meulenmeester*, Gent, 2010.
- DEGRÉ, 1995: S. DEGRÉ (o.l.v.), *Brasseries au quartier Sainte-Catherine*. (Archéologie à Bruxelles, 2).
- DE GROOTE, 2008: K. DE GROOTE, *Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen. Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de regio Oudenaarde in de volle en late middeleeuwen (10de – 16de eeuw). Deel I*, Brussel, 2008 (Relicta Monografieën, 1).
- DE GROOTE, 2005. P. DE GROOTE, *Catalogus van de munten van de Oostenrijkse Nederlanden van Maria Theresia (1740) tot Frans II (1797)*. [s.l.], 2005.
- DE POORTER, 2001: A. DE POORTER, Het archeologisch onderzoek op een terrein in de Dinantstraat (1995), in: P. BLANQUART, S. DEMETER, A. DE POORTER, C. MASSART, S. MODRIE, I. NACHTERGAEL EN M. SIEBRAND, *Rond de eerste stadsomwalling*, Brussel, 2001. p. 178-259 (Archeologie in Brussel, 4).
- DE POORTER, 1995: A. DE POORTER, *De Rijke Klarenwijk: van Priems-poort tot klooster*. Brussel, 1995 (Archeologie in Brussel, 1).
- FONTAINE, 2001: CH. FONTAINE, Les verres de la rue de Dinant, du XVIe au XVIIIe siècle, in: P. BLANQUART, S. DEMETER, A. DE POORTER, C. MASSART, S. MODRIE, I. NACHTERGAEL EN M. SIEBRAND, *Rond de eerste stadsomwalling*, Brussel, 2001. p. 226-240 (Archeologie in Brussel, 4).
- FOULON, 2003. F. FOULON, *La faïence Européenne au XIIe siècle. Le triomphe de Delft*. Sères, 2003.
- LORTHIOIS, 2000. J. LORTHIOIS, Refuges monastiques à Bruxelles, *Jaarboek van de geschied- en oudheidkundige kring van het graafschap Jette en omgeving*, 27, 1998, p. 27-42.
- REINEKING VON BOCK, 1986: G. REINEKING VON BOCK, *Steinzeug*. Keulen, 1986 (Kataloge des Kunstgewerbemuseums Köln, 4).
- RUEMPOL & VAN DONGEN, 1991: A.P.E. RUEMPOL & A.G.A. VAN DONGEN, *Pre-industriële Gebruiksvoorwerpen 1150-1800*. Rotterdam, 1991.
- SIEBRAND e.a., 2001: M. SIEBRAND, S. DEMETER EN A. DE POORTER. Sondages sur le tracé du rempart, rue du Vieux-Marché-aux-Grains (1995), in: P. BLANQUART, S. DEMETER, A. DE POORTER, C. MASSART, S. MODRIE, I. NACHTERGAEL EN M. SIEBRAND, *Rond de eerste stadsomwalling*, Brussel, 2001. p. 130-177 (Archeologie in Brussel, 4).
- VAN EENHOOGHE, 1999: D. VAN EENHOOGHE, Grafelijk afval. Onderzoek van een beerput uit het hof van Hoogstrate te Brussel, in: G. DE BOE (o.l.v.) *Archeologie in Vlaanderen V*. Brussel, 1999, p. 263-301.
- [Http://alma.boijmans.nl](http://alma.boijmans.nl). Alma database Museum Boijmans Van Beuningen.
- [Http://www.bruxelles.be](http://www.bruxelles.be)

Kaarten en plattegronden

- J. P. BASTENDORFF, *Plan parcellaire de Bruxelles, 1821* (Stadarchief Brussel, nr. 48)
- G. BRAUN EN F. HOGENBERG, *Bruxella, urbs auliquorum frequentia, fontium copia ... , 1572* (Mappamundi, Knokke).
- J. BLAEU, *Bruxella, 1649* (Mappamundi, Knokke).
- L.-A. DUPUIS, *Plan topographique de la ville de Bruxelles, 1777* (KB, K.P. Afdeling 37).
- L. GUICCIARDINI, *Bruxella, fontium copia, 1581-1582* (Mappamundi, Knokke).
- P. LEFÈBRE D'ARCHAMBAULT, *Plan détaillé manuscrit de la ville de Bruxelles, Grand plan nr. 2, 1774* (Stadarchief Brussel).

Bijlage

Verklarende lijst van de US per site

US nummer	Waarneming	Beschrijving
BR253/0001	Zonel	Solide muur, vormt zijmuur van ruimtes 1 - 2 - 3 - 4. In ruimte 4 is zijkant bestreken met kalkmortel plusminus 0,8 cm dik. Bewerkt (geverfd?) met 2 afwerkingslagen. Ook onder mortellaag nog sporen van pleister op stenen (recup?) (=44=36=46=16)
BR253/0002	Zonel	Solide kelder muur; vormt zijmuur met ruimtes 1, 2, 3 en 4
BR253/0003	Zonel	Solide muur; vormt zijmuur van ruimtes 1 en 2; bepleisterd. Ritme van baksteenlagen: SSSSSKKKKK3/4KKKK
BR253/0004	Zonel	Solide muur; vormt zijmuur van ruimtes/kelders 3 en 4. Bepleisterd met 1) pleister; 2) laag kalkmortel van ca 1,5 à 2 cm beige; 3) dun laagje witte pleister; 4) blauwgrijze verf. Metselverband vooral halve stenen, die kops i/d zijkant v/d muur zijn geplaatst
BR253/0005	Zonel	Solide muur; vormt zijmuur van ruimtes/kelders 1 en 4. Bepleisterd aan ZW kant. In muur zijn keldergaten uitgespaard. Identificatie: zijmuur van kelder en fundering huis. Afmetingen: 26,5 à 27 X 11,5 X 5,5 cm
BR253/0006	Zonel	Buitenmuur. Ritme van baksteenlagen: strekken en koppen willekeurig door elkaar. Kleur van mortel is eigenlijk beige geel
BR253/0007	Zonel	Soort leiding (water? Riool?). Bestaat uit gemetste muur, met daarop blauwe steen. Ritme van baksteenlagen: strekken en koppen willekeurig door elkaar. Afmetingen: 18 X 9 X 5 cm
BR253/0008	Zonel-Ruimte/kelder1	Laagje tegels op nr 7 bestaat uit zwarte en rode baksteentegels. Kleur van mortel is eigenlijk beige groen. Ritme van baksteenlagen= plusminus steens verband. Afmetingen: 20 X 20 X 3 cm
BR253/0009	Zonel-Ruimte/kelder1en2	Dichtgemetste doorgang tussen ruimte 1 en 2. Eigenlijk is de kleur van de mortel beige groen zwart. Ritme van baksteenlagen= halfsteens verband. Afmetingen: 18 X 8 X 5,5 à 6 cm
BR253/0010	Zonel-Vlak1	Simpel muurtje van 1 steen breed, toegemetste doorgang van ruimte 3 naar 4. 1) bepleisterd; 2) laag kalkmortel van 2,5 cm; 3) pleister; 4) blauwgrijze afwerking(verf?). Afmetingen: 19 X 8,5 X 5,5 cm. Ritme van baksteenlagen: halfsteens verband
BR253/0011	Zonel-Kelder/ruimte3	Soort kachel/schoorsteen. Ritme van baksteenlagen: halfsteens verband. Afmetingen: 18 X 8,5 X 5 cm
BR253/0012	Zone I - kelder/ruimte 1	Afboording van kelder/ruimte 1 in red. Gebakken baksteentegels. Identificatie: afboording. Afmetingen: 12 X 12 X 2 cm. Elementen: tegels. Kleur is eigenlijk groenig beige
BR253/0013	Zone I - Ruimte 4	Afboording van muur nr 1 en 4 in kelder 4. Kleur is eigenlijk wittig beige. Elementen: tegels. Identificatie: afboording vloer- kelder muur. Ritme van baksteenlagen: steens verband. Afmetingen: 12,5 X 12,5 X 2 cm
BR253/0014	Zone I - Ruimte/kelder 2	Vloertje in keldergat, uitsnijding in nr 5. Kleur is eigenlijk gelig beige. Ritme van baksteenlagen: steens verband. Afmetingen: 20 X 20 X 3 cm. Elementen: ook tegels
BR253/0015	Zone I - kelder 4	Tegelvloertje in keldergat ruimte 4. Elementen: tegels. Ritme van baksteenlagen: halfsteens/steens. Afmetingen: 20,5 X 20,5 X 3 cm
BR253/0016	Zone I - Kelder/ruimte 2	"Stalvloer" in baksteen. Kleur van mortel is eigenlijk gelig beige. Ritme van baksteenlagen: halfsteens verband. Afmetingen: 18 X 9 X 4 cm (=1=44=36=46)
BR253/0017	Zone I - Ruimte/kelder 1	Keldervloer in rode baksteentegel. Aard van het bindmiddel: ook mortel met steenkool. Ritme van baksteenlagen: halfsteens verband. Afmetingen: 20 X 20 X 2,5 cm. Elementen: ook tegels
BR253/0018	Zone I - Kelder/ruimte 3	Vloer van kelder 3, in rode en witte tegels. Ritme van baksteenlagen: steens, diagonaal tov muren. Elementen: tegels. Afmetingen: 20,5 X 20,5 X ? cm
BR253/0019	Zone I - Kelder/ruimte 4	Keldervloer ruimte/kelder 4. Ritme van baksteenlagen: halfsteens verband. Afmetingen: 20 X 20 X 3 cm
BR253/0020	Zone I - Ruimte/kelder 2	Muurtje in kelder 2. Onderdeel van bergruimte. Ritme van baksteenlagen: SS KSK -> geen regelmatig verband. Afmetingen: 18 X 8 x 5 cm
BR253/0021	Zone I - Ruimte 2	Muurtje in ruimte 2. Onderdeel van bergruimte ? Ritme van baksteenlagen: SSS KKKKK SSKS -> geen regelmatig verband. Afmetingen: 18 X 8 X 5 cm

BR253/0022	Zone I - Kelder/ruimte 3	Afboording kelder/ruimte 3
BR253/0023	Zone I - Ruimte 4 - verdieping	Beschreven door Yannick Devos
BR253/0024	Zone I - Ruimte 4 - verdieping	Beschreven door Yannick Devos (=51=46=58=38=39)
BR253/0025	Zone I - Ruimte 4 - verdieping	Beschreven door Yannick Devos
BR253/0026	Zone I - ruimte 4 - verdieping	Beschreven door Yannick Devos
BR253/0027	Zone I - ruimte 4 - verdieping	Beschreven door Yannick Devos
BR253/0028	Zone I - ruimte 4 - verdieping	Beschreven door Yannick Devos
BR253/0029	Zone I - ruimte 4 - verdieping	Beschreven door Yannick Devos
BR253/0030	Zone I - ruimte 4 - verdieping	Beschreven door Yannick Devos
BR253/0031	Zone I - ruimte 4 - verdieping	Beschreven door Yannick Devos
BR253/0032	Zone I - ruimte 4 - verdieping	Beschreven door Yannick Devos
BR253/0033	Zone I - ruimte 4 - verdieping	Beschreven door Yannick Devos
BR253/0034	Zone I - ruimte 4 - verdieping	Beschreven door Yannick Devos
BR253/0035	Zone I - ruimte 4 - verdieping	Beschreven door Yannick Devos
BR253/0036	Zone I - ruimte 2 - verdieping - noordprofiel	Puin werd in funderingssleuf gestort -> mortel verder vanaf de zijkant tegenaan gesmeerd (zeer rijkelijk). Het gaat hier om een tandfundering. (=1=44=46=16)
BR253/0037	Zone I - ruimte 2 - verdieping - noordprofiel	Kleinige leem. Alluviumpakket van de Zenne (=50=45=42=43)
BR253/0038	Zone I - ruimte 2 - verdieping NW profiel	(=51=46=24=58=39)
BR253/0039	Zone I - Ruimte 2 - verdieping - Nwprofiel	(=51=46=24=58=38=39)
BR253/0040	Zone I - ruimte 2 - verdieping - Nwprofiel	
BR253/0041	Zone I - Ruimte 2 - verdieping - Nwprofiel	Kleinige leem. Deel van alluviaal pakket van de Zenne ?
BR253/0042	Zone I - ruimte 2 - verdieping - Nwprofiel	Kleinige leem. Deel van alluviaal pakket van de Zenne. (=37=50=45=43)
BR253/0043	Zone I - ruimte 2 - verdieping - Nwprofiel	Kleinige leem. Deel van alluviaal pakket van de Zenne (=37=50=45=42)
BR253/0044	Zone I - ruimte 2 - verdieping - Zoprofiel	(=1=36=46=16)
BR253/0045	Zone I - ruimte 2 - verdieping - Zoprofiel	Kleinige leem. Deel van alluviaal pakket van de Zenne (=37=50=42=43)
BR253/0046	Zone I - ruimte 2 - verdieping - Zoprofiel	Fundering van de vloer ? Afmetingen: 25 X 5 cm (=1=44=36=16) (=51=24=58=38=39)
BR253/0047	Zone I - ruimte 1 - ZO en Zwprofiel	Funderingslaag voor muren US 3 en US 8. Stopt vrij afgerond onder muur US 8 maar mogelijk loopt het dieper door onder de muur.
BR253/0048	Zone I - ruimte 1 - ZO en Noprofiel	Kuiltje? Enkele HK en KM brokjes en brokken
BR253/0049	Zone I - ruimte 1 - Zoprofiel	Deel van de alluviale laag van de Zenne
BR253/0050	Ruimte I - Zone 1 - ZW en ZO en Noprofiel	Alluviale laag van de Zenne (=37=45=42=43)
BR253/0051	Zone I - Ruimte 1 - Noprofiel	Dikke mortellaag onder vloer US 17 (=46=24=58=38=39)

BR253/0052	Zone I - ruimte 1 - Noprofiel	
BR253/0053	Zone I - ruimte 1 - Noprofiel	Laag die puiniger is dan US 52 met vrij veel Km spikkels en Bs brokjes
BR253/0054	Zone I - Puinlaag opvulling kelders	
BR253/0055	Zone II - proefput	Vulling van proefput
BR253/0056	Zone I - Kelder/ruimte 3 - verdieping	Vloer van kelder 3 in rode en witte tegels. Ritme van baksteenlagen = Steens, diagonaal tov muren. Afmetingen: 20,5 X 20,5 cm. Elementen: tegels. Identificatie: aangelegde vloer. US 56 = US 18
BR253/0057	Zone I - ruimte 3 - verdieping	Gele zandlaag onder tegels (US 56)
BR253/0058	Zone I - ruimte 3 - verdieping	Zandige mortel stabilisé-laag (=51=46=24=38=39)
BR253/0059	Zone I - kelder 3 - verdieping	Rode laag baksteenpuin
BR253/0060	Zone I - ruimte 3 - verdieping	Zwarte vullingslaag van gracht of kuil. Veel AW
BR253/0061-0062	Zone I - ruimte 3 - verdieping	Kleiige vullingslaag van gracht of kuil
BR253/0063	Zone I - ruimte 3 - verdieping	Dun kleiig laagje met stukken baksteen
BR253/0064	Zone I - ruimte 3 - verdieping	Kleiige laag met stukjes baksteen
BR253/0065	Zone I - ruimte 3 - verdieping	Leemachtige klei. Bevat spikkels verbrande leem
BR253/0066	Zone I - ruimte 3 - verdieping	Leemachtige klei
BR253/0067	Zone I - ruimte 3 - verdieping	Regelmatische rij bakstenen als bovenste deel van de fundering voor muur 1. Structuur van het metselverband = naast elkaar. Ook kopsebaksteen. Kleur van de mortel is eigenlijk gelig wit
BR253/0068	Zone I - ruimte 3 - verdieping	Fundering opgebouwd uit blokken = gerecycleerde bouwelementen (bepleisterde stenen, haardstenen, ...
BR253/0069	Zone II - Vlak 1	Kleiige leem. Mogelijks is dit een tuinlaag (=72=148=422)
BR253/0070	Zone II - vlak 1	
BR253/0071	Zone II - vlak 1	Kleiige leem (=128)
BR253/0072	Zone II - vlak 1	Kleiige leem (=148=422=69)
BR253/0073	Zone II - vlak 1	Kleiige leem. Er zit een brokje leisteen in. Voelt zandiger aan dan de imliggende grond. Vervalt na coupe
BR253/0074	Zone II - vlak 1	Dit is mogelijks een deeltje van een soort "steenkoolpad" waarbij steenkoolgruis gebruikt werd om een verhard wegje in de tuin aan te leggen (zie US 84)
BR253/0075	Zone II - vlak 1	Kleiige leem. Er zit een rond gat in van plusminus 50 cm diep in het spoor. Rond dit gat zit er gele kalkmortel. Er werden tegeltjes teruggevonden. (=273)
BR253/0076	Zone II - Vlak 1	Onregelmatige muur opgebouwd in 2 verschillende baksteenformaten. Afmetingen: 20 X 9 X 5 cm en 27 X 12 X 5 cm
BR253/0077	Zone II - Vlak 1	Kleiige leem. Bevat leisteen en steenkoolbrokjes. Mooi effen donkerbruine laag, bevat steenkoolbrokken (afkomstig van tuinpad ?). Laag 77 valt in profiel uiteen in 2 lagen (77 en 105) ->plan 3 (=105=277)
BR253/0078	Zone II - Vlak 1	Kleiige leem. Grachtje, opgevuld met zand (groenig) en zandige leem
BR253/0079	Zone II - vlak 1	Kleiige leem. Bestaat uit bakstenen (die niet echt in verband lijken te zitten) bedekt met mortel.
BR253/0080	Zone II-Vlak 1	Vloertje of muurtje? Kleur mortel is eigenlijk beige geel. Afmetingen: 19,5 X 9 X 5 cm
BR253/0081	Zone II - vlak 1	Kleiige leem. Soort van tuinlaag ? Bevat steenkoolbrokjes (=104=106)
BR253/0082	Zone II - Vlak 1	Cirkelvormig spoor. Ligt vol met mortel, baksteen, leem, verbrande leem -> mss stond hier vroeger iets of gaat het hier om een afvalkuil
BR253/0083	Zone II - Vlak 1	Kleiige leem
BR253/0084	Zone II - vlak 1	Soort van aangelegd tuinpad dmv steenkoolgruis
BR253/0085	Zone II - vlak 1	Veel steenkoolgruis: deel van vermoedelijk tuinpad
BR253/0086	Zone II - Vlak 1	Bevat grote stukken natuursteen (veldsteen)

BR253/0087	Zone II - Vlak 1	Leemachtig zand. Lichter en meer zandig spoor dan de rest. Bevat steenkoolgruis. Soort van funderingslaag voor het tuinpad?
BR253/0088	Zone II - Vlak 1	Leemachtig zand. Ligt binnenin US 87. Bevat steenkoolgruis.
BR253/0089	Zone II - Vlak 1	Leemachtig zand. Bevat steenkoolgruis. Deel van tuinpad? Meer zandige delen zoals US 87
BR253/0090	Zone II - vlak 1	Vierkant spoor
BR253/0091	Zone II - Vlak 1	Kleiige leem. Soort van tuingrond?
BR253/0092	Zone 2 - Vlak 1	Bestaat uit drie verschillende soorten stenen. Het gaat hoer hoogstws om een latrine. Mortel van drie verschillende kleuren: wit, geel en grijs (heeft allemaal een aanduiding over datering.
BR253/0093	Zone II - Vlak 1	Zandige leem. Vulling van de beerput
BR253/0094	Zone II - Vlak 1	Muurtjes van de goot
BR253/0095	Zone II - Vlak 1	Vulling tussen twee muren van de goot.
BR253/0096	Zone II - Vlak 1	Zandige leem. Ligt in US 70
BR253/0097	Zone II - Vlak 1	Alle vulling tussen goot en keldemuur
BR253/0098	Zone II - Vlak 1	Kleiige leem. Bevat steenkoolgruis.
BR253/0099	Zone II - Vlak 1	Kleiige leem
BR253/0100	Zone II - Vlak 1	Zandige leem
BR253/0101	Zone II - Vlak 1	Kleiige leem. Bevat steenkoolgruis
BR253/0102	Zone II - Vlak 1	Kleiige leem
BR253/0103	Zone II - Coupe US 99	Kleiige leem
BR253/0104	Zone II - Vlak 1	Vrij zandige zandleem met veel spikkels en brokjes mortel, veel BS spikkels en brokjes, vrij veel HK-spikkels en dakpanfragmenten (=106=81)
BR253/0105	Zone II - Vlak 1	Zandige leem. Laag 77 valt in profiel uiteen in 2 lagen ! (op plan 3 -> 77 en 105) (=77=277)
BR253/0106	Zone II - Vlak 1	Zandige leem (=81=104)
BR253/0107	Zone II - Vlak 1	Zandige leem
BR253/0108	Zone II - Vlak 1	Dun laagje seenkoolsintels
BR253/0109	Zone II - Vlak 1	Zandige leem
BR253/0110	Zone II - Vlak 1	Opvulling van funderingsseuf van muur US 76
BR253/0111	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Vierkant spoor
BR253/0112	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Ovaalvormig
BR253/0113	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0114	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Vierkant spoor
BR253/0115	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Vrij vierkant spoor
BR253/0116	Zone II - Vlak 2	Vrij rond spoor
BR253/0117	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Half rond, half vierkant spoor
BR253/0118	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0119	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0120	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Vierkantig spoor
BR253/0121	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Vierkantig spoor
BR253/0122	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Helft van spoor zit onder de wand -> zichtbaar in profiel
BR253/0123	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Uit dit spoor komt zeer veel materiaal.
BR253/0124	Zone II - Vlak 2	Heel veel brokken rode baksteen : bouwafval ?
BR253/0125	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Vierkantig spoor
BR253/0126	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0127	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0128	Zone II - Vlak 2	(=71)
BR253/0129	Zone II - Vlak 2	Zeer puinig spoor. Veel leisteen.
BR253/0130	Zone II - Vlak 2	Veel leisteen
BR253/0131	Zone II - Vlak 2	(=250)
BR253/0132	Zone II - Vlak 2	Vulling zit zeer los
BR253/0133	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Vormt schijnbaar een verbinding tussen US 131 en US 135
BR253/0134	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Vierkant spoor.

BR253/0135	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Deels weggegraven door proefputje. Zeer veel houtskool. Staat via US 133 schijnbaar in verbinding met US 131
BR253/0136	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Deels weggegraven door proefputje.
BR253/0137	Zone II - Vlak 2	Veel oesterschelpen -> mooi rond afvalkuiltje ?
BR253/0138	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0139	Zone II - Vlak 2	
BR253/0140	Zone II - Vlak 2	Vierkant (paal)spoor?
BR253/0141	Zone II - Vlak 2	Los van textuur. Vrij veel glas. Soort van bouwsleuf ofzo?
BR253/0142	Zone II - Vlak 2	Bevat veel bouw materiaal. Afvalkuil uitgegraven op 27/09/2011 -> bevat veel aardewerk en een beetje metaal, bot en glas.
BR253/0143	Zone II - Vlak 2	Laag waarin sporen zitten (=252=209=213)
BR253/0144	Zone II - Vlak 2	Zandige leem. Los, vrij puinig pakket
BR253/0145	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem (=263=236=262)
BR253/0146	Zone II - Vlak 2	
BR253/0147	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0148	Zone II - Vlak 2	In de profielwand is precies een stuk muur/fundering te zien.(=72=422=69)
BR253/0149	Zone II - Vlak 2	
BR253/0150	Zone II - Vlak 2	
BR253/0151	Zone II - Vlak 2	
BR253/0152	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Bouwafvalput? -> zeer puinig spoor
BR253/0153	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Puinig spoor -> bouwafvalput?
BR253/0154	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Puinig spoor -> bouwafvalput?
BR253/0155	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Blijkt in coupe ondiep spitspoor!
BR253/0156	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0157	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0158	Zone II - Vlak 2	
BR253/0159	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Klien vierkant spoortje
BR253/0160	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0161	Zone II - Vlak 2	
BR253/0162	Zone II - Vlak 2	
BR253/0163	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0164	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0165	Zone II - Vlak 2	Afmetingen: 18 x 5 x 6 (l x h x b)
BR253/0166	Zone II - Vlak 2	Kleilig zand
BR253/0167	Zone II - Vlak 2	Stelt einde van gootje voor?
BR253/0168	Zone II - Vlak 2	Resten van tuinpad? Bevat steenkoolgruis
BR253/0169	Zone II - Vlak 2	Bevat steenkoolgruis.
BR253/0170	Zone II - Vlak 2	Rest van tuinpad? Bevat steenkoolgruis.
BR253/0171	Zone II - Vlak 2	Rest van tuinpad? Bevat steenkoolgruis.
BR253/0172	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Minder steenkoolgruis dan in andere sporen, maar misschien toch nog rest van tuinpad.
BR253/0173	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Nog rest van tuinpad? Bevat steenkoolgruis.
BR253/0174	Zone II - Vlak 2	Bevat een paar leisteenbrokjes
BR253/0175	Zone II - Vlak 2	Bevat weinig steenkoolgruis
BR253/0176	Zone II - Vlak 2	Bouwafvalput? Bevat zeer veel leisteen!
BR253/0177	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Klein vierkantig spoor
BR253/0178	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0179	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0180	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0181	Zone II - Vlak 2	
BR253/0182	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem

BR253/0183	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0184	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0185	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0186	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0187	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0188	Zone II - Vlak 2	
BR253/0189	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Sppor bevat veel gele kalkmortel. Puin zonder gelaagdheid. Kuil plusminus 20 cm diep
BR253/0190	Zone II - Vlak 2	Leelachtige klei
BR253/0191	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0192	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0193	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Deel van tuinpad? Bevat steenkoolgruis
BR253/0194	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0195	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0196	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0197	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0198	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0199	Zone II - Vlak 2	Afvalkuil! Veel materiaal!
BR253/0200	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Zeer ondiep -> vervalt bij couperen. Bevat steenkoolgruis
BR253/0201	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0202	Zone II - Vlak 2	Tuin-/leeflaag
BR253/0203	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem (=249)
BR253/0204	Zone II - Vlak 2	Bouwafval
BR253/0205	Zone II - Vlak 2	
BR253/0206	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0207	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem
BR253/0208	Zone II - Vlak 2	
BR253/0209	Zone II - Vlak 2	Zandige leem. (=252=143=213)
BR253/0210	Zone II - Vlak 2	Zandige leem
BR253/0211	Zone II - Vlak 2	Paalspoortje?
BR253/0212	Zone II - Vlak 2	Leemachtig zand
BR253/0213	Zone II - Vlak 2	(=252=209=143)
BR253/0214	Zone II - Vlak 2	Zandige leem. Laag in coupe op 163-164
BR253/0215	Zone II - Vlak 2	Zandige leem. Bevat stukjes kalk
BR253/0216	Zone II - Vlak 2	Kleilig zand. Laag in coupe op US 197. Zeer zandig en licht van kleur
BR253/0217	Zone II - Vlak 2	Kleilig zand. Laag in coupe op US 197. Zeer puinig
BR253/0218	Zone II	Muur die nog steeds in gebruik is voor woning. Maziergaten in ander baksteenformaat dan rest van muur (20 x 5 x 6 cm). Stenen zitten in kruisverband. Afmetingen: 27 x 12 x 5 cm
BR253/0219	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem. Deel van kuil (laag in kuil)
BR253/0220	Zone II - Vlak 2	Kleiige leem (=238)
BR253/0221	Zone II - Vlak 2	Zandige leem
BR253/0222	Zone II - Vlak 2	Leemachtige klei
BR253/0223	Zone II - Vlak 2	Zandige leem. Kuiltje die zich bevindt onder US 173
BR253/0224	Zone II - Vlak 2 - Oostprofiel	Leemachtig zand
BR253/0225	Zone II - Vlak 2 - Oostprofiel	Leemachtig zand. Vergraven (US 224 met US 226)
BR253/0226	Zone II - Vlak 2 - Oostprofiel	Opgevoerde laag
BR253/0227	Zone II - Vlak 2	Leemachtig zand. Kuil is afgedekt met plastic
BR253/0228	Zone II - Vlak 2	Leemachtig zand
BR253/0229	Zone II - Vlak 2	

BR253/0230	Zone II - Vlak 2	Leemachtig zand. In de hoek van latrine met gootje (lekken van latrine?)
BR253/0231	Zone II - Vlak 4	Leemachtig zand. Stortlaag? Opvulling van een depressie
BR253/0232	Zone II - Vlak 4	Leemachtig zand
BR253/0233	Zone II - Vlak 4	Zandige leem
BR253/0234	Zone II - Vlak 4	
BR253/0235	Zone II - Vlak 4	
BR253/0236	Zone II - Vlak 4	Nivelleringslaag (=263=262=143=145)
BR253/0237	Zone II - Vlak 4	Leemachtig zand. Nivelleringslaagje?
BR253/0238	Zone II - Vlak 4	Nivelleringslaag (=220)
BR253/0239	Zone II - Vlak 4	Leemachtig zand
BR253/0240	Zone II - Vlak 4	Leemachtig zand
BR253/0241	Zone II - Vlak 4	Leemachtig zand
BR253/0242	Zone II - Vlak 4	Ophogingslaag
BR253/0243	Zone II - Vlak 4 Limon sableux	
BR253/0244	Zone II - Vlak 4 Sable limoneux	
BR253/0245	Zone II - Vlak 4	Leemachtig zand. Bevat kalkbrokjes
BR253/0246	Zone II - Vlak 4	Nivelleringslaag
BR253/0247	Zone II - Vlak 4	Leemachtig zand
BR253/0248	Zone II - Vlak 4	Alluviale laag van de zenne
BR253/0249	Zone II - Vlak 4	Leemachtig zand. Stortingslaagje (=203)
BR253/0250	Zone II - Vlak 4	Leemachtig zand (=131)
BR253/0251	Zone II - Vlak 4	
BR253/0252	Zone II - Vlak 4	Leemachtig zand. Nivelleringslaag. (=209=143=213)
BR253/0253	Zone II - Vlak 4	Nivelleringslaag.
BR253/0254	Zone II - Vlak 4	Leemachtig zand
BR253/0255	Zone II - Vlak 4	Leemachtig zand
BR253/0256	Zone II - Vlak 4	Nivelleringslaag
BR253/0257	Zone II - Vlak 4	Opvullingslaagje
BR253/0258	Zone II - Vlak 4	Ophoging
BR253/0259	Zone II - Vlak 4	
BR253/0260	Zone II - Vlak 4	Nivelleringslaag
BR253/0261	Zone II - Vlak 4	Leemachtig zand
BR253/0262	Zone II - Vlak 4	Zandige leem (=263=236=143=145)
BR253/0263	Zone II - Vlak 4	Leemachtig zand (=236=262=143=145)
BR253/0264	Zone II - Vlak 4	Leemachtig zand
BR253/0266	Zone II - Vlak 4	Leemachtig zand
BR253/0266	Zone II - Vlak 4	Leemachtig klei
BR253/0267	Zone II - Vlak 4	Leemachtig zand. Nivelleringslaag
BR253/0268	Zone II - Vlak 4	
BR253/0269	Zone II - Vlak 4	Zandige leem. Bevat grote brokken baksteenpuin
BR253/0270	Zone II - Vlak 4	Zandige leem. Wss in vlak 1 al benummerd en beschreven
BR253/0271	Zone II - Vlak 4	Zandige leem. Spoornr in vlak. Compacte laag baksteenpuin. Ophogingslaag. Bevat kalkmortel.
BR253/0272	Zone II - Vlak 4	Leemachtig zand. Compact BS en kalkmortelpuin (baksteen en tegel).
BR253/0273	Zone II - Vlak 4	Compacte laag afbraakpuin -> wss afkomstig van US 76. Nivelleringslaag. (=75)
BR253/0274	Zone II - Vlak 4	Kleiige leem
BR253/0275	Zone II - Vlak 4	Lagen met volledige stenen worden afgewisseld met lagen met halve stenen en BS-tap. Bovenste 2 lagen springen in tegenover onderliggende lagen -> opgaand muurwerk. Onderste laag = BS-puin en kalkmortel. Kruisverband of sta-verband. Afmetingen: 26 x 12,5 x 5,5 cm
BR253/0276	Zone II - Vlak 2	Zandige leem. Wss tuinlaag. Niveau zone II - Vlak 1. (Al nr in vlak?)

BR253/0277	Zone II - Vlak 2	Zandige leem. Mogelijke tuinlaag -> veel HK en kleine stukjes BS en kalkmortel (homogeen verspreid). (Al nr in vlak?) (=105=77)
BR253/0278	Zone II - Vlak 4	
BR253/0279	Zone II - Vlak 4	Sporen van reductie. Onderkant gracht
BR253/0281	Zone II - Vlak 2	= uitgraven US 82
BR253/0282	Zone II - Vlak 1	= Het uitgraven van US 96
BR253/0283	Zone II - Vlak 1	= Het uitgraven van US 99
BR253/0284	Zone II - Vlak 1	= Het uitgraven van US 100
BR253/0286	Zone II - Vlak 1	= Het uitgraven van US 102
BR253/0287	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 111
BR253/0288	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 112
BR253/0290	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 114
BR253/0291	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 115
BR253/0292	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 119
BR253/0293	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 120
BR253/0294	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 121
BR253/0295	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 122
BR253/0296	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 123
BR253/0297	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 124
BR253/0298	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 125
BR253/0299	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 126
BR253/0300	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 127
BR253/0301	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 128
BR253/0302	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 129
BR253/0303	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 130
BR253/0304	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 134
BR253/0305	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 135
BR253/0306	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 137
BR253/0307	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 139
BR253/0308	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 140
BR253/0309	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 142
BR253/0310	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 151
BR253/0311	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 152
BR253/0312	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 153
BR253/0313	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 154
BR253/0314	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 156
BR253/0315	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US157
BR253/0316	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 158
BR253/0317	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 161
BR253/0318	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 162
BR253/0319	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 163
BR253/0320	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 164
BR253/0322	Zone II - Vlak 1	= Het uitgraven van US 78
BR253/0323	Zone II - Vlak 1	= Het uitgraven van US 83
BR253/0324	Zone II - Vlak 1	= Het uitgraven van US 86
BR253/0327	Zone II - Vlak 1	= Het uitgraven van US 89
BR253/0328	Zone II - Vlak 1	= Het uitgraven van US 90
BR253/0330	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 116
BR253/0331	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 117
BR253/0332	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 118

BR253/0333	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 131
BR253/0334	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 132
BR253/0335	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 133
BR253/0336	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 136
BR253/0337	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 138
BR253/0338	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 146
BR253/0341	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 168
BR253/0342	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 169
BR253/0343	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 170
BR253/0344	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 171
BR253/0345	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 172
BR253/0347	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 175
BR253/0348	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 176
BR253/0349	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 177
BR253/0350	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 179
BR253/0351	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 180
BR253/0352	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 181
BR253/0353	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 182
BR253/0354	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 183
BR253/0355	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 184
BR253/0356	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 187
BR253/0357	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 188
BR253/0358	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 189
BR253/0359	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 191
BR253/0360	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 192
BR253/0361	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 193
BR253/0362	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 194
BR253/0363	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 195
BR253/0364	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 196
BR253/0365	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 197
BR253/0366	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 198
BR253/0367	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 199
BR253/0368	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 201
BR253/0369	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 204
BR253/0371	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 211
BR253/0372	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 223
BR253/0374	Zone II - Vlak 2	= Het uitgraven van US 230
BR253/0377	Zone II - Vlak 4	= Het uitgraven van US 239
BR253/0379	Zone II - Vlak 4	= Het uitgraven van US 255
BR253/0381	Zone II - Vlak 4	= Het uitgraven van US 270
BR253/0382	Proefput Zone II	
BR253/0383	Zone II - Vlak 4	Het uitgraven van gracht
BR253/0384	Zone II	
BR253/0385	Zone II	Kuil die werd gevuld door US 244
BR253/0386	Zone II	
BR253/0387	Zone II	
BR253/0388	Zone II	
BR253/0389	Zone II	Uitgraven van de kuil die werd gevuld door US 267
BR253/0390	Zone II	Uitgraven van de kuil die werd gevuld door US 268
BR253/0391	Zone II	Uitgraven van de kuil die werd gevuld door US 266

BR253/0392	Zone II	
BR253/0393	Zone II	
BR253/0394	Zone I	Kuil die werd gevuld door US 30.
BR253/0395	Zone I	Kuil die werd gevuld met US 62.
BR253/0396	Zone I	Funderingssleuf waarin US 275 werd opgetrokken
BR253/0397	Zone I	Funderingssleuf waarin US 1, US 44, US 36, US 46 en US 16 werden opgetrokken
BR253/0398	Zone I	Het verbreden van de keldergaten in zone I
BR253/0399	Zone I	Sleuf waarin buitenmuur US 6 werd opgetrokken
BR253/400	Zone II	Kuil die werd gevuld door US 155
BR253/401	Zone II	Kuil die werd gevuld door US 208
BR253/402	Zone II	Kuil die werd gevuld door US 174
BR253/403	Zone II	Kuil die werd gevuld door US 190
BR253/404	Zone II	Kuil die werd gevuld door US 234
BR253/405	Zone II	Kuil die werd gevuld door US 150
BR253/406	Zone II	Kuil die werd gevuld door US 149
BR253/407	Zone II	Kuil die werd gevuld door US 200
BR253/408	Zone II	Kuil die werd gevuld door US 408
BR253/409	Zone II	Kuil die werd gevuld door US 74
BR253/410	Zone II	Kuil die werd gevuld door US 73
BR253/411	Zone II	Funderingssleuf voor de bouw van US 92
BR253/412	Zone II	Funderingssleuf voor de bouw van US 94
BR253/413	Zone II	Funderingssleuf waarin US 79 werd gebouwd
BR253/414	Zone II	Funderingssleuf waarin US 80 werd gebouwd
BR253/415	Zone II	Afbraak van US 94
BR253/416	Zone II	Afbraak van US 92
BR253/417	Zone II	Kuil die gevuld werd door US 225
BR253/418	Zone II	
BR253/419	Zone II	Kuil die gevuld werd door US 418
BR253/420	Zone II	Kuil die werd gevuld door recente verharding
BR253/421	Zone II	Kuil die werd gevuld door US 85
BR253/422	Zone II	Kuil die werd gevuld door US 105 (=US 77 =US 277. (=72=148=69))
BR253/423	Zone II	Funderingssleuf waarin US 76 werd gebouwd
BR253/424	Zone II	Kuil die werd gevuld door US 110
BR253/426	Zone II	Kuil die werd gevuld door US 131